RATNACŪḌA RĀSA

L. D. SERIES 63

GENERAL EDITORS

DALSUKH MALVANIA

NAGIN J. SHAH

EDITED BY

DR. H. C. BHAYANI

L. D. INSTITUTE OF INDOLOGY AHMEDABAD 9

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

RATNACŪDA RĀSA

L. D. SERIES 63

GENERAL EDITORS
DALSUKH MALVANIA
NAGIN J. SHAH

EDITED BY
DR. H. C. BHAYANI

L. D. INSTITUTE OF INDOLOGY AHMEDABAD 9

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

Printed by
K. Bhikhalal Bhavsar
Proprietor
Shri Swaminarayana Mudrana Mandira
46, Bhavsar Society, Nava Vadaj,
Ahmedabad–380013

Published by
Nagin J. Shah
Director
L. D. Institute of Indology
Ahmedabad–380009

FIRST EDITION
December, 1977

"Printed with the Financial Assistance of the Government of Gujarat."

PRICE RUPEES Rs 4 - P. 20

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

रत्नचूड रास

पंदरमी शताब्दीनी एक दृष्टांतकथायुक्त रास-कृति

(आठ हस्तप्रतोने आधारे संपादित : पाठान्तर अने भूमिका साथे)

संपादक

डॉ. ह. चू. भायाणी

प्रकाशक

लालभाई दलपतभाई भारतीय संस्कृति विद्यामंदिर अमदावाद-९

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

प्रधान संपादकीय

डो. हरिवल्लभ भायाणी द्वारा संपादित पंदरमी शताब्दीनी प्राचीन गूर्जर रासकृति 'रत्नचूडरास' सौप्रथम प्रकाशित करतां आनंद थाय छे. आवी अनेक प्राचीन गुजराती कृतिओ जैन भंडारोमां उपलब्ध छे. तेमांथी पसंद करी महत्त्वनी अप्रकाशित प्राचीन गुजराती कृतिओनुं प्रकाशन करवामां आवे तो गुजराती भाषाना विकास उपर सारो प्रकाश पडे. आ दृष्टिओ अमे 'प्रद्युम्नकुमार चोपई', 'उपदेशमाला-बालावबोध', 'संधिकाव्यसमुच्चय' अने 'शृंगारमंजरी' आ चार अप्रकाशित कृतिओनुं प्रकाशन हाथ धर्युं छे.

डो. भायाणीओ आ कृतिना संपादनने अत्यंत प्रमाणभूत करवा प्रशंसनीय प्रयत्न कर्यो छे. उपरांत, तेमणे भूमिकामां कथासार अने रत्नचूड कथा साहित्यनुं विशद आलेखन कर्युं छे. आवुं सारुं संशोधनकार्य करी आपवा बदल आपणे सौ तेमना ऋणी छीओ.

जूनी गूजराती साहित्यकृतिओना प्रकाशनमां सहकार आपवा बदल गूजरात राज्यना भाषा-नियामक श्री हसितभाई बुच अने नायब भाषानियामक श्री जोषीपुरानो हुं अंत:करणपूर्वक आभार मानुं छुं. आ ग्रंथना प्रकाशनमां आर्थिक सहाय करवा बदल गुजरात सरकारनो हुं आभारी छुं.

ला. द. भा. सं. विद्यामंदिर,
अमदावाद–३८०००९
१५ नवेम्बर, १९७७.

नगीन शाह
अध्यक्ष

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

विषयानुक्रम

भूमिका ९–

१. आधारभूत हस्तप्रत–सामग्री ९

२. कथासार १०–

दृष्टांत–कथाओ

(१) नटपुत्र रोहानुं दृष्टांत १०–१२

(२) विधाताना पराजय पर सुबुद्धि अमात्यनुं दृष्टांत १२–१३

(३) वढकणी सोढीनुं दृष्टांत १३–१४

(४) चार मूर्खनुं दृष्टांत १४–१५

३. रत्नचूड कथा-साहित्य १६–१८

४. केटलाक कथाघटको

रत्नचूड-रास (मूळ पाठ अने पाठांतर) १–४८

परिशिष्ट (सं. १५५८नी प्रतनां महत्त्वनां पाठांतर) ४९–५०

महत्त्वना शब्दोनी सूचि ५१–५३

शुद्धिपत्र ५४–५५

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

रत्नचूड रास

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

भूमिका

१. आधारभूत हस्तप्रतसामग्री

श्री मोहनलाल दलीचंद देशाईओ 'रत्नचूडरास' (=र.रा.)नी चौदेक प्रतोनुं वर्णन आप्युं छे. आ उपरांत पण तेनी बीजी केटलीक प्रतो मळे छे. देशाईओ नोंधेली प्रतोमां लेखनसंवत धरावती प्रतोमां १५७१, १६०७, १६०८, १६३९, १६५०, १६६१, १६६३, १६७६, १७९५ ए सात्रवाळी प्रतो छे. घणीखरी प्रतोमां रचनासंवत १५०९ आपेलो छे, परंतु अेक प्रतमां १५१४ अने बीजो एक प्रतमां १५०१ होवानुं देशाईए उतारा आपीने दर्शाव्युं छे. कोईक प्रतमां कर्तानुं नामवाळी कडी नथी.

अहीं संपादित पाठ माटे बार हस्तप्रतो उपयोगमां लीधी छे, जेमांथी चार ओछी महत्त्वनी होईने तेमनो अंशतः उपयोग कर्यो छे. ग प्रत सं. १७१५नी अने च प्रत सं. १७२६नी छे. बाकीनी प्रतोमां लेखनसंवत नथी. आ उपरांत पाछळथी प्राप्त करेली सं. १५५९नी एक प्रतना महत्त्वना पाठांतर परिशिष्टमां नोंध्यां छे. उपयोगमां लीधेली प्रतो भारतीय विद्याभवन (मुंबई)नो हस्तप्रत संग्रह, अगरचंद नाहटानो संग्रह, ला. द. भारतीय संस्कृति विद्यामंदिर (अमदावाद)नो संग्रह तथा अन्य भंडारोमांथी प्राप्त करी हती. आमांथी क अने ग प्रत ते देशाईए नोंधेली ५ अने ६ क्रमांकवाळी प्रतो छे. आ उपरांत अमदावादना डेलाना उपाश्रयना हस्तप्रतभंडारमां बे प्रतो पाछळथी जोवा मळी छे. तेमांनी १२३४९ क्रमांकवाळी प्रतमां १८ पत्र छे, ३४५ कडी छे, अने संवत १६९३ना माघ सुद १३ ने बुधवारे ते लखायेली छे. अहींना संपादन माटे उपयोगमां लीधेल ग प्रत आ ज परंपरानी छे. डेलाना उपाश्रयनी बीजी प्रतनो क्रमांक १२३८६ छे. तेमां १२ पत्र छे अने लेखनसंवत १६३७ छे. ते 'ऊनाउआ मध्ये' चेला हरजीअे लखी हती. आ प्रतमां रचना संवत १५०१ ('पनर एकोत्तरइ रचिउ प्रबंध') आपेलो छे. बीजी प्रतोना पाठ साथे सरखावतां आ प्रतना पाठो अनेक स्थळे फेरवेला छे—कोईअे पोतानी निपुणता बतावबा मूळना पाठो वारंवार बदल्या होवानी चोक्कस छाप पडे छे. विविध प्रकारना प्रक्षेपो छे.

उपर्युक्त प्रतोमांथी क प्रतने ते जोडणीपद्धतिनी प्राचीनता जाळवी राखती होवाथी तथा प्राचीनतानां अन्य लक्षणोने कारणे, मुख्य गणी छे. ख, ग, घ, च, झ, ट, ठ ए प्रतोनुं अलग जूथ करी शकाय अने ला. द. विद्यामंदिरनी सं. १५५८ वाळी प्रत पण ए ज परंपरामां मूकी शकाय. आमां पण झ अने ट परस्पर घणी मळती छे अने तेमनो आधार एक ज होवानुं जणाय छे. ते बंने प्रतोमां केटलाक समान प्रक्षेपो मळे छे. ख प्रत आ बाबतमां तथा बीजी केटलीक विगतोमां झ, ट प्रतोथी जुदी पडे छे, च प्रतनुं वलण पण केटलीक बाबतमां अलग पडवानुं छे. ग, घ, च, छ, ज, झ, ट, ठ, ड ए प्रतोमां केटलोक अरसपरस प्रभाव फेलो छे.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

२. कथासार

तामलती(=ताम्रलिप्ति) नगरी, अजित राजा, मणिचूड शेठ, सरस्वती शेठाणी. हीरामाणेकना हारना स्वप्ने पुत्र अवतर्यो. नाम रत्नचूड. मोटो थतां विद्या शीखवा माटे सौभाग्यमंजरी वेश्याने घेर तेने मूक्यो. विद्या शीखीने आव्यो एटले पिताए तेने परणाव्यो. वेश्याने मळवानुं बंध थयुं. तेनो डंख मनमां राखीने एक वार वेश्याए तेने महेणुं माय्युं के तुं तारा बापनी लक्ष्मी वापरे छे पण ते तो पोतानी माता साथे विलास करवा जेवुं गणाय. आथी रत्नचूड पिताने समजावी, पांच करोड द्रव्य तेनी पासेथी लई, मालथी वहाण भरी परदेश वेपार अर्थे नीकळ्यो. पिताए तेने चेतव्यो के कूटकटाह द्वीपमां तुं न जतो. त्यांनो राजा, प्रधान तथा चार शेठ धुतारा छे.

बनवाजोग ते वहाण कूटकटाह ज आवी पहोंच्यां. चारेय शेठ मळवा आव्या. एके भाणेजनुं सगपण काढी रत्नचूडने पोताने घेर नोतर्यो. शेठोए (दस करोडमां) बधो माल राखी लीधो अने उपरांत बदलामां कशाकथी वहाण भरी देशुं एवुं पण वचन आप्युं. रत्नचूडे पैसा मगाव्या त्यारे शेठोए कहेवराव्युं के तमारो माल तो बीजा कोई लई गया हशे, अमे नथी लीधो. रत्नचूड राजाने फरियाद करवा नीकळ्यो.

रस्तामां एक काणो मळ्यो. तेणे कहुयुं के तमारा पिता अहीं आवेला त्यारे में तेमनी पासे एक आंख सोनी साक्षीए गीरो मूकेली, तो आ पांच सो दीनार लो अने मारी आंख पाछी आपो. रत्नचूडे जती वेळा आंख पाछी आपवा कबूल्युं. आगळ जतां माळी सामो मळ्यो. तेणे चोसर हार भेट आप्यो. रत्नचूडे जती वेळा तेने 'कांईक' भेट आपवानुं वचन आप्युं. आगळ जतां सुतार मळ्यो. तेणे पावडी भेट आपी. 'पछी तने राजी करशुं' एवुं तेने रत्नचूडे वचन आप्युं. आगळ जतां एक स्थळे चार वाणियाओ विवाद करता हता के समुद्रमां केटलुं पाणी हशे ? तेमणे रत्नचूडने पण तेमां संडोव्यो अने ते जो साचुं न कही शके तो तेनां वहाण हारे एवी शरत करी. आ बधा झगडा अने बांधामांथी छूटवा राजमान्य वेश्यानी सलाह लेवा मित्रे कह्युं. एटले रत्नचूड यमघंटानी पुत्री रणघंटाने त्यां पहोंच्यो. सौ यमघंटानी सलाह पूछवा आवे छे एवुं रणघंटा पासेथी जाणीने रत्नचूड स्त्रीवेशे रणघंटानी सखी तरीके, यमघंटानी पासे आडशे रह्यो.

एटलामां चार शेठ आव्या. यमघंटाए तेमने कहयुं के तमे रत्नचूडनां वहाण कशाकथी भरी आपवा कहुं छे पण जो मच्छरनां हाडकांथी भरी आपवानुं ते कहेशे तो तमे फसाशो. ज्यारे शेठो कहे छे के रत्नचूड तो नानो बाळक छे, तेने एटली बुद्धि क्यांथी होय, त्यारे यमघंटा सात वरसनो होवा छतां प्रधानपद मेळवनार रोहानुं दृष्टांत कहे छे.

(१) नटपुत्र रोहानुं दृष्टांत

उज्जेणीनगरीनी पासे नटोनुं गाम. कसेलव नटनो पुत्र नामे रोहो. ते पांच वरसनो थयो त्यारे तेनी माता मरी गई. पिता बीजी स्त्री परण्यो. पुत्रने दूबळो पडेलो जोईने पिताए तेने नवी मा केवोक साचवे छे ते बाबत पूछयुं. रोहाए कह्युं, 'मारी पहेली मा जूठाबोली हती, ज्यारे आ साचाबोली छे. पहेली माता हुं रमतो होउं ने ते जमवा बोलावती, त्यारे जो हुं

Jain Education International　For Private & Personal Use Only　www.jainelibrary.org

जमवा न जाउं तो "पछीथी हुं जमवानुं नहीं आपुं" एम कहेती, पण तेम छतां, हुं मोडेथी जाउं तोये जमवा आपती, पण आ नवी माता आपेली धमकी बराबर पाळे छे.' आ वात जाण्या पछी कसेलव पोते ज्यां जतो त्यां रोहाने साथे लई जतो. रोहाए माताने मद उतारवानुं नक्की कर्युं. एक वार घरमांथी चंद्रना अजवाळामां आवीने पिता सांभळे तेम ते बोल्यो, "घरमांथी कोई पुरुष नीकळ्यो." आथी पिता रोहानी नवी माता पर वहेमायो. माताए रोहाने पूछतां तेणे कह्युं के मने तुं सारी रीते राखे तो हुं पितानुं मन तारा तरफ वाळुं. माता संमत थई. एक अजवाळी राते घरमांथी आवी रोहाए पिताने पोतानो पडछायो बतावतां कह्युं, "जो! पेलो पुरुष घरमांथी नीकळ्यो." पहेलां जेनी वात करेली ते आ ज हतो एम पिताए जाण्युं एटले तेनो वहेम दूर थयो.

बाप साथे उजेणी गयेलो रोहो, बाप कशेक कामे जतां, सिप्रा नदीने तीरे रेतीमां उजेणी नगरी आलेखीने रमतो हतो. त्यां राजा घोडो खेलावतो नीकळ्यो. रोहाए राजाने कह्युं, 'तुं घोडो ऊभो राख, नहीं तो नगरनी पनीहारीओ कचराई जशे.' राजाए कह्युं, 'तुं मारो घोडो झाली राख, हुं तारुं नगर जोउं.' रोहाए कह्युं, 'हुं शुं तारो नोकर छुं?' राजा रोहानी नीडरताथी प्रभावित थयो. राजसेवके रोहानो परिचय आप्यो अने असाधारण बुद्धिशाळी होईने तेने प्रधान बनाववा सूचव्युं. राजा विचारतो राजमहेले गयो.

राजाए नटोना गामने एक हाथी मोकलीने आदेश दीधो के हाथी मरी जाय तो ते समाचार आपवा नहीं, अने समाचार आप्या विना पण रहेवुं नहीं. हाथी मरी जतां गामना डाह्या वडीलोने रोहाए रस्तो सुझाड्यो अने ते प्रमाणे माणसे राजा पासे जईने हाथी खातो-पीतो, हरतोफरतो के श्वास लेतो न होवानुं जणाव्युं, पण मरी गयो एम न कह्युं. राजाए जाण्युं के आ चतुराई रोहानी छे.

ते पछी राजाए बकरी मोकली अने सोंपती वेळा तेनुं जेटलुं वजन हतुं तेटलुं वजन अमुक समय पछी पाछी सोंपती वेळा होवुं जोईए एवो आदेश गामलोकोने दीधो. रोहानी सलाहथी दररोज खवरावीपीवरावीने बकरीने वाघ देखाडी राजानी शरत पूरी करी. ते पछी राजाए गाडुं भरीने तल मोकलाव्या अने ऊंधे मापे लेवा अने चत्ते मापे पाछा आपवा एवो आदेश दीधो. रोहानी सलाहथी तल अरीसानी ऊंधी बाजुथी मापीने लीधा, अने चत्ती बाजुना तेटला मापे मापी पाछा आप्या. राजाए मीठा पाणीनो कूवो मोकलवा आदेश दीधो, तो रोहाए कहेवराव्युं के ते अजाण्यो तमारे त्यां आवतां डरे, तो तमारे त्यांथी एक कूवो मोकलो जेनी कोटे बांधीने अमारा कूवाने मोकलीए राजाए एक ज कूकडो मोकलीने एने लडावबा कह्युं. रोहानी सलाहथी तेने अरीसो देखाडीने तेना प्रतिबिंब साथे लडावी बताव्यो. राजाए ज्यारे रेतीनी वाट वणी आपवा कहेवराव्युं त्यारे रोहाए राजाने नमूनो मोकलवा कह्युं. छेवटे पोताने मळवा आववा राजाए रोहाने आदेश मोकल्यो: तुं नहीं मलिन के नहीं नाहीने, नहीं वाहनमां के नहीं पगे, नहीं वाटे के नहीं आडवाटे, नहीं दिवसे के नहीं राते, नहीं अंधारे के नहीं अजवाळे, नहीं छायामां के नहीं तडकामां, नहीं भेट लईने के नहीं खाली हाथे—ए रीते आवजे. एटले नाहीने चंदननो लेप करी, घेटा पर सवार थई, पग भोंये अडे ते रीते वाट मरडतो जतो, पडवाने दिने, संध्याटाणे, माथे चाळणी मूकीने ते राजाने जईने मळ्यो. राते ते राजाना रक्षक तरीके राजानो पासे सूतो.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पहेला पहोर पछी राजा जाग्यो. रोहो ऊंघी गयेलो. राजाए तेने पाटु मारीने जगाड्यो ने पूछ्युं, 'तुं ऊंघी गयो हतो ?' रोहाए कह्युं, 'हुं ऊंघी नहोतो गयो, पण विचारतो हतो के बीजां पशु छाण करे छे, पण बकरी लींडी केम करे छे.' 'तो तेनुं शुं कारण ?' राजाए खुलासो पूछ्यो. रोहाए कहयुं, 'बकरीना पेटमां संवर्तक वायु होवाथी गोळ लींडी बने छे.' ते प्रमाणे बीजे पहोरे राजाए रोहाने धोकों मारी जगाड्यो त्यारे तेणे 'हाथी गळेलुं कोहुं बहार काढे छे त्यारे ते उपरथी अकबंध पण अंदरथी पोलुं होय छे' तेनो खुलासो 'जठराग्निना बळे अंदरनुं सत्त्व हरी लेवाय छे' ए रीते आप्यो. त्रीजा पहोरे चूंटी भरीने राजाए जगाड्यो त्यारे रोहाए 'खटाशथी दांत केम अंबाई जाय छे ?' ए समस्यानो खुलासो एम कर्यो के 'दांत दूध-मांथी ऊपज्या होवाथी खटाशथी खाटा थई जाय छे.' चोथे पहोरे ज्यारे राजाए तेने चाबूक फटकारीने जगाड्यो त्यारे तेणे राजानी पहेलेथी क्षमा मागीने तेने एक रहस्य जणाव्युं के राजाने एक नहीं पण पांच बाप हता. राजाए तेनी माताने पूछतां खुलासो मळ्यो के माता एक वार ज्यारे ऋतुमती हती त्यारे तेणे कामभावे तेना पति उपरांत कुंभार, धोबी, वींछी अने अश्वपालने जोयेला. 'आ रहस्य तें कई रीते जाण्युं ?' एवुं पूछतां राजाने रोहाए कह्युं, 'तमे मने जगाडवा पाटु, धोको, चूंटी अने चाबूकनो प्रयोग कर्यो, ते अनुसार में कुंभार, धोबी, वींछी अने अश्वपालना जातिगुण तमने वारसामां मळ्या होवानी अटकळ करी. राजाए प्रसन्न थईने रोहाने प्रधानपदे नीम्यो.

ते वेळा काणाए आवीने पोतानी वात कही. यमघंटाओ कह्युं के जो रत्नचूड सामो एम कहेशे के 'मारा पिताने ज्यां तो एवी घणी आंखो घरेणे मूकेली छे माटे तमारी बीजी आंख मने काढी आपो, जेथी तेना तोले जे थाय ते तमारी घरेणे मूकेली आंख तमने पाछी सोंपुं', तो तारी रहीसही आंख पण जशे. बुद्धिशाळी गमे तेवी विकट परिस्थितिने सुधारी ले छे तेना समर्थनमां यमघंटाए सुबुद्धि अमात्यनुं दृष्टांत कह्युं.

(२) विधाताना पराजय पर सुबुद्धि अमात्यनुं दृष्टांत

क्षितिप्रतिष्ठ नगर, पृथ्वीचंद्र राजा, सुबुद्धि अमात्य. राजाने त्यां पुत्र अवतर्यो. छट्ठीनी रात्रे तेना अक्षर लखीने पाछी फरती विधात्रीने पूछतां प्रधाने जाण्युं के ए छोकरो पारधीनो धंधो करशे अने रोज एक प्राणी मारशे. ते प्रमाणे बीजो पुत्र थतां तेना भाग्यमां शींगडे खांडो अने पूंछडे बांडो एक बळद होवानुं विधात्रीओ कह्युं. त्रीजी वार पुत्री जन्मी अने तेना भाग्यमां वेश्या थवानुं अने रोज मात्र एक ज घराकनी आवक होवानुं विधात्रीए जणाव्युं.

ए पछी घणा दिवसे गोत्रकलह थतां राजानो विनाश थयो, राज्य गयुं अने राजकुटुंब वेरविखेर थई गयुं. तेने फरी एकठुं करी तेनुं भाग्य पलटवा प्रधान नीकळी पड्यो. एक नगरमां पारधी बनेला मोटा राजपुत्रनो पत्तो लाग्यो. तेने रोजनुं एक ज प्राणी शिकारमां मळतुं दशा चूरी हती पत्नीनी साडी घरेणे मूकीने प्रधानने जमाड्यो. शिकारमां प्रधान तेनी साथे गयो. प्रधाने तेने बीजा कोई प्राणीने न मारतां दररोज मात्र श्वेत गजराजने ज मारी तेना कुंभ-स्थळमांथी मोती काढवानुं बताव्युं.

त्यांथी ते फरतो फरतो बीजा पुत्रने त्यां गयो. तेनी दशा पण खराब हती. तेनो बळद प्रधाने वेची नखाव्यो अने बीजे दिवसे नवो बळद तेने आंगणे आवी ऊभेलो ते बतावीने कह्युं के 'दररोज बळद वेची नाखजे, तने नवो नवो बळद मळतो रहेशे.'

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

त्यांथी नीकळीने ते फरतो फरतो वेश्यानो धंधो करती राजपुत्रीने त्यां पहोंच्यो. तेने प्रथम ने एवुं शीखव्युं के सवा लाख आपे ते पुरुषने ज आदरवो.

आ प्रमाणे त्रणेयने आजीविका बाबत निश्चिंत करीने प्रधान निरांते सूतो. रात्रे विधात्रीए आवीने पोतानी करुण दशा तेने कही; 'तें मारे माटे भारे उपाधि ऊभी करी. दररोज हाथी, बळद अने सवा लाखनी रकम मारे हाजर करवी पडे छे.' प्रधाने राज्य पाछुं आपवाना बदलामां ए परिस्थितिमांथी विधात्रीने मुक्त करी.

ते पछी त्यां माळी आव्यो. तेणे जणाव्युं के मारा चोसर हारना बदलामां रत्नचूडे मने 'कांईक' आपवानुं कह्युं छे पण हुं ए बहाने तेनां वहाण पडावी लईश. यमघंटाओ कह्युं के घडामां देडको राखीने तेमां तारो हाथ नखावतां 'अरे! आमां तो कांईक छे' एम तुं बोली ऊठीश एटले ओ तने देडको भेट आपशे. एटलामां सुतार पण त्यां आवी पहोंच्यो. तेणे कह्युं, 'रत्नचूडे मने राजी करवा कहयुं छे, पण मने तेनां वहाण आपशे तो ज हुं राजी थयो होवानुं कहीश.' एटले यमघंटाओ कह्युं, 'राजसभामां राजा समक्ष तने रत्नचूड पूछशे के राजाने त्यां पुत्रजन्म थयो तो तुं राजी थयो के नाराज. एटले तारे कहेवुं ज पडशे के हुं राजी थयो. ज्यारे सुतारे एम कह्युं के ए बाळकमां एटली बुद्धि क्यांथी होय, त्यारे यमघंटाए सात वरसनी वणिकवधूए अर्धुं राज्य बुद्धिबळे केम मेळव्युं तेनुं दृष्टांत कह्युं.

(३) वढकणी सोढीनुं दृष्टांत

एक गाममां रहेती सोढी भारे वढकणी. सौनी साथे झगडो करे अने बाथे आवे. गामना लोकोए तेनी साथे बोलवुं बंध कर्युं. एक वार तेना पडोशीने त्यां एक बाई महेमान तरीके आवेली. तेना सांभळतां तेणे पोतानी कामवाळीने हुकम कर्यो, 'एक पाली खीचडी खांड अने तेमां एक माणुं मीठुं नाखजे.' ए सांभळी पेली परोणा तरीके आवेली स्त्रीए तेनी रसोई बगडशे एवी बीके भलाईथी तेने कह्युं, 'बहेन, तें रांध्युं भले न होय, पण सांभळ्युं ये नथी के खीचडीमां केटला मापे मीठुं नखाय?' एटले सोढी ऊछळीने बोली, 'तुं पारकी फिकर करवा कां नीकळी पडी? हुं शुं तारुं खावा आवुं छुं? अने बहेन कहे छे ते शुं तारा बापनी दीकरी छुं?'

आवी सोढी पोतानुं गाम छोडीने प्रतिष्ठानपुर पहोंची. राजसभामां जईने तेणे आह्वान आप्युं, 'मारी साथे वढवाडमां कोई ऊतरो. नहीं तो खड खाईने हार स्वीकारो.' राजाए ढंढेरो पिटाव्यो के सोढीने वढवाडमां जे हरावे तेने अर्धुं राज्य अपाशे. ते नगरना एक शेठने त्यां सात पुत्रवधू, सौथी नानी सात वरसनी. तेणे आ आह्वान स्वीकार्युं. राजसभामां जईने तेणे सोढीने पूछ्युं, 'तुं कई रीते वढवा मागे छे, अने वढवाडना केटला प्रकार होय छे?' सोढी बोली, 'वढवाडनी रीत शी ने प्रकार शो? मोमांथी नीकल्युं ते भसी नाख्युं.' शेठनी वहूओ कह्युं, 'सांभळ, वढवाड एक दिवसनी होय, छ मासनी होय, एक वरसनी होय के आखा जीवतरनी होय : भाडाने लगती, खेतरने लगती, पट्टाने लगती अने शाकनी एम वढवाडना चार प्रकार छे.' सोढी हारी गई. तेने गधेडे चडावीने काढी मूकी. शेठनी वहुने अर्धुं राज्य इनाममां मळ्युं.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

ते वेळा त्यां समुद्रवादवाळा चार वाणिया आव्या. 'रत्नचूड समुद्रजळनुं चोक्कस माप केटलुं छे ते कही नहीं शके, एटले तेनां वहाण अमारां ज थई शक्यां छे' एम तेमणे कह्युं. यमघंटाए कह्युं, 'जो ते तमने एम कहेशे के नदीनां पाणी तेमां आवतां अटकावो तो हुं पाणा केटलुं छे ते कही आपुं, तो तमारी आशा धूळमां मळशे.' वाणियाओए कह्युं, 'एटली बुद्धि रत्नचूडमां क्यांथी होय ? एटले यमघंटाए तेमने चार मूर्खाओनी कथाना मूरख जेवा कह्या, अने तेमनी विनंतीथी ए दृष्टांतकथा कही.

(४) चार मूर्खनुं दृष्टांत

उजेणीना चार मूर्खाओने रस्तामां मळेला एक साधुए धर्मलाभ कह्यो, एटले तेओए अंदरोअंदर वाद शरू कर्यो के आपणामांथी कोने धर्मलाभ कह्यो. पाछा वळीने साधुने पूछतां तेणे कह्युं, 'तमारामां जे सौथी मोटो मूरख होय तेने.' एटले ते दरेक मूरखे पोतानी उत्तम मूर्खाईनी वात करी. पहेलाए कह्युं, 'हुं मारी वहुने तेना पियरने गामथी तेडी लाववा मारे घेरथी नीकळ्यो त्यारे मारी माए मने शीखामण दीधी के सासरे तने जमवा बोलावे तो तरत बेसी नहीं जतो, पण थोडी ताण करावजा नकार भणजे. हुं सासरे पहोंच्यो अने सासुए जमवा बोलाव्यो त्यारे में कह्युं के हुं जमीने ज आव्यो छुं, माए एटलुं जमाडयो छे के जराये भूख नथी. राते जमवा बोलाव्यो त्यारे पण में ना भणी. वधारे ताण करीशुं तो जमाईने खोटुं लागशे एवुं समजीने सासुए मने वधु आग्रह न कर्यो. रसोडामां सूवानी मारी व्यवस्था करी. खूब भूख्यो थयेलो एटले रसोडामां छडेलुं चोखा हता तेनो एक बूकडो भर्यो. त्यां मारी वहु रसोडामां आवी मारा गाल फूलेला अने कशुं बोलुं नहीं ते जोईने तेणे मारी सासुने बोलावी. एकाएक तबियत बगडी आवी छे एम समजीने तरत वैद्यने बोलाव्यो. तेणे मने तपास्यो अने भेांमां धोळा चोखा भरेला भाछीने वैद्ये कह्युं, "तमारा जमाईने तांदुलरोग थयो छे. ए असाध्य गणाय छे, पण हुं एनो उपचार जाणुं छुं. छरी लावो एटले गाल चीरीने ए रोगनां जंतु बहार काढुं" सासुए तेने बदलामां भेंस आपवानु कबूल्युं. ठीक मगावीने वैद्ये एकांतमां मारी पासे चोखा थुकावी नाख्या, अने भेंस लईने ते चालतो थयो. आम में मूर्खाई करीने ससरानो भेंस खोवरावी.'

बीजाए पोतानी मूर्खाई वर्णवी : 'एक वार हुं आणुं करीने सासरेथी पाछो आव्यो त्यारे गाम बहार ज रात पडी गई. नगरनो दरवाजो बंध थई गयो, एटले अमारे देवळमां रात रहेवुं पडयुं. वात करतां बे पहोर वीत्या. ते वेळा में कह्युं, 'आपणामांथी हवे जे पहेलुं मौन तोडे ते दस लाडवा हारे.' एवी शरत मारीने अमे सूता. चोरने अमारो बधो सामान लईने नासी जतो में जोयो, पण शरत जीतवा खातर हुं मूंगो ज रह्यो. आम दस लाडवा खातर में सर्वस्व गुमाव्युं.'

त्रीजाए पोतानी मूर्खाई वर्णवी : 'मारी बे बैरीओ खूब झगडती तेथी में सेवा माटे मारो अरधोअरधो देह तेमने वहेंची आप्यो. एक वार हुं बहारथी घरे आव्यो त्यारे एक स्त्री जमवा बेठेली तेथी बीजीए मारा बंने पग धोया. ते जोईने पहेली स्त्री दोडी अने तेणे बीजीने सोंपायेलो मारो पग भांगी नाख्यो. एटले पहेलीए मारो बाकीनो पग भांग्यो.'

चोथाए पोतानुं पराक्रम कह्युं : 'मारे पण बे बैरीओ छे. एक वार मारी बंने बाजुए ते खाट पर सूती हती, अने में तेमना पर मारो एकएक हाथ राखेलो. ते वेळा ऊंदर बीवानी

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वाट लईने दोड्यो. स्त्रीओ जागी जशे ए बीके में तेमना परथी हाथ न खसेड्या. परिणामे त्यां आग लागी अने मारां दाढीमूछ बळी गयां.'

यमघंटाए कह्युं के आम मूरख जातजातना होय छे.

आ रीते बधा कोयडाना उकेल जाणीने रत्नचूड त्यांथी सवारे पोताना उतारे गयो. पछी तेणे राजा पासे जईने फरियाद करी. यमघंटानी सलाह प्रमाणे बधा धूर्तने तेणे महात कर्या. सोळ कोटि द्रव्य प्राप्त कर्युं.

तेनी बुद्धिथी प्रसन्न थईने राजाए वरदान मागवा कह्युं एटले तेणे न्यायघंट बांधवानी विनंती करी. राजाए ते स्वीकारी अने फरी कशुं मागवानुं कहेतां तेणे रणघंटानी मागणी करी. राजाए रणघंटाने बोलावीने रत्नचूडने सोंपी. पछी त्यांथी नीकळीने ते पोताने नगर ताम्रलिप्ति आव्यो. सौए स्वागत कर्युं. रणघंटा, सुभगमंजरी अने रत्नश्री ए त्रण पत्नीओ साथे ते सुख-साह्यबीमां रहेवा लाग्यो.

एकवार एक केवळी ते नगरमां आव्या, त्यारे रत्नचूडना पिताना पूछवाथी तेमणे रत्नचूडनो पूर्वभव कह्यो : नंदगाममां रहेती एक गरीब डोशीनो दीकरो थावर परबने दहाडे खीर खावानी हठ करी रडवा लाग्यो. पडोशणे सामग्री आपी. थावर खीर खावा बेठो ते वेळा एक मासो-पवासी साधु त्यां आव्या. थावरे खीर वहोरावी. ए पुण्ये ते तमारा पुत्र रत्नचूड तरीके अवतर्यो. बे पाडोशणमांथी जे एके कुळमद सेवेलो, ते वेश्या स्त्रीके अवतरी. बीजीए दाननी अनुमोदना करेली, ते रत्नश्री तरीके अवतरी. आम दानथी उत्तम कुळ, विद्या, लक्ष्मी वगेरे प्राप्त थाय.

दृष्टांत लेखे जोईए तो रत्नचूड एटले संसारी जीव, कूटकटाह द्वीप एटले संसार, वेश्या ते गुरुउपदेश, वहाण द्वारा प्रवास एटले गर्भरूपे अवतरवुं. चार वाणिया ते क्रोध, मान, माया, लोभ. सुतारनी पावडी ते रागद्वेष, समुद्रनो विवाद करनारा वाणिया ते चार विकथा. रणघंटा ते सुभाषितबुद्धि अने यमघंटा ते मिथ्यात्वनी वृत्ति. आ थयो अंतरंग अर्थ.

गुरुनी देशनाथी वैराग्यभाव उत्पन्न थतां रत्नचूडे श्रावकधर्म स्वीकार्यो. ते मुक्ति पामशे. बृहत् तपागच्छना रत्नसूरिना शिष्ये संवत १५०९ना भादरवा वद बीजने गुरुवारे रेवती नक्षत्रमां आ रास रच्यो.

३. रत्नचूडकथा-साहित्य

जिनरत्नकोशमां 'रत्नचूडकथा', 'रत्नचूडकथानक' के 'रत्नचूडचरित्र' एवा शीर्षक नीचे सात कृतिओनो निर्देश छे. तेमां देवेंद्रगणि के नेमिचंद्रकृत 'तिलकसुंदरी रत्नचूड-कथानक अने 'रत्नचूड रास'नी वार्ता तद्दन भिन्न होईने तेमनो वच्चे कशो ज संबंध नथी. बाकीनी कृतिओमांथी जिन-वल्लभसूरि, राजवर्धन अने एक अज्ञातकर्तृक कृति विशे बीजी कशी माहिती उपलब्ध नथी. बाकी रहेल ज्ञानसागरकृत रत्नचूडकथानक[२] अने र. रा. बंनेनी वार्ता एक ज छे. बंने वच्चे घटना,

१. आ विजयकुमुदसूरि वडे संपादित थईने १९४२मां प्रकाशित थयुं छे.

२. यशोविजय जैन ग्रंथमाळा, क्रमांक १९१७; जर्मन अनुवाद हेर्टेल Indische Marchenromane, १९२२. 'जिनरत्नकोश'मां तेम ज 'जैन साहित्यना संक्षिप्त इतिहास'मां

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

क्रम, निरूपण अने अभिव्यक्तिनुं घणुं ज साम्य छे. वळी ज्ञानसागर (सं. १५३०नी आसपास विद्यमान) पण रत्नसिंहसूरिना शिष्य हता. तेथी आटलुं बधु साम्य जोतां, अने र. रा.ना कर्ता पण कोई रत्नसिंहसूरिशिष्य छे ए जोतां गुजराती अने संस्कृत रचनाना कर्ता एक ज हशे के केम एवी शंका के संभावना सहेजे उपस्थित थाय. परंतु जेम बंने कृतिओनी वच्चे साम्यनुं प्रमाण घणुं मोटुं छे, तेम जे तफावत छे ते पण सूचक छे नटपुत्र रोहानी दृष्टांतकथामां ज्ञानसागरनी कृतिमां (१) राजानुं पोताना ४९९ मंत्रीनी उपर नीमवा माटे एक महामंत्रीनी शोधमां होवुं, (२) रोहा माटेनी कसोटीओमां एकद्रव्यमय, स्तंभहीन, उच्चुंग प्रासाद बनावी आपवानो पहेलो आदेश; (३) रत्नचूडने माळी मळ्याना प्रसंगनो अभाव; (४) पावडी भेट आपनारने यमघंटाए कहेलुं सोमशर्मा-ना पितानुं दृष्टांत, जे शेखचल्लीना जाणीता कथाप्रकारनुं ज एक निदर्शन छे; (५) सागरवादी वणिकोने यमघंटाए कहेलुं चार मूरखनुं नहीं, पण सोढीनुं दृष्टांत; (६) अनेक स्थळे नानी नानी विगतोमां फरक : आ बधा भेदो उपर्युक्त बन्ने कृतिओ एकबीजा उपर आधार राखती नहीं, पण कोईक समान पूर्ववर्ती रचनानो उपयोग करती होवानुं पुरवार करे छे.

'रत्नचूडरास'नी अहीं उपयोगमां लीधेली बधी प्रतोना पाठ अनुसार माळी यमघंटाने मळे छे, त्यारे तेने यमघंटा कोई दृष्टांतकथा कहेती नथी. आ एक देखीतो अपवाद छे. यमघंटानी सलाह लेवा आवेला बधा रत्नचूडने छेतरवाना इरादावाळा ठगोने यमघंटा पोतानी वातना समर्थनमां एकएक बुद्धिचतुराईनी कथा कहे छे, एटले माळीनी साथेनी वातमां पण ते आवी दृष्टांतकथा केम नथी कहेती तेनो कशो स्वाभाविक खुलासो नथी रचनाशैली आवी दृष्टांतकथानी अपेक्षा ऊभी करे छे अने ते कारणे ते स्थळे एवी ज कथा खूटती होवानो वहेम पडे छे.[३] हवे अमदावादना डेलाना हस्तप्रतभंडारमांनी १२३८६ क्रमांकवाळी 'रत्नचूडरास'नी सं. १६३७मां लखायेली प्रतमां अन्य प्रतोथी अहीं जुदो पाठ छे, अने माळीने पण यमघंटा ससलानी चतुराईवाळी सिंह अने ससलानी कथा कहे छे.[४] परंतु बीजी कोई प्रतमां आ पाठ मळतो नथी, अने डेलाना भंडारवाळी प्रतमां मळतो पाठ अन्यथा पण ठेकठेकाणे घालमेलवाळो छे (लहियाए के कोई बीजा जणे रचना उपर पोतानो हाथ अजमावीने ठेकठेकाणे मूळ कृतिमां फेरफार करेला छे.) ए जोतां आ कथा एक प्रक्षेप ज जणाय छे. वळी घणीखरी प्रतोमां आपेला रचनासंवत १५०९ ए विरोधमां आ प्रतमां संवत १५०१ आपेलो छे ए पण सूचक छे सं. १७१४मां कनकनिधाने ३४ ढाळमां रचेलो 'रत्नचूड-व्यवहारि-रास'[५] के जे आपणा 'रत्नचूडरास'ने आधारे रचायेलो छे, तेमां यमघंटाए माळीने आपेली सलाहमां आ सिंह ने ससलानी कथा आवे छे ते जोतां एवुं फलित थाय छे के कनक-निधाने डेलाना भंडारवाळी प्रत जे परंपरानी छे ते परंपरानी कोईक प्रतनो आधार लीधो हशे.

जे यशोदेवगणिकृत 'रत्नचूडकथा'नो उल्लेख छे ते भूल छे. ते नेमिचंद्रवाळी ज कृति छे. जुओ, 'शान्तिनाथ जैन भंडारनी ताडपत्रीय हस्तप्रतोनी सूची' भाग २ (गा. ओ. सि. क्रमांक १४९, पृ ३७०–३७३).

३. उपर्युक्त ज्ञानसागरना 'रत्नचूड कथानक'मां रत्नचूडने मळनारा ठगोमां माळी नथी ए हकीकत नोंधपात्र छे.

४. आ 'पंचतंत्र', 'कथासरित्सागर', 'हितोपदेश', 'शुकसप्तति' वगेरेमां जाणीती कथा छे.

५. संपादक भीमसिंह माणेक, १९०७.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

शुभशीलकृत 'प्रबंध-पंचशती' (के 'पंचशती-प्रबोध')मां ७३मो प्रबंध अन्यायपत्तन गयेला शेठपुत्रने लगतो छे तेमां रत्नचूडकथानो ज टूंक सार आपेलो छे. आडकथाओ गाळी नाखी छे. अन्याय राजा, अविचारक मंत्री, सर्वग्राही आरक्षक, अशान्ति पुरोहित, गृहीतभक्ष शेठ, मूलनाश शेठपुत्र—ए नामो रसप्रद छे, ते ज ग्रंथमां ५३४मा प्रबंधमां र. रा. वाळुं वढकणी सोढीनुं दृष्टांत विगतो-वाळुं अने वधु स्पष्ट छे.

आगमगच्छना मुनिसिंहसूरिना शिष्य शिलरत्न, तेना शिष्य आनंदप्रभ, तेना शिष्य आनंद-रत्न, तेमना शासनमां थयेला महोपाध्याय मुनिसागर (के मतिसागर)ना शिष्य पंडित उदयधर्म-गणीए सं. १५०७मां 'वाक्यप्रकाश-औक्तिक', सं. १५४३मां 'मलयसुंदरीरास' अने सं. १५५०मां 'कथावत्रीसी'नी रचना करी छे.[६] ए ज उदयधर्मे दान, शील, तप अने भावना उपर दृष्टांत-कथाओथी युक्त एवु संस्कृतमां 'धर्मकल्पद्रुम' नामनुं एक औपदेशिक प्रकरण पण रच्युं छे.[७] तेना आठ पल्लवमांथी चोथा पल्लवमां रत्नपालराजानी कथामां, ज्ञानगर्भ मंत्रीए पोताना राजानुं गयेलुं राज्य केवी रीते बुद्धिबळे पाछुं वाळ्युं ए लौकिक कथा शृंगारसुंदरी सुबुद्धिमंत्रीने एक दृष्टांत लेखे कहे छे. ('धर्मकल्पद्रुम', पल्लव ४, श्लोक ११६ थी १४५; गुजराती अनुवाद पृ. १६७—१७०). आ कथा ते र. रा.मां काणाने यमघंटा बुद्धिबळ उपर जे सुबुद्धिमंत्रीनुं दृष्टांत कहे छे ते ज छे 'धर्मकल्पद्रुम'मां कथा संक्षेपमां आपेली छे, परंतु घटनाओनो समान क्रम, केटलीक सूचक समान विगतो अने केटलुक शाब्दिक साम्य—ए बधा उपरथी लागे छे के कां तो तेनो आधार 'रत्नचूडरास' होय अथवा तो कोईक त्रीजी रचना र. रा. अने 'धर्मकल्पद्रुम'वाळी कथा ए बंनेना समान मूळ तरीके होय. सुबुद्धिवाळी कथामांना भागमां रोज एक भारवाहक बळदवाळा बीजा राजपुत्रवाळो प्रसंग 'कथासरित्सागर'नी एक कथामां वस्तुरूपे मळे छे. (जुओ, 'ओशन ओव स्टोरी', ५, पृ. १८५-१८६. नोर्मन ब्राउने आ कथाघटकनो विगते अभ्यास कर्यो छे. जुओ, 'स्टडीझ इन ओनर ओव एम. ब्लूमफिल्ड', १९२०, ८९–१०४.)

४. केटलाक कथाघटको

मूर्खकथाओ

टोम्प्सननी कथाघटक-सूचिमां जे विभागमां क्रमांक १७००थी २७९९ मूर्खकथाओ माटे छे, तेमां मूर्खाईभर्युं अज्ञान (१७३०–१७४९), मूर्खाईभरी गेरसमजो (१७५०–१८४९), हकीकतोनी मूर्खाईभरी अवगणना (१८५०–१९९९), मूर्खाईभर्युं भानभूलावणुं (२०००–२०४९), मूर्खाईभरी टूंकदृष्टि (२०५०–२१९९), मूर्खाईभरी तर्कहीनता (२२००–२२५९). मूर्खाईभर्या वैज्ञानिक सिद्धांतो ने वादो (२२६०–२२९९), भोळपणा के बाघाईवाळा मूर्ख (२३००–२३४९), भडभडिया मूर्ख (२३५०–२३६९), कुतूहलघेला मूर्ख (२३७०–२३९९), मूर्खाईभर्युं अनुकरण (२४००–२४४९),

६ 'जैन साहित्यनो संक्षिप्त इतिहास', पृ. ५१४, ५२४; 'जैन गूर्जर कविओ', १, पृ. ६२–६३.

७ दे. ला. जै. पु. ग्रंथांक ४०, १९१७; जै. ध. प्र. स., १९२८: कुंवरजी आणंदजी कृत गुजराती अनुवाद, १९२८. हेर्टेले जर्मनमां १९११, १९१२ अने १९१३मां आमांनी कथाओना अनुवाद करेल होवानुं विन्टरनिट्से 'हिस्टरी ओव इन्डिअन लिटरेचर', २, ५४५ उपर नोंध्युं छे. वेलणकर ('जिनरत्नकोश', पृ. १८८) ९ पल्लव होवानुं कहे छे ते भूल छे.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

केवळ अक्षरार्थ पकडता मूर्ख (२४५०–२४९९), मूर्खाईभर्या अतिरेक (२५९०–२५४९), मूर्खाई-भर्युं आभारदर्शन (२५५०–२५९९), कायर मूर्खो (२६००–२६४९), मूर्खाईभर्या छबरडा (२६५०–२६९९), सहेलाने अघरुं करता मूर्ख (२७००–२७४९) अने प्रकीर्ण (२७५०–२७९९)—ए प्रमाणे पेटा वर्गीकरण करेलुं छे.

भारतीय कथासाहित्यमां मुग्धकथाओ—एटले के मूर्खकथाओनी पण घणी लांबी परंपरा छे. 'बृहत्कथा' परथी रचायेल 'कथासरित्सागर' अने 'बृहत्कथामंजरी'मां मुग्धकथाओनो गुच्छ आपेलो छे, ते 'बृहत्कथा'नी कोई उत्तरकालीन वाचना के पाठपरंपरामां ए होवानुं दर्शावे छे. 'कथासरित्-सागर'मां ५६ जेटली मूर्खकथाओ आपेली छे.[८] र. रा.नी पहेली अने त्रीजी मूर्खकथानां मूळ आ गुच्छमांनी बे कथाओमां मळे छे. १३७मी (सांडेसरामां ९२मी) कथा एवी छे के पहेली वार सासरे गयेलो मूर्ख रांधवा माटे राखेला चोखानो छानोमानो बूकडो भरे छे, पण सासु आवी पहोंचतां ते मोंमां ज राखी मूके छे. जमाईने कशुं न बोलतो अने फूलेला गालवाळो भाळीने सासुए बोलावेलो वैद्य जेवो ते मूर्खनां जडबां पहोळां करे छे तेवा ज मोंमांथी चोखा नीकळी पडे छे. १३५मी (सांडेसरामां ९०मी) कथा एवी छे के झगडता बंने शिष्योने गुरुए चोळवा–पखाळवा माटे पोतानो एकएक पग बहेंची आपेलो. एक वार एक शिष्यनी गेरहाजरीमां गुरुए बीजा शिष्यने बंने पग चोळवानुं कह्युं, पण ते शिष्ये बीजा शिष्यवाळो गुरुनो पग मांगी नाख्यो. बीजे दिवसे बीजा शिष्ये पहेला शिष्यवाळो पग मांग्यो.

ते ज प्रमाणे कूटकटाहमां रत्नचूडने माळी फूलहार भेट आपे छे, त्यारे ते माळीने वचन आपे छे के हुं जता पहेलां तने कांईक आपीने राजी करीश अने पछीथी माळी तेनी पासे 'कांईक' आपवानी मागणी करे छे. आनी साथे 'कथासरित्सागर'नी मूर्खकथाओमांनी १२०मी (सांडेसरामां १७५मी) कथा सरखावी शकाय, जेमां गाडुं समुं करी आपनार मूर्ख तेने 'बदलवामां हुं कांई नहीं आपीश' कहेनार गाडावाळानी पासे 'कांई नहीं' आपवानी मागणी करे छे. अहीं जातककथामांनी अनुरुद्धने लगती कथामां, माताए वारंवार खाजां मगावनार पुत्रने खाजां खूटी जतां 'हवे नथी खाजां' एम कहेवराव्युं त्यारे पुत्रे 'नथी खाजां होय तो नथी—खाजां मोकल' एवो संदेशो मोकल्यो ते प्रसंग पण याद करी शकाय.

र. रा.नी बीजी मूर्खकथा ए 'मौनपालननी शरत' नामे जाणीती कथाप्रकृतिनुं निदर्शन छे. (कथाप्रकृति १३५१; कथाघटक क्रमांक जे २५११ अने तेनी नीचे आपेळ ब्राउन, टोम्प्सन अने बेलिस लगेरेना संदर्भ; 'फोक टेल्स', पृ. १९५). सौथी जूनुं स्वरूप बौद्ध जातककथामां मळे छे. आपणे त्यां प्रचलित कहेवत 'बोले ते बे खाय'नो आधारभूत टूचको (पांच लाडवामांथी कोण त्रण खाय अने कोण बे तेनो निर्णय मामाभाणेज मूंगा रहेवानी शरत द्वारा करवा संमत थाय छे अने बंनेने मरेला मानी स्मशाने लई जई चिता पर पधरावे छे त्यारे मामो पोते बे खाशे अने भाणेज त्रण—एम हारीने बोली ऊठे छे त्यारे तेमने भूत थयेला मानी पांचेय डाघुओ नासी जाय छे) पण आ कथानुं ज रूपांतर छे.

---

८ जुओ, टॉनी अने पेन्झरनो अनुवाद, ग्रंथ ५, पृ. ६७–१५१ (कथांक ८५ थी १५३). आमांथी मोटा भागनी भोगीलाल सांडेसराए तेमना पंचतंत्रना गुजराती अनुवादमां आपेली छे. (पृ. ४५५–४९७; कथांक ५१ थी ९४).

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

समस्या उकेलतो बुद्धिप्रतिभावाळो बाळक: धुतारानगरी, न्यायघंटा

चार श्रेष्ठीने कहेलुं नटपुत्र रोहकनुं दृष्टांत औत्पत्तिकी बुद्धिना दृष्टांत तरीके आवश्यकचूर्णि', 'आवश्यकवृत्ति', जयसिंहसूरिकृत 'धर्मोपदेशमाला-विवरण' तथा ते पछीना अनेक ग्रंथोमां अत्यंत जाणीतुं छे. आनी साथे समस्याउकेलना अने असाधारण बुद्धिप्रतिभा धरावता चमत्कारी बाळकना कथाघटको जोडायेला छे.

रत्नचूडनुं धुतारानगरीमां आवी पहोंचवुं अने त्यां विविध धुताराओनी फसामणीमांथी शठं प्रति शाठ्यनो सिद्धांत उपयोगमां लईने छूटवुं ए घटनाओ पण जाणीता कथाघटकोना निदर्शन रूप छे. शामळनी वार्ताओमां तथा केटलीक लोककथाओमां[९] धुतारानगरी, धूर्तणानगरी के ठगपुरपाटण ('प्रबंध-पंचशती'मां 'अन्यायपत्तन' तरीके) आपणने जाणीतां छे.

धुतारानगरीनुं नाम अहीं 'कूटकटाह' एवुं आपेलुं छे (पछी कनकनिधाननी कृतिमां ते 'कूपकटाह' बनी जाय छे!). आमां 'कूट' एटले 'कूडुं', 'कपटी' अने 'कटाह'. ए कटाहद्वीप तरीके 'कथासरित्सागर', 'समराइच्चकहा' वगेरे संस्कृतप्राकृत कृतिओमां वारंवार निर्देश पामेलो द्वीप छे. ते कथाकल्पित नथी, परंतु 'कडार' के 'किडार' तरीके ते प्राचीन शिलालेखोमां जाणीतो छे अने ते मलय द्वीपकल्पना दक्षिण भागमां पिनांग पासे आवेलो 'केदाह' के 'केद्दाह' नामनो द्वीप छे. 'कथासरित्सागर'नी गुहसेन अने देवस्मितानी कथामां ताम्रलिप्तीथी कटाह गयेला गुहसेनने त्यांना चार ठग वेपारीओनो भेटो थयानी जे वात छे ते 'रत्नचूडरास' परत्वे सूचक छे.

धुताराओनी सामे रत्नचूडे यमघंटानी सलाहथी जे युक्तिप्रयुक्तिओ प्रयोजी छे तेमां शब्द-छळनी युक्तिनो पण समावेश थयेलो छे—'कांईक' आपवुं, 'कशाक'थी बहाणे भरी देवुं, 'राजी करवुं' वगेरेनो शब्दार्थ लईने धुतारा लुच्चाईं करवा मागे छे अने ते ज युक्तिथी रत्नचूड तेमने पाछा पाडे छे.

रत्नचूड न्यायघंट बंधाववानुं वचन राजा पासेथी ले छे. १६मी शताब्दीमां मुघल बादशाह जहांगीर न्यायनी सांकळ बंधाव्यानुं जाणीतुं छे. पोतानां संस्मरणो 'तुझुक-इ-जहांगीरी'मां ते जणावे छे के[१०] तेणे (साठ घंटडीवाळी) त्रीश गज लांबी, चार मण सोनानी सांकळनो एक छेडो आगराना किल्लाना बुरज उपर जडेलो अने बीजो छेडो नदीकांठे एक पत्थरना स्तंभ पर जडी दीधेलो. जेने अन्याय थयो होय अने न्याय न मळयो होय ते आ न्यायनी सांकळ खेंचे जेथी बादशाहने जाण थाय अने ते न्याय आपे. आनी साथे केटलीक किंवदंतीओ पण संकळायेली छे, जेमके नूरजहांने हाथे शिकार करतां अकस्मात धोबी वींधाई जाय छे तेनो न्याय धोबण न्यायनी सांकळ खेंची जहांगीर पासेथी मेळवे छे. न्यायघंट खेंचीने न्याय मेळव्यानी वात ई.स. १७८७मां विजयलक्ष्मीसूरिरचित 'उपदेशप्रासाद'मां दृष्टांतकथा लेखे आपेलो छे. ते अनुसार कल्याणकटकना यशोवर्मा राजाए न्यायघंट बंधाव्यो त्यारे तेनी कसोटी करवा राज्यनी अधिष्ठात्री देवी गायनुं रूप धरी घंट हलावीने पोतानुं वाछरडुं कोईए कचरी नाख्यानी फरियाद करे छे, अने

---

९. जेम के 'लालिया धोका'नी अने 'वीरसंग'नी वार्तामां—जुओ 'चतुराईनी कथाओ', संपादक जोरावरसिंह जादव (१९७६).

१०. जुओ रोजर्स अने बेवरीज्नो अंग्रेजी अनुवाद, १९६८नुं पुनर्मुद्रण, १, पृ. ७; मजुमदार संपादित 'ध मुघल एम्पायर', १९७४, पृ. १७६.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

तपासमां ते गुनो पाटवी कुंवरे कर्यानुं प्रगट थतां तेनो उपर रथ चलाववानी शिक्षानो अमल करतां राजा अचकातो नथी [जुओ 'उपदेशप्रासाद', भाग २, जैन धर्म प्रसारक सभा द्वारा प्रकाशित, १९१९, पत्र ६५मुं]. १७२०मां महम्मदशाहे पण न्यायनी सांकळनी प्रथा अपनावेली. ईरानना कोईक बादशाहे न्यायघंटनी व्यवस्था प्रथम शरू करी होवानो निर्देश छे. कोई आह्वान स्वीकारवानी तैयारी दर्शाववा द्वार पासे मूकेली भेरी के नगारा पर दांडी पीटवानी प्रथा अनेक प्राचीन कथाओमां जाणीती छे. र.रा.मां न्यायघंटनी प्रथानो निर्देश कोई पूर्ववर्ती कथामांथी (जेना मूळमां ईरानी बादशाहोने लगती ऐतिहासिक हकीकत होय) लेवायो होवानो अटकळ आपणे सहेजे करी शकीए.

र.रा.ने अंते (कडी ३३४–३३७)कथाने एक रूपक तरीके (परंपरागत परिभाषामां, दृष्टांत तरीके) घटावेली छे : रत्नचूड एटले संसारी जीव, कूटकटाह द्वीप एटले संसार वगेरे. आ रीते कथाने दृष्टांत लेखे गणीने तेनो 'उपनय' आपवानी (तेने 'अंतरंग बुद्धि'थी जोवानी) परंपरानुं अनुसरण 'ज्ञाताधर्मकथा', 'वसुदेवहिंडी', 'भागवतपुराण' वगेरेमां आवती केटलीक कथाओमां आपणे जोईए छीए. सूफी प्रभाववाळा अवधी प्रेमाख्यानक काव्योमां (जेम के जायसीकृत 'पदुमावत'मां) पण अंते कथाने रूपक तरीके घटाववानी प्रथा छे.

५. रचनाकाळ : कर्तृत्व

विविध प्रतोमां रचनासंवत १५०१, १५०९, १५१२ अने १५०४ एम जुदोजुदो आपेलो छे. आमांथी १५०९ ए वधु श्रद्धेय प्रतोमां मळे छे. एटले ई.स. १४५२–५३ने आपणे मान्य राखी शकीए. रासना कर्ता तरीके बृहत् तपागच्छना रत्नसूरिना शिष्यनो उल्लेख ३४६मी कडीमां छे. क, ख, ठ ए प्रतोमां तथा ला. द. विद्यामंदिरना संग्रहमांनी सं. १५५९ अने सं. १६०७नी जूनी प्रतोमां आ कडी नथी. वळी ग प्रतमां 'रयणसूरिंद'ने बदले 'जिनरयणसूरिंद' छे. आथी कर्तृत्वनी अस्पष्टतानां संदिग्धता उमेराय छे. परंतु रत्नसूरिना ज शिष्य ज्ञानसागरे संस्कृतमां 'रत्नचूडकथानक' सं. १५३०ना अरसामां रचेलुं छे ए जोतां र.रा. पण रत्नसूरिना ज कोई शिष्ये रच्युं होवानी पूरती संभावना छे, अने तेथी केटलीक प्रतोमां आ कडी कर्ताए ज रचीने उमेरी होवानुं आपणे मानी शकीए.

+

ऋणस्वीकार : आभारदर्शन

आ संशोधनकार्यमां नीचेनी संस्थाओ अने व्यक्तिओनी विविध प्रकारे जे कांई सहाय मने मळी छे ते बदल हुं मारी ऊंडी आभारनी लागणी व्यक्त करुं छुं. भारतीय विद्याभवन (मुंबई), अगरचंद नाहटानो संग्रह, ला. द. भारतीय संस्कृति विद्यामंदिर (अमदावाद), डेलाना हपाभयना भंडारना व्यवस्थापको तथा अन्य हस्तप्रत भंडारोनो तेमनी हस्तप्रतोनो उपयोग करवा देवा माटे; मारा सहकार्यकरो श्री जेसिंगभाई, श्री बाबुभाई तथा डो. कनुभाई शेठनो हस्तप्रतो, कथासंदर्भो वगेरे प्राप्त करवामां सहायभूत थवा माटे; नगीनदास शाहनो तथा गुजरात राज्यना भाषानियामकश्रीओनो आ ग्रंथने प्रकाशन माटे स्वीकारवा माटे हुं आभारी छुं. श्री स्वामीनारायण मुद्रण मंदिर वती श्री भावसारे राखेली संभाळने लीधे पुस्तक छापवानुं काम सरळ बन्युं.

अमदावाद, फेब्रुआरी १९७८. हरिवल्लभ भायाणी

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

रत्नसूरि-शिष्य-कृत

रत्नचूड-रास

दूहा

सरसति-देवी-पाय नमी मागउं उचित पसाउ
रत्नचूड-गुण वर्णवउं दान-विसइ जसु भाउ १

जंबूदीव-माहि अछइ भरह-खित्त अति-चंग
तामलती-नयरी तिहां राजा अजित-नरिंद २

तिणि नगरिइं जण जे वसइं वर्ण अढारइ लोक
भोग-पुरंदर भोगवइं सुख-संपति-सुरलोक ३

---

१. १. क. सरसतिसामणि, त. सामिणि; ख. पाइ, ग. घ. छ. झ. ट. ठ. पय.

२. ख.ग. छ. ट. मागिसु, घ. ठ. मागिसि, च. झ. मागुं, ड. मागिस, ढ. मागु, त. मागृ; ख. छ. पसाय, ग. उचत, घ. वचन पसउ, च. चित्ति पसाउ, ड. उचित्त. ३. क. रत्नचुड °, झ. ढ. रतनचूड ° ग. च वर्ण्णवुं, घ. वर्णवू, झ. वरणवट, ठ. ड. वण्णवूं, ढ. त. वर्णवु. ४. ग. च. छ. ड. ढ. त. ° विषय, ठ. दाषवषि, क. ढ. जसवाउ, ख. जसु भाय, ग. घ. च. झ. ठ. ड. जस भाउ, छ. जस भाय, ट. ज भाउ.

२. १. क. जंबूदीपिहि, ख. जंबूदीवह. घ ढ. जंबूद्वीप °, च. छ. झ. ट. त. जंबूदीप °; ठ. जंबूंदीव, ड. जंबूद्वीम, घ. छ. ० मांहि, झ. ट. ठ. ड. ढ. ° मझारि, त. महा; ख छइं, च. अछि, झ, ट. ठ. ड. ढ. वर. २. क. भरत्तक्षेत्र, ख. च. ड. भरतषेत्र. ग. भरतखेत्र, घ. च. त. भरतक्षेत्र, ट. भरहखित, ठ. भरतषित; ३. क. तामलतां, ° ख तामलत्ती ° ग. तामली, ग. ठ तांमलती; ख. छ. झ. ट. त. नगरी, च. गमरी ढ. नयरि; ठ. जिहा, ड. जिहां. ४. ख ° नरिवं, ग. छ. ° निरिंद, ठ. ° निरंव.

३. १. ख. त. तीणइ, ग तिणी, च. तेणिं, छ. ढ. तेणी, ठ. तणि, ड. तेणि; ख. नरीयरो, ग. छ. झ. ट. ठ. ड. नयरी, घ. नयरि, च. नयरिं, ढ. नगरी, त. नगरीइं; ख. 'जण' नथी, ग. छ. जन, घ. जे जन, ख. झ. ट. बहूजण, ठ. जे जिण, ड. ढ. जे जण; ग. वसइं घ. वशइ, ठ. विसइ. २. क. ग. छ. झ. ठ. ड. वरण, घ. अरण; क. अढारइं, च. अढार वर, छ. अढारे, ठ. अढारि, ड. अढारेइ. ३. क. भोगवइं, च. भोगवें, झ. ट. अनोपम भोगवइ. ४. ख. सुव, ° छ. झ. ठ. ड. सुष; क संपन, च संपति; ख.घ. संयोग.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

चउपई

सरोवरि वावि करी अभिराम तिहां पाखलि फिरतां आराम
विविध वृक्ष छइं ते वन-माहि वसंत वास वसइ परवाहि ४
पोढां मंदिर पोलि पगार हट्ट श्रेणि नवि लाभइं पार
जिणहर मणहर तोरण-माल लंका-नी परि झ क-झमाल ५
चउरासी चउहटां अति-चंग नव-नव उच्छव नव-नव रंग
कोटीधज दीसइं अति-घणा लखेसरी-नी नहीं तिहां मणा ६
मांडइं दोसी भव्य कपट्ट भरियां दीसइ सोनी-हट्ट
माणिक-चउकि जवहरी रह्या माणिक-मोती-हीरे सह्या ७

---

४. १. ग. घ. च. झ. ट. ठ. ड ढ. सरोवर, ढ. सरोवर करी ते अति अभिराम. २. क. ढ. ते, ख. छ. तेह, झ. तिहा, ठ. तिहि; ख घ. झ. फिरता, ठ. फरता. ड. फरतां; ग. 'आराम' नथी. ३. ख. ग. झ. ट. ठ. त. विवध, ढ. विव; घ. वृक्ष; ख. घ. 'छइं' नथी, ग झ. ड. ढ. त. छइ, च. अछि, छ. ते छइ, ठ. छि; घ. जे वनसार, च. ° मांहि, ड ए वनमाहि. ४. क. वसंत वसइ सदा वनमाहि, ग. वासि, परिवाही, घ. वसइ वास नव जोअण वार, च. संत वास वसें पुरमाहि, छ. मास वसइ वनमाहि, झ. ट. मास दीसइ उछहि, ठ. मास वशि वनमाहि, ड. मास वसइ वर माहि, ढ. मास रभइ तीणइ ठाइं, त. वासि वसइ वनमाहि.

५. १. क. छ झ ट. ठ. ड. ढ. गढगढ, घ. त. पोढा; ठ. पोल २. ग. च. हाट, ठ. ढ. हट; क ख. न; क लाभइं, ठ. लाभि; ड. पारइ. ३. ख. जेणहर, ठ. जिणिहर; क. दीसइं, ख. मरणहर, ग. ठ. ड. मणिहर, घ. मुनिवर, च. छ. मनोहर; ढ. त. मुणिहर; क. नाल, ख. पोलिपगार छ दीसइ साल, ढ पोलि पगार. ४. क छ लंकानी. ठ. लंकानि, ड परई, ढ. परह.

६. १. घ. ठ. ड. त. चुरासी, च. चोरासी, ढ. चुरसी; क. चउटां, ख. च. ढ. चहुटां, घ ठ चुहटा, ट. चउहटा, ड. चहुडां. २. त. नयरमाहि उत्सव नव रंग ('नवनवा रंग' सुधारीने); ग. घ. झ. ट. ढ. उछव, च ओछव; क. नवला रंग. ३. ग. च. कोटी-ध्वज, ढ कोटिधज; ख. 'दीसइ' नथी, च दीसें, ठ. दीशि; ट अति घणां. ४. क. लषेसरीना, ग. त लखेसरीना, घ. लखेसरी, च. लेखेसरीनी, छ लषेसरी तणी, झ. लषेसरीनी, ठ. लषेसरी; क. 'नही' नथी, ख नथी, 'तिहां' नथी, ग. झ. ट. नही, छ. 'तिहा' नथी, ठ. ड. तिहा नही, ढ. नही काइ, त. नही कांइ.

७. त. मां ७ थी १० कडी नथी. १. च. मांडे, ठ. मांडे, ठ. मांडि दोशी, ढ. माडइ; क. मोटा पट्ट, ख. भइरव पाट, ग. घ. झ. ट. कपट, च. भलां जिहां पट्ट ड. भवि, ढ. कापडहाट. २. क. ग. च. ड. भरीआं, घ. छ. झ. भरीयां, ट. भरीआं, ठ. भरीइयां, ढ. सभर भरिया; च. दीसें, ठ. दीशि, ढ. छइ; ख. ° हाट, ग. ढ. ° हट. ३. क. ° चचउकि, घ. माणिक मोती, च. ° चोक, छ. ° चउक, ठ. ढ चुकि; ड. ° चुक; ग. झ. जवहिरी,

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सुरहिया फोफलिया सोनार ताई तेली न लहुं पार
तंबोली मरहट घीहटी एक मांडइं नेसती फडहटी ८
सूत्रीया पटूआ पारिख्य लोहटिया बंधारा लख्य
चीतारा मीणारा बहू आविउ विक्रय लाभइं सहू ९
गाँधी साकरिया गुलियार सूखडिया सहजिइं सुविचार
सागउटइ सोहइ फल-रासि दीसइ रेड चडया आकासि १०

घ. जवहर, च. जवेहरी, ड जवहीरा; क. झ. ट. रहिया. ठ. रिहा, ढ. रहा. ४. क. ° हीरा, ख. ° हरि, ग. ° मोति, ° घ. हीरे चूनी लाले, च. हीरे माणिक मोती, छ. ° हीरइ, ट हीरे मोती; क. लहिया, च. जउन्ना, छ. ग्रह्या, झ. ट. सहिया, ठ. ढ. सहा.

८. त. मां नथी. १. क. ग. सरहीआ, घ. छ. झ. ट. सुरहीया, च. सरहिया, ठ ढ. सरहोया, ड. सरहीआ; क. च. ट. ड.फोकलीआ, ग. घ. छ. झ ट. ढ. फोफलाया; ढ. 'सोनार'ने बदले 'सार'. २. झ. ढ. नइ, ठ. नि; क. लाभइ पार, ख ग. लहुं, च. लेहु, झ. लोहार, ट. लहु, ठ. लेह पार, ड. लहूं ते पार. ३. क.गोटी, ख. मरहंड, ग. मरुमंड, घ. मणीयार, च. गांधी, छ. मुरहट, झ. ट. मणीहटी, ठ. ड. मरहट, ढ सुरहोया; ख. घ. च झ. ट. ड. घीवटी, ग. घावटी छ. घीवट्टी, ठ. घीववी, ढ. घणा ४. ढ. अवर हाटनी नही कांइ मणा; क. मांडइं, च. मांडी, छ. 'एक' नथी , जउइ, झ.ढ. 'एक' नथी, ढ. मांडि; ख नेसीती; ग. नेसत, घ. नीसे, च. ते तस, छ. नेसहइ, झ.ढ. नेस्तीहटी, ठ. नेसट, ढ. नीसति; ख. फउइहट्टी, ढ फलहट्टी.

९. त. मां नथी. १. क.ड. सूत्रीआ, ग. सुत्रीया, घ.छ झ.ट.ठ. सूत्रीया, च. सूतरीया; ख. पट्ट, ग. पट्टया, घ. पटसूत्रीया, च छ.ठ.ड. पटूआ, झ.ट. पडसूत्रीया, ढ पाट्टया; क. परख, ख.ठ. पारिष, ग.च. पारखी, घ पारख, छ. पारखी, झ.ड. पारिष्य, ढ. पारिख. २. क. लोटाआ, ख. लोहटीया; ग.च.झ.ढ. लोहटीया. घ. लोटीया, छ.ट. लोहटीआ, ठ. लोहट्टीया. ड. लोहटिआ; क. बंधारा; क.ख.घ.ढ. लक्ष, ग.च. लखी, छ. लषी, झ.ठ.ड. लख्य. ३. ख. चीत्रारा, छ. चित्रारा; क. मीणारा, ख.छ. मणियारा, घ. मोची छइ, च.झ.ट. मणीआरा, ढ. बंधारा; ग.घ. बहु. ४. क.ग.झ.ठ. आविउं, ख वेचइ, घ. आवइ, च. आव्युं, छ आव्यउ; ख. विक्कइ, ढ. विक्कइं; घ.लेखा सहु, च. लाभें, ठ लाभि.

१०. त.मां नथी. १. ख. गंधी, च. वारू; क.च.ड. साकरीआ, ग.घ.छ.ठ. साकरीया, झ.ट. सागरीया, ढ. साकरया; क.घ ड. गलीआर. ख. गलियार, ग.झ ट.ठ. गलीयार, च छ. गुलीअर; ढ. मणीयार. २. क ड. सूषडीआ, ख सूषडिया, ग.घ.झ ठ सूषडीया, च. सूखडीआ, छ. सूषडीआ ट. सुंखडीया, ढ. सूंखडिया; क. सहिजइं, ग.ट. सहजि, घ.झ. सहिजिइं, च सहजि, ठ.ढ. सहिजि, ड. सहजइ; ग ड ढ सविचार. ३. ख, सागहट्टइ, ग. सागुटइ घ. सागरहटइ, च सागुटि, छ. सागउटि, झ.ट. सागवटइ, ठ सागुटि, ड. सागुटिइ. ढ. सागुहटइ; क. सोह ठ. सोहि, ढ. दीसइ; घ. फल सार, छ. फलनी रासि, ठ. फलनी राशि. ४. घ. इस्यां अपूरव. चहुटां सार; क. दीसइं, ठ. दीशि, ड. दीस, ढ. तेहना; च. चेडा चेडी, छ. एक चडया, ठ. चडिया, ड. रेडि. ढ. चडीया; च. आवास, छ. आवासि, ठ. आकाशि.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वस्तु

तीणि नयरीय, तीणि नयरीय, वसइं विवहारि
तेह माहि एक मूलिगउ मणिचूड श्रेष्ठि तिहां जाणउं
सयल-सजन-नइ पोखतउ दानि मानि गुणि करी वखाणउ
प्राणप्रिया तसु सरसती रूपिइं रंभवतार
तसु कूखिइं ए अवतरिउ सुभ-वेलां सुविचार ११

दूहा

सुपनंतरि पेखइ निसिहिं हीरा-माणिक-हार
एह जि अरथ पसाउ करि कहुउ प्रिय कवण विचार १२
पुत्र ज होसिइ तुम्ह तणइ सुपन-तणइ आधारि
फलिउ मनोरथ तुम्ह तणउ सुंदरि एह विचारि १३

वस्तु

नवह मासह, नवह मासह, रहिउ गब्भम्मि
अट्ठ दिणंतर अग्गला शुभ-मुहूरति शुभ पुत्र जनमिउ
सुपनंतर अणुसारि तिय पुत्र-नाम तीणइ हरखि दीधउं
सगां सणीजां हरखियां वद्धावइ वर नारि
रतनचूड सुत जनमियउ उच्छव घरि घरि बारि १४

---

११. १. क. तीणइ, घ.छ.ठ.ढ. तेणि, च. तेणइ, ड. तिणइ; ग.घ.झ.ट.ठ.ढ. नयरी, च. नयरइ, ड. नयरइं, त. नायरि; ढ. 'विवहारि'ने बदले. 'सविचारि'. २. 'एक'ने बदले : कमां नथी, ख. जे, ग.ट.ड. ए, च. ते सहु मांहि. ३. क.ख.ग.घ.च.छ.त. 'तिहां' नथी. ४. नइ : क. ते, ख.च.छ.ड. तिहां, ग.मां नथी, च. जन, ठ. तिहा. ७. ढ. रूपिहि. ८. 'ए'ने बदले: ख.ड.मां नथी, घ.च.ढ. सुत, झ सुर; ख.च. अक्तर्यउ. ९. छ. सुत सार.

१२. १. क. तिसिइं, घ. अवइं, च. करी, झ. देषी तिसइ, ठ. नि कहि, ड. कहइ, ढ. निसि सनातरि पेखीउ. २. क. मांणिकि जडीउ हार, छ.झ.ढ. माणिक सार. ३. ट. प्रसाउ, क. करउ, ग. करु ४. क प्रीउ, घ. प्रीऊ, ट.त. प्रभु, झ. सुपनविचार.

१३. क. होसइं, ख होरयइ, ग.घ.ड. होसइ, च.झ.ठ. होसि, छ. हुशइ, ढ. हसइ, त. हुइसि. २. च. सुपनंतरि अनुसारि, ढ. अहुस रि ३. घ. फलइ, अम्ह तणा, च. अम तणा, छ. मुझ तणउ, ढ.त. आपणु.

१४. १. ख ज.झ.ट. गर्भवासि, ठ. तस गब्भी, ड, तस गर्भ, ढ. गर्भ माहि. २. क. दिणंतरि, ख. दिणंत्तिरि, च. दिनंतरि. ३. घ. जायु, ज. सुभवेला सुत जनमिउं. ४. तिह, ग. तीहं, घ.च.छ. तिहां, झ तव, ट. तीय, ठ.ड. तीह, ढ. लगी. ६ क. नामि ए हरषि, ख. एह दीधउं, ग ए हरखित धूंय. घ. रत्नचूड तसु नाम धायु, च. तिहां रतनसार अनुसारि दीधउ, छ ठ. नाम ए हरषि, ज. पुत्र देखि मनि हरष पामिउं, ड. नाम हरषइं सु

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

चउपई

वाधइ कुमर अतिहिं सुविशाल रतनचूड मेल्हिउ नेसालि
आगइ कुमर ज वेश्या-तणइ मेल्हीता विद्या सीखणइ १५

सोभागइ ऊपरि मंजरी वेश्या नामि सुभगमंजरी
पाठित गुणित लिखित सुविशाल भरह-भेद सीखवियउ बाल १६

विद्या सीखी घरि आवियउ बापिइं बेटउ परिणावियउ
विलसइ वसुहां नव नव भोग वेश्या-सरिसउ टलिउ संयोग १७

वेश्या मन-माहि चिंतइ इसिउं पी न सकउं तउ ढोली सकउं
विद्या कल सीखवियउ सही मुझ सामुहउ पणि जोइ नही १८

एक दिवसि चउहटा-मझारि मित्र बि-च्यारि अछइ परिवारि
वेश्या नारि मिली तिणि ठामि बोलाविउ पुण लेई नाम १९

कहि नइ मडफर एवडउ किसिउ जाणइ चंद्र अमावसि जिसिउ
बाप-तणी लखमी विलसंति माइ-सरीखी लोक भणंति २०

ढ नाभिहि हरख हुउ. ६. ज. सणीजा सवि मिली, त. सणीजा सहु मिली. ७. च. छ. झ. ट. नरनारि, ढ. धावइ वर बाल. ८. घ. रत्नचूडजन्मह तणु. ९. च. उछवि करि घरि नारि, ढ. उछव जय २ कार. ढ. मां आ पछी आटलो पाठ वधारे : चंदु जेम बीजह तणु, रूपइ मनमथण अवतार.

१५. अहीं च. ना उपला हांसियामां — 'वार थिकी नइ कीधो आदेश ए' देशी—एटलुं उमेरेलुं छे; १. घ. सुत अनोपम अतिहि, च. कुअर तिहां सुवि. ° २. ढ. सुभिउं नेसालि. ३. 'ज'ने बदले : क. घरि, ख.मां नथी, घ. जो, ज. जु, ढ. जे. ४. क. मेल्हाता कला °, ग. घ. मेल्हाता, च. मेहली सीखव्यो विद्या खास, छ. मेल्हतां तिहां, झ. ट. त. मेहलीता, ड. मेहलिउ तिहां, ढ. मूकीता.

१६. १. मं. घ. जोतां गेह ऊपरि, च. आंबा ऊपरि जिम. २. क. सुभाग सूंदरी, ख. सोहगसुंदरी, घ. सुहगसुंदरी, छ. ठ. ड. सोहागसुंदरी, ज. झ. ट. सोहगमंजरी, ढ. सोहग-सुंदरि, त. सुहगसुंदरि, ३. क. सिवाय बधे 'पठित.'

१७. १. ख. विद्य, झ. ट. कामकला, ठ. 'कल' उपर 'स' उमेरीने 'सकल', ढ. कली, अन्यत्र बधे 'कला'.

१९. १. क. च. चउटा, ख. झ चुहटा, ग. घ. ज. चहुटा, छ. चउहट्टा, ठ. चिहुटा, ड. चुहुट्टा, ढ. तु हाट, त. चुहुटा ३. ग. त तीणइ च. तेणइ.

२०. १. क कहि न आडंबर, ख. किहा नउ, ग. कहि नं, घ. मंडलि फिरइ ए कसूं, च. कहि रे, छ. कडिषउ एवडो, ज. दर्प, झ. ट.न गर्व ढ मरहट, त मरट. २. क. अमावास्या नउ चंद्रमा जिसिउ. ३. क लिविमी, ख ग. ड. ढ. ज. लक्ष्मी. च. लखमि, छ. ठ. लषमी, ज. झ. लिषमी. ४. छ. सरीसां, ठ. शरीसु.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

तीणि वयणि दूहविउ कुमार साचउं वयण तु एह जि सार
घरि आविउ मुख-छाया खिसिउ वर्षाकालि हुइ दर्पण जिसिउ २१
तातिइं पूछिउं वछ कालमुहउ कांई चिन्ता हुइ ते कहउ
धन केतलउं तुम्हे आपउ सही विवसाय-विण हुं जीवउं नही २२
तात भणइ तइं बोलिउ किसिउं अम्ह मनि हालाहल हुइ जिसिउं
धन्न घणउं छइ घरि आपणइ भोगवि भोग तुं निश्चलपणइ २३
वलि वलि कांई कहउ तुम्हे तात हूं नवि मानउं एह जि वात
ऊछीनउं धन तुम्ह तणउ लेसि देसाउरि विवसाउ करेसि २४

दूहा

पुत्र-तणां वयणह सुणी बाप कहइ तिणि खेवि
देशांतरि जुगतउं नही जावा नही दिउं हेवि २५
बे कर जोडी वीनवउं तात सुणउ तुम्हे वात
वेगि सजाई वाहण-तणी करिवा दिउ मूं तात २६

वस्तु

तांति मन्निय, तांति मन्निय, वयण सुविसाल
पंच कोडि द्रव्य अप्पिय सजन मित्र पुण साथिइ थप्पिय
पायक सइ पंच पुण वाहण-मज्झि बहु वस्तु घातिय
तात तणा चरणह नमी अनइ मोकलावी माइ
बापइं सीखामण कही कूटकटाहि म जाइ २७

---

२१. १. क. ख. घ. झ. तिणि, ग. तीणइ, च. तेणइ, छ. तेणे, ज. ढ. तेणि, ड. तिणइ; ख. कुपिउ, ग. हे मित्र, घ. ढ. दुर्मीउ, च. दुहवाणो, छ. दूमयउ, ज. ड. दूमिउ, त. दूमीउ. २. क. वयण सुणिउं तिणि वार, झ.ट. जि संसारि, ३. क. मुखि आंधु थयु, घ. तिसिओ, च. किस्यु, ज. इसउ, झ.ट. किसिउ, ढ. जिस्यु, त. असिउ, घणुंखरुं 'छाया', ४. क. सूर हुइ जिसउ; ख. जिसउ; ग. दर्प्प, जिस्यो; घ. वर्षाकाल, जिसओ; च. हुइ दर्पण जिस्युं; ट. सिउ; ठ. जसिउ; ड जिसउ; ढ. वृक्षा०, जिस्यु; त. हुइ दर्पण.

२२. १. क. 'वछ' नथी; ग.घ.च.ड. 'कांइ' नथी; च. बापि; झ.ट. बापिइं; ढ. तात भणइ वछ चिंता किमी; त. भणइ. २. ख. ते कहउ मनि वसिउ; च. अम्हनइ कहो; झ. अमनइ कहउ; ट. अमनइ कहु; ढ आज नवी तम हीयडइ वसी; त कुणइ दूहव्यावूं कुहु. ३. ग. अम्हे; त. मुझ आपु. ४. त. विवसा करुं हूं परदेसि जई.

२३. २. ख. हालाहल सयु; ग.च.झ. हालाहल जिस्युं.

२४. १. झ.ट. कहिसिउ तात. ३. क. तुम्ह कइ हूं लोस; ग. लेसु. ४. क. करोस; ग. करेसु; झ ट. जइ जइ विणज.

२५. १. क ग.च.ठ. वयण; ३. क. देसंतरि; ग. देसंतर; च ट. देसाउरि.

२६ १. ख ठ. मुझ; ग. सुणि न; घ. सुणु हिव; च. सुणे तुं; ४. क.ग.ट. दइ तूं मात; ख. तुम्हे; घ. दिइ; च. दे तुं मात; ठ. दिउं मात.

२७. ३. ख. सुवन; ग. पुत्र; च. मित्रमणि. ४. क. सइ पंचास. ५. झ. मांहि. १७. क. मोकलावइ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

चउपई

कुमर कहइ तुम्हे कहिउं स्या भणी ते कारण तुम्हे कहउ आफणी
चलतउं तातइ बोलिउं इसिउं सांभलि वच्छ दीप छइ जिसिउं २८

तीणइ दीपि वसइ जे लोक सांझइं बोलिउं विहाणइ फोक
राति दिवसि तिहां कूड-प्रपंच ऊदाली लिइं नही खलखंचि २९

अर्धांगुलि राजा परधान सेटि च्यारि तिहां कूड-निधान
लोभनंदि लोभाकर बेउ लोभसमुद्र लोभसागर तेउ ३०

तात-सीखामण हियडइ धरी चालिउ कुमर स वाहण भरी
पूरियां प्रवहण वाय-नइं प्राणि कूटकटाहि गयां निरवाणि ३१

पूछिया लोक कवण ए दीप कूटकटाह जिसिउं हुइ सीप
तातिइं वारियां आविया तिहा कुमर भणइ हिवइ जईयइ किहां ३२

गाथा

मणसा चिंतइ अन्नं अन्नं पुण होइ दैवजोगेण
मणसा वि जं न चिंतइ तं तं होइ विहि-निउगेण ३३

दूहा

कुमर भणइ सुणि मित्र तूं आपणि कीजइ किम्म
कांई बुद्धि विभासीयइ छयल न छलियइ जिम्मउ ३४

मित्र भणइ सुणि तूं कुमर वाहण कंटि धरेउ
जं होसिइ तं जाणिसिउ बुद्धिइं करिसिउं भेउ ३५

---

२८. आरंभे च.मां हांसिथामां : राम सीता धीज करावइ रे. १. क.ग.घ.च ट. भणइ; ख. तणी. २. क. कारण कहियो हित भणी; ख. आफिणी; झ. तेह वात मुझ.

२९. १. के. देसि. २. क.ख.ग.घ. बोलइ; ख व्यांहणइ; ग. व्याहणइ; झ.ट. सवारे. ३. क. करइ कू.ड०.

३०. १. ख. अर्द्धोगणि; ग.ठ. अर्ध गलि; घ. अर्द्ध गलइ; च. अर्ध गली; झ. अर्धांगलि; ट. अर्धामल.

३२. २. क. ए कहीए द्वीप; ठ. ए कवण सदीप. ४. क. भणइ हवइ जइइ कहु किहां, ग. जाईस्यिइ, घ. जइसइ.

३४. १. क. मित्तजी. ३. घ. सहुइ मनमां विसासीउ. ४. क. जेणि, ख. छली न सकइ जिम; ग. छलय; घ छलि म; च. छलइ.

३५. २. ख. धरेसु; झ. ट. धरेइ. ४. ख. बुधि भली करेसु; ग. करेसु.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

चउपई

वाहण कंठिइं आव्यां सही गाम-माहि तव वात जि हुई
सेठि च्यारि हियडइ गहगहिया वाहण पाखलि आवी रहिया ३६

तीणइ कुमर बोलाविउ ताम कहउ तुम्हारउं किसिउं नाम
कुण बंदिर था तुम्हे आविया सो सी वस्तु तुम्हे ल्यावीया ३७

कुमर भणइ सुणउ तुम्हे नाम तामलती नयरी अम्ह ठाम
मणिचूडाभिध कहियइ बाप नामइं लीधइं नासइं पाप ३८

च्यारिइ बोल्या हरखिइं हसी एह वात अम्ह मनि उल्हसी
भूला भूला आव्या ठामि हरख हूउ तुम्हारइ नामि ३९

रत्नचूड कुमर अम्ह नाम दीठउं अभिनवउं तुम्हारउं गाम
वणिगे चिहुं वलतूं बोलियउं दूध-माहि साकर घोलियउं ४०

एक भणइ हिव सुणि भत्रीज आज अम्हारइ आखा-त्रीज
थाहर जोतां सगपण मिलिउं घेवर-माहिइं जिम घृत ढलिउं ४१

बीजउ भणइ तुम्हे ऊठउ सही मंदिर आपणइ आवउ वही
तिणि वारइ त्रीजउ बोलियउ चउथउ बाहइ विलगी रहियउ ४२

मित्र भणइ तुम्हे सुणउ कुमार कांई लिउ करिवानइ जुहार
अणजाणिइ जउ सगपण मिलिउं जाणइ बीज-तणउं चांद्रिणउं ४३

---

३७. ३. क. घ. मंदिरि थी; ख.ग. मंदिर था; च. वंदिर थी; ठ. मेदिर थिया; झ.ट. थानकि थी. ४. ग. मोतीथालइं वधावीया; घ. च. झ. ट. ठ. मोती थाल भरी वधावीया.

३८. १. क. ठ अम्ह; च. अम्ह गाम; झ. ट. माहरुं ठाम. २. क. ठ गाम; ट. लामलवती.

३९. २. क. ख. अम्हनइ; ख. अपडसी. ३. ख. भलइ. ४. क. हरषी शइं हिव ताहरइ; ख हरषाम्यइ; ग. हरखी सिउं; घ. हरख्या हिवइ.

४०. १. क. मुझ; घ. च. अम्हारूं; ट. माहरुं. २. क. दीठउं अम्हे. ठाम.; झ. ट. एह अपूरव. ३. घ. वोलावीउ; च बोलाविओ. ४. ख. साकरमाहि दूध ज मिल्यउ; च. मेलीओ.

४१. ३. क. वाहन जोतां; च ठाहर. ४. क. घीअ जि ढुलिउं; ख. घ. घीअ ज. ग. घीय ज.

४२. २. क. ग. ट. भाई; ख. राई; घ. झ. ठ. भई; ३ झ. ट. ऊमहिउ.

४३. २. झ. ट. श्रीफल.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

लीधां कापड कसमस द्राख चारुहली सिउं वानी लाख
चालिउ कुमर मिलेवा भणी आगलि आवी बहिनर घणी ४४

भाई प्रतिइं ते दिइं आसीस अम्ह मनि पहुती आज जगीस
ऊतावली तिहां दिइं अंघोलि भोजनि सालि दालि घृत-घोल ४५

कुमर आरोगी ऊठिउ जाम हीडोलाटिइं पउढिउ ताम
ततखिणि आव्या च्यारइ सेठि आवी-नइं बइठा पग-हेठि ४६

इक पग चांपइ घालइ बाउ इक बीडी दिइ पान जि खाउ
कुमरि चिंतिउ अइसिउं जाम ओलग सारइ सारउं गाम ४७

च्यारिइ पूछइं वस्तु ज किसी कहउ साचउं तुम्हे हुइ जिसी
कुमर भणइ वस्तु अम्ह तणी साहली कउची आछी घणी ४८

तुम्हे कही वस्तु छइ जेतली इहां माठइं आवी ततेली
एवंकारइं निरतउं कहउ वचन तु तुम्हारउं साचउं हउ ४९

कुमर विचारइ हियडइ ईम सिट्ठपणइं ए च्यारइ सीम
सरिखा-सरिखउं जउ थाईयइ सिट्ठिइं सिट्ठ तु पजाइयइ ५०

कुमर भणइ सर्वांकइ सही दस कोडि सरवालइ कही
वाहण-वस्तु उतारउ सहू वलतउं भरि आपेसिउं बहू ५१

---

४४. १. ग. कसमसि; च. कसमसी. २. क. नवली नव लाख; घ. लीधा मोदिक आवा साख; च मित्र थईनइ मिलिआ लाख.

४५. १. झ. ट भणी. ३. ख. ग. घ. ठ. हुई. ४. झ. घोलि.

४६. १. क. अरोगी. २. क. ° लाघाटइ; ख. ढोल ताला इव च्छाया तांम; ग. हींडोलाघाट ढाली छइ ताम; घ. बांधी छि तांम. ४. क. बइठा कुंअरना

४७. १. क. घालई; ठ. याति. ३. क. ए आउं जाम; ख. मन करि. ४. क. करइ, सहू; झ. ट. ठ. सघलउं.

४८. १. क. वाणिज. ४. क. ख. ग. ट. साल्ही कुची; ग. चोल ज घणी; घ. सखरी वस्तु छइ अम्ह घणी; च. सारी उंची; ठ. कुछी.

४९. १. क. जे भली. ३. क. कहुं; ग.ट. कहु. ४. क. हूउं; ग. रहु; च. झ. ट. लहु; ठ. बहु.

४९. पछी च. मां वधारो : हवडां ग्राहक नथी कोय, माठइ द्रामि न थाय सोय; माहो-मांहिं ते करइ पारखी, कुअरि वात न जाणी किसी.

५०. २. क. सिद्धपणइ, भीम; ग. सेठपणइ, च. सेठ खल ए; झ.ट. सिद्ध बणिक. ४. क. सिठ प्रउढ सिठ जि थाईइ; ग. पईजाईइ; च. तो पणि कुणहिं नवि वाहिइं; ठ. भाविइ.

५१. १. क. सवि अंके हुई; च. होय; ठ. हुई. २. क. ठ. थई. ग हुई; च. जोय.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

सघली वस्तु समोपी जाम विहिची विहिची लीधी ताम
द्राम मगाव्या तेणइं वारि भणइं लीधा ते जूआ च्यारि ५२
वाणिउत्रि पाछइ आवी कहिउं जेणइं लीधउं ते अम्हे नहु
कुमर भणइ सांमलि तूं मित्र आतां दीसइ खरउं अखत्र ५३
मित्र भणइ राउलि जाउ आज राउ टाली नवि सीझइ काज
ए तु झगडउ पछइ होइसिइ हूं न जणाविउ राउ इम कहिसिइ ५४

दुहा

कुमरिइ जाम इम चींतविउं जाणिउं राउलि जाइ
शुक्राक्ष तव एकलउं आविउं तीणइ ठाइ ५५
काणउं बोलइ सुणि कुमर आविउं हूतउ तुम्ह तात
आंखि मेल्ही मइं गरहणइ सहु-को जाणइ वात ५६
ते आपउं तुम्हे द्रव्य लिउं पंच सयां दीनार
कुमर भणइ मित्र ए किसिउं कहउं तुम्हे एह विचार ५७
मित्र भणइ सुणि तुं कुमर हिवडां लीजइ अर्थ
चालइ तिम चलावियइ अरथिइ टलइ अनर्थ ५८
पंच सयां दीनार लेइं कुमर कहइ सुणि यच्छ
जातां चक्ष जि आपिसिउं हिवडां छांडउं कच्च ५९

---

५२. २. क. ततषिणि ताम; च. वहिलां वहिलां; ठ. विणगे विहची. ३. क. जेणइ; ग. वारोवारि. ४. घ. सेठि ते; ठ. वस्तु लीधी ते.

५३. १. क. वाणत्रि पाछउं; ग. झ. वाणुत्र. २. झ. ट. वस्त लीधी. ४. क. करिउं; ठ. वडउ.

५४. २. क. नही. ४. घ. च. जाणूं; ठ. मुझ.

५५. १. घ. जो मनि; च. हीइ. २. ग. घ. जाउं. ३. घ. अेक मिलिउ.

५७. २. ख. सइ; ग. सइं; ठ. सि. ३. क. ग. मित्रह किसिउं; ख. सुं कहउ; झ. ट. तव मित्र सिउं.

५८. १. क. सांभलि कु°; ग. कुमरह. २. ठ. हवणा.

५९. १. ग. सइं; ठ. सि. २. क. ठ. मित्र; ग. घ. वत्त: च. वात. ३. ख. ग. घ. आंषि जि. ४. क. ग. ठ. वत्थ; घ. वथ; च. छोडो झगडा जाति.

५९. पछी ख.मां आटलुं हांसियामां वधारेः ए कम षोटाड दीसइ सही, हिव आपण जीपीसि नही; जे टूकउ ते तरइ हाथ, तेह सउं किम दिवराइ बाथ. ५९. पछी च.मां वधारोः क्षणेन लभ्यते यामो यामेन लभ्यते दिनम् । दिनेन लभ्यते कालः कालः कालो भविष्यति ॥६०

१. क. रंजीउ. २. क. भेटिउ; झ.ट. मिलीउ. ३. क. मेल्ही.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

चउपइ

राज-भवनि चालियउ कुमार आगलि माली भेटियउ सार
चउसर लेई कीधउं भेटणउं कांई जातां आपिसिउं तुम्ह तणउं ६०

सूत्रधार मिलियउ सइं फेटि बारू पावडी कीधी भेटि
हिवडां जाउ तुम्हारइ ठामि रुलियाइति करिसिउं जातां गामि ६१

आगलि देखइ इक प्रासाद वणिग च्यारि तिहां करइ विवाद
तेह माहिलउ बोलइ एक एह कुमर आपेसिइ छेक ६२

तीणइं बोलइं कुमर जि हसिउ कहउ तुम्हारइ झगडउ किसिउ
समुद्रि नीर अछइ केतलउं तुम्हे कही आपउ हुइ जेतलउं ६३

च्यारिइ बोलइ पांच पांच कोडि वाहण तुम्हारउं सरिसउं जोडि
जेह नउं वचन चडइ परमाणि रिद्धि सघली तेहनी निरवाणि ६४

कुमर भणइ तुम्हि जाउ ठामि झगडउ भांजिसि जातां गामि
सूरिज संध्या जाई मिलिउ कुमर विमासी पाछउ वलिउ ६५

मित्र भणइ तुम्हे कीधउं किसिउं राय-प्रतिइ तुम्हे सिउं आइसिउं
वलतउ कुमर ज बोलइ इसिउं झगडा विलगा कीजइ किसिउं ६६

कवण कवण तुम्ह झगडा हूया नामि प्रमाणि कहउ जूजूया
मिलियउ माली पणि रथकार वणिगे चिहूं लगाडी वार ६७

---

६०. पछी च.मां वधारो; वली कुमर राउलि चालिउ, सूत्रधार आगलि आविउ; तेणइ मेहली आगलि पावडी, कुयरि दीठी अति रूयडी.

६१. १. क. सफेटि; च. संफेटि; ठ. साफेटि.

६२. १. क.ग. प्रसाद. ४. क. आ, करी छेक; ठ. ऊतर.

६३. २. क. 'कहउ' नथी, छइ किसिउ, ३. क. छइ कहु. ४. क. 'तुम्हे' नथी.

६४. १. घ. पांच सि; च. च्यारि च्यारि. ४. ग. ऋद्धि.

६५. २. क. भांजउ; ग. भांजीसइ; ठ. रलीआइति करसिउं. ३. ४. घ.मां नथी. ३. क. नइ जई; ग. संध्यां जई.

६६. अहींनां चरण ३–४ क.ठ.मां २–३ छे. क.ग.घ. 'विलगा'ने स्थाने 'लागो'; च. मां अहींनुं चोथुं चरण त्रीजा चरण तरीके छे. ४. क. विम्मासणि हवइ कीजइ किसिउं; च. कहु तुम्हने ऊपजइ जिस्युं; ठ. कूडकटा साचू हुइ जिसिउं.

६७. क. नइ; झ. काणउ माली.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

कुमर भणइ हिव कीजइ किसिउं कहउ तुम्हारइ ऊपजइ जिसिउं
मित्र भणइ साहस म म छंडि एहविइ वीहइ भागी रंडि ६८

मित्र भणइ तूं सांभली वात जे मानीतूं राउलि पात्र
तेह तणइ घरि जाइजइ आज सरसिइ सघलउं ताहरउं काज ६९

कणय दउढ सउ बांधी गांठि मागणहार भरावइ मूठि
गहिगहितु महिमहितु गयउ वेश्या-मंदिरि जाई रहिउ ७०

कवण कवण जाणीतूं पात्र जमघंटा नउं सहूइ छात्र
रूपइं रणघंटा निहालीयइ ओ बइठी पइलइ मालीयइ ७१

जोई कुमर सु चिंतइ जाम आगलि आवी दासी ताम
पधारउ मंदिरि आपणइ अम्हे नावउं तेडइ तुम्ह-तणइ ७२

पाछी दासिइं जई कहियउ घणउं रणघंटा-हीउं रणझणिउं
ततखिणि ऊठी आवी ताम पधारउ तुम्हे पग दिउ आम ७३

कुमर पहूतउ मंदिरि जिहां हींडोलाट ढाली छइ तिहां
जात-खेव आप्या दीनार हरखिइं हरख मिलिउ तिणि वार ७४

दूहा

पुव्व-भवंतरि उलसी नयणे अमीय झरंति
मण मग्गण सही प्रेम-रस तिहां तिहां हसीय मिलंति ७५

---

६८. १. ग. हिवइं. २ ग. मत; ट. तुम्हनइ. ४. क. अेहवी मोटी लागी राडि; ग. एहवा भागी धीहइ; घ. बापडी. झ.ट. अेहवी वातइ; ठ. राड. ६७. च.मां आ प्रमाणे : अेह गाम खोटारूं सही, हवे आपण जीवूं नहीं; जे ढुका ते नेरी हाथि, तेहे स्युं किम देवरायें बाथ.

७०. १. च.झ.ट. घांच सइ. ४. क. घरि जई ऊभु रहिउ; ग. वेसाहरि आगलि; घ. घरि आगलि ; ठ. वेश्याहरि.

७१. १. क. कहु कहिनां कहीइ तुझे पात्र. ४. क. मोटइ; घ अलइ बइठी; ठ. ऊचि.

७२. १. क. जावउं; ख. जउ, काम: ग. जाउं; च. जावुं; झ.ट. जोतु, काम. ३. क.ठ. आवी कहिउं.

७३. ३. ठ. वेश्या ऊठी.

७४. १. झ. तिहां. २. क. हींडोला; च. हींडोलाखाट; झ.ट. जिहां. ३. क. जातां खरच; च. द्रव्य लाख.

७५. २. क. नयणां; ठ नीर. ३. क. सगण सुगणसिउं; ठ. सगुणा सगुणि; घ. अमीयरस; च मणि माणिक तिहां.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

रंग-सुरंगा वयण तिहां बोलइ अबला बाल
फलिउ मनोरथ अम्ह तणउ सफल जनम सुविशाल ७६

कुमर बईठउ तिणि समइ आगलि उच्छव-रंग
रणघंटा नाटक करइ जाणइ अपछर अंगि ७७

कला बहुत्तरि परिकरी वीनवीउ कुमार
दृष्टि तुम्हे दीधी नहीं अम्ह नाटक इक-वार ७८

हे सुंदरि सुकला भली तइं कीधी सुविशाल
चिंता-सायर मूह-नइं कहि-नइं कहुं वर बाल ७९

कहउ स्वामी चिंता किसो जे हुइ हियडइ हेव
तिणइं दुखिइं हूं दुखिणि मुझ आगलि कहउ देव ८०

वस्तु

निसुणि सुंदरी, निसुणि सुंदरी, पुव्व वरतंत
वाइं वाहण आवियां इणइं बंदिरि तडि कंठि लग्गिय
सेठि च्यारि तिहां आविया विविह वस्तु तेणिइ जि लिद्धिय
सांझइं द्राम मगाविया मुकरि गया तिणि वारि
काणउ माली चाखडी वणिग कह्या ते च्यारि ८१

चउपई

चिंता एह तुम्हे परिहरउ दुक्ख सुक्ख मन हियडइ धरउ
जमघंटा छइ माहरी माइ तेह कन्हलि बुधि पूछइ राइ ८२

---

७६. ४. ठ सुंदरि एह विचार.

७७. क.ग च. रचइ. ४. क रंग.

७८. १. ठ. परवगि. २. घ. नवि भीनु. ३. क.ठ. तुम्हो नवि दिद्ध पुण; ख. न दीयण; च. न दीध पणि. ४. च. ए नाटक अम्ह सार.

७९. १. क. तुझ कला. २. क. कीधल. ३. ग. मुंह °; झ.ट. हुं पडिउ; ठ. मूरहि. ४. क. कहि तु कहूं वर बोल.

८०. ३. ४. च. लाज तजी मुझ आगलि साचुं कहु प्रभु हेवि.

८१. ३. क.घ.झ.ट. मंदिरि; ख ग.ठ मंदिर; च. आणें तटे प्रवेसी कीधो. ४. क. तव. ६. झ.ठ. पावडी. ७. ग. विणग; झ.ट. विलग्गा; ठ. वाहिया ते जाणि.

८२. १. क. एह जि चिंत मनि. २. क. तुम्हे म; ख. मति; झ. मनि. ४. क. कनइ; घ. कहि पूछिसिउ आय; च. कहि.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

तिहां पूछेवा आवइ सहू बुधि जूजूई कहइ छइ बहू
वयण अह्मारउं मन-माहि धरउ पुरुष-वेष हिवडां परिहरउ ८३

नारि-वचन मन-माहि धरी पालटिउ वेस साडी करी
पाए नेउर-रणझणकार वेश्या-नइं जई किद्ध जुहार ८४

जमघंटा पूछइ ए कवण सहियर नात्रइ ए छइ रमणि
एतलउ ऊतर आपिउ जाम च्यारिइ सेठि पहूता ताम ८५

पाछिलि जई-नइ बइठा तेउ नारि भणइ तुम्हे लेज्यो भेउ
रतनचूड आविउ छइ आहां जमघंटा पूछइ तव लाह ८६

चिहुं बोलिउं अम्ह होस्यइ लाहु बुद्धि-तणउ अम्ह करउ पसाउ
कहउ रे तुम्हे कहिउं छइ किसिउं जातां वाहण भरी आपिसिउं ८७

रे रे तुम्हे वरांस्या मूलि लाभपणा-नइं पडिसिइ धूलि
ए मागिसिइ मसानां अस्ति करसिइ कवण तुम्हरी पस्ति ८८

ए एतलउं न जाणइ बाल अम्हे आपिसिउं कूडा परवाल
कूडां माणिक कूडां ठीक तेह-तणी वालेसिउं नीक ८९

नान्हउ एह न जाणइं किसिउं राखे मनि विम्मासउ इसिउं
सात वरस-नइ बुद्धिइं करी प्रधान-मुद्रा रोहइ वरी ९०

सेठि भणइं ते रोहउ किसिउ एह वात अम्ह नइ उपदिसउ
जमघंटा भणइ सांभलउ सही मन-वचनिइं काया-सिउं रही ९१

❀

ऊजेणी-परिसरि छइ गाम नटावा-नउं रहिवा-ठाम
कसेलवट्ट नटावउ वसइ प्रेमवती प्रिया-सिउं हसइ ९२

---

८३. २. क. कहूं छउं; ग. कहिसइ.

८४. २. ठ. सजाई करी. च. पहिर्यो त्रिवेष. ४. क. करिउ.

८५. २. क. सहीयणू अनइ समपुण; ख. छइ. समपण रमण. ग ठ. सहीयपणइ छइ ए समपण; घ. सहीयरपणू छइं ए समपण; च. सखीयणि एह समपण.

८६. १. क. वेइ; ख.ग.घ.च. बेउ. ३. क. आज; ग.घ. च.झ ट. साह. ४. क. ते साथिइं अम्हे मांडिउ काज; ग.ठ. कुण लाव्या लाह.

८७. १. क. कहइ च्यारि. २. क. तुम्हे; ग. तम्हे. ३. क. कां रे.

८८. १. क. वणशशिउ २. क. ° पणइ पणि. ४. ख. पुस्ति; ग. पक्षि.

८९. १. ग. एतली बुद्धि. ३. ग. कूडि ठीक, च. अकीक. ४. क.ठ. वाहेसिउं.

९०. १. क. म जाणउ.

९१. १. ख. नइ सांभलि सही. ४. क. कही; च. थिर रही.

९२. १. झ.ठ. नाटकीया. २. ख. नयर नटावा: च. नर. ३. ग. कसेलव; घ. कुशल; च. भरह. ठ. वसेल.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

तेह नउ बेटउ रोहउ जाणि पांच वरस-नउ हूउ प्रमाणि
पणि तु तेहनी माइ जि मुई बापिइ तय बीजी संग्रही ९३

बापिइं पूछिउ वछ कां दूबलउ सीदाइ कइ पहुचइ रुलउ
रोहउ भणइ सुणउ तुम्हे ताय साचा-बोली एह जि माइ ९४

पहिली जूठा-बोली हती एह वात तुम्हे सुणउ वीनती
आवि वच्छ सीरामण लेउ मउडउं भोजन हूं नवि देउं ९५

रमी करी हूं जातउ जाम ततक्षणि भोजन देती ताम
एक वात सुणउ तुम्हे सही पहिली जूठा-बोली कही ९६

आह जि साचा-बोली इसी जिमवा तेडइ मनि ऊकसइ
जउ तिह्मारइं हूं नवि गयउ भोजन-नउ सांसउ तव थयउ ९७

बाप भणइ ए साचउं कहिउं वचन एहनउं मन-माहि रहिउं
जिहां जाइ तिहां लेई साथि जिमाडइ पणि आपणइ हाथि ९८

रोहा-मनि विमासण इसी एह-नउ मद ऊतारउं घसी
चंद्र-तणइं अजूआलइ रही रोहइ वात विमासी कही ९९

रोहइ वात जणावी इसी घरह तणी ए रीति जि किसी
एक पुरुष जूउ नीकलइ बाप-तणउं मन तिहां खलभलइ १००

ताहरी मा दिउं भूंडी रांड इच्छां होंडइ आपणइं मांड
वडपण-तणी विमासणहारि मइ परिग्रही अइसी नारि १०१

---

९३. पछी च.मां वधारो : व्याधि हुइ तो वेदन लहइ, सूकातो जाय न सारो रहइ; एक वार रोहो दूबलो दीठ, पिता तण मनि आरति पयट्ठ.

९५. ३. क.ग. दिउं; ख.घ. दीउं; ठ. देउं. ४. क. पछइ; ख. लहउं; ग. दिउं; घ.ठ. दीउं.

९६. १. क. रमी २; ग. रमीभमी; घ. रही रमी. ३. ४. क मां नथी. ३. ग. वात तम वीनती. ठ. वीनती. ४. ग.ठ. हती.

९७. १. क. इसिइं; ग. सही. २. क. उवसइ; ख. उलसी: ग. उल्लसइ; झ. ऊकसी. ठ. ऊपसि.

९८. ४. क. संदेह जि. ख. तणउ संदेह भणउ; ग. तणु तु संदेह भयु; ठ. संदेह.

९९. १. ख.झ. वसी. २. क. धरिउं.

१००. १. ख. विमासी झ. बोली. २. क. परि, किसी; ठ. परि कीजि किसी; झ. घरणि तणी ३. ग. जोउं; घ. जोऊ; झ. जोवउ; ठ. जोइ. ४. क. तिणि.

१०१. १. ख. 'दिउ' नथी ;ग. मा तउ; च. छिः झ.ट.ए. २. क. ओ छांहीइ होंडइ ते माड; ख इछां हियडइ. ४. क. आणी एहवी कुनारि; घ ठ. परहरी; च. एहवी; झ. परिहरिवी एह जि

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

हिव चिंता न करइ तेह-भणी बात वांकी थई तुणि जि तणी
कहि रे रोहा तूंह जि बात कांइं न बोलइ ताहरउ तात १०२

रोहउ भणइ सुणउ तुम्हे माइ तुम्ह सिउं रूठउ माहरउ ताय
कहि रे रोहा ते स्या भणी हूं सिउं जाणउं बात तुम्ह तणी १०३

किम्हइ मानइ ते परि करउ तूं तउ माहरइ सगउ दीकिरउ
रोहउ बोलइ तत्खिणि हसी एक बात पणि छइ जि इसी १०४

भोजन-वस्त्र-न्हाण-अंबोलि साचवणी जउ करिसिउ गोलि
एह बात आदरिसिउ तुम्हे सनसुख कंत करेसिउ अम्हे १०५

माइ वचन जउ पालइ इसिउं रोहा नइ मनि तउ वीससिउं
एकदिवसि रोहउ इम भणइ पइलउ पुरुष तात आंगणइ १०६

बाप भणइ तुम्हे कहउ ते किहां छाया पुरुष दिखाडिउ तहां
आगइ पुरुष दिखाडिउ एह हा तात तुम्हे जाणउ तेह १०७

तात-तणी जउ कासलि टली माइ-तणी तउ पहुती रुली
दिनि दिन सश्रूषा अति भली रोहा-नइ मनि गमइ जेतली १०८

बाप बेटउ बे साथइं गया ऊजेणी-माहि जई नइ रह्या
राउलि जावउं छइ मूहनइं सीरामण देवासु तूहनइं १०९

सोरावी रोहउ ऊठीउ तात जि आपणि राउलि गयउ
नगर फिरी जोयउं तिणि वालि रमतउ गयउ सिप्रा नइ पालि ११०

आलेखी ऊजेणी सार गढ मढ मंदिर पउलि पगार
रमलि करंतउ आविउ राइ घोडउ खेलावइ तिणि ठाइ १११

---

१०२. १. क.च. तणी; ग. हवइं, २. ख. तू णिज; घ. एह ज.

१०४. १. झ. मनाइं. २. ग. तुह जि; तुंहि ज. ४. ख. एक; ग. पुण; झ.ट. दीसइ.

१०५. २. ख. बोलि; ग. करि रंगरोलि; घ. घोल. ३. ग. आदरसिउं अम्हइं. ४. ग. करेज्यो तह्मइ; घ. करेयो तुम्हो.

१०६. २. ग. रोहानुं मन; च. तेह ज वस्युं.

१०७. १. ख. कुहु दे; च. कहि रे. २. झ.ट. नही तेह.

१०८. १. क. तणइ मनि संका घ. टली; घ कसमल. २. क.ठ. पूगी, घ. आस्या फली. ३. झ.ट. करइ. ४. क. तेतली; ख. ति करइ; झ,ट. गमतइ धरइ.

१०९. १. क. जि साथइं.

११०. २. ग.झ.ट. राजा भवनइ; घ. साथि लीओ. ३. क.ठ. ठाइ; ग.घ. तीणइ ठामि, च. ठाय. ४. क. रमतिइं; नदी माहि; ग.च. रमतु ए गयु शिप्रानदी माहि. घ. ° नदी तीम.

१११. ३. ग. राउ. ४. ग. खेलाविवा तीणइ ठाउ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

रे क्षत्री तूं घोडउ राखि आगिलि साहमुं जोइ-न आंखि
पाणीहारि हींडइ छइ बहू नगर-माहि झगरासिइ सहू ११२

राइ भणइ तूं घोडउ साहि नगर तुम्हारउं जोऊं माहि
वलतउं रोहउ बोलइ इसिउं जण तुम्हारउ हूं छउं किसिउं ११३

राइ नगर दीठउं सश्रीक छोकरडउ केहवउ निरभीक
पाछलि परिघउ आविउ ताम कहउ बालक-नउं किसिउं नाम ११४

कसेलवट-नउ ए दीकिरउ बुद्धिवंत छइ ए छोकरउ
रोहउ कहियइ एह-नउं नाम वसइ वासि नट्टावा-गामि ११५

एह-नी मति दीसइ छइ खरी प्रधान कीजइ परीक्षा करी
राउ विमासी राउलि गयउ कोहेडउ एक अपूरव भयउ ११६

हाथी एक वडउ पाठविउ पाछलि बोल इसिउ आठविउ
मूउ इहां न कहिवउं सही अणकहिवइ पणि रहिवउं नही ११७

हाथी तिहां दिवंगत हूउ लोक विमासइं बोल जूजूउ
कहइ नइ हिव कीजीसिइ किसिउं राउलउं वचन आविउं छइ इसिउं ११८

परिसरि आवी बइठा बहू राउरउं जण ए जाणइ सहू
आडंबर मंडाणउ इसिउ तेह-माहि-थउ कसेलवट खिसिउ ११९

रोहउ भणउ असूरा तात तउं नवि जाणइ गाम-नी वात
राउलउ हाथी गाम-माहि मूउ तेह-नउ ऊतर कुणइं नवि हूउ १२०

---

११२. ३. ४. ग.मां ऊलटांसुलटां; ग. डगरासि; च. हींडइ छइ: ठ. सहित.

११३. ४. झ. नफर.

११४. १. क.ख. श्रीकार; घ. तव सही, च. नर. २. क. करिउ विचार. ३. च. पायक.

११५. १. ख. हुं कसेलवनु; ग. कसेलवनु; घ. कसल नटावानुं; च. भरत; ठ. कसेलहत्थ.

११६. ४. क कुहेडउ, कहिउ; ग. कोहिडु; च. कह्यो; ठ. कोहेडिउ, कहिउ.

११७. २. ठ. ऊारि. ३. क. म कहिसिउ. ४. ग. पुण.

११८. ४. झ. राउलि ऊतर सिउ आपसिउं.

११९. १. ख. परसइ; ग. फरस. २. ख.झ. वचन जणाव्यउं; ग. जाणो; च. छल. घ, फलहि; च. पासे. ३. क. आडइ धंधु मांडणउ इसिउ; ग. आ डांधु; घ. कुहिडु: च. आडो मांडण; झ. घोषींदर. ठ. उडवलु.४. ख. माहिलु; ग. कसेलव न; घ. कसलु: च. भरत नटावो; झ. किणइ न ऊतर थाइ किसिउ; ठ. अवसरि बिठा विमासि हसिउ.

११९. पछी झ.ट. मां वधारो; कसेलवट तेह मांहि अछइ, किणइ ऊतर दीधु पछइ । वात विमासी सहू ऊठीया, सांझ समइ सहू को घरि गया.

१२०. १. ख. अबूझ्या, झ. असूया.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वस्तु

कुमर पभणइ, कुमर पभणइ, निसुणि तूं तात
कवण कवण ते हाथीउ, कवणि कवणि मोकलिउ किणि परि
वलतउं तातिइं इम भणिउं, निसुणि वच्छ तूं ए वटंतर
आइस राउलु इम अछइ, चारउ पाउ निच्च
मूउ पणि म जणाविसिउ अणकहि म रहिसिउ वत्त १२१

चउपई

वलतउं रोहउ बोलइ हसी एह वात विमासण किसी
हूं जाणउं ए एतली वात तुम्हे न जाणउ माहरा तात १२२
कहि रे रोहा वात जि किसी तुम्हे जाउ परिसरि उल्हसी
जई-नइ कहउ हूं भंजिसि वाद करावउ रोहा-नइ साद १२३
रोहउ तेडिउ तीणइ ठामि तिहां बोलाविउ सघलइ गामि
पच्छेडउ पहिरणि ओढणइ खोलइ बइठउ बापह तणइ १२४
एक एक-नइ करइ छइ मान मुहडइ हजी गंधाइ थान
आ भांजेसिइ झगडउ सार जाणपणा-सिरि पडिसिइ छार १२५
हूं आविउ छउं झगडउ भांजिवा बुद्धिवंत छउ तुम्हे नव-नवा
गाम-गरास भोगवउ तुम्हे तुम्हे भांजउ कइ भांजउं अम्हे १२६
गाम-लोक बोलइ सुविचार ग्रास तुम्हारउ करिसिउं सार
वेगिइं ए ऊकेलउ सही जं कहिसिउ तं करिसिउं रही १२७
रोहउ बोलइ तीणइ वारि तेडउ वणिग लिखइ जे सार
नीर न पीइ चारि नवि चरइ ससइ न वासइ हींडइ फिरइ १२८
जणे तेडउ मोकलिसिउ जेउ तेहनइ हूं कही आपउं भेउ
गज मूउ राजा जव कहइ एह वात तउ सामी लहइ १२९

---

१२१. ५. ख. वरतंत. ग. वत्तांतरि; झ. वृत्तांत जिण परि. ठ. वृत्तांतर. ६. घ. नित २ चारी पाईओ. ७. ग चारज्यो पाइज्यो; घ. नीर बहुलूं भत्त.

१२२. ३. ख. सघली.

१२३. २. ख. परसइं; ग. परस; घ. परधुलः च. पुरमां. ४. ख. कराव्यउ रोहानइ; घ. देवरावु.

१२५. १. क.ग. कहइ. २. ख. अजी.

१२६. १. ग.घ झ. अम्हे आव्या. ३. क.घ. छउ तुम्हे.

१२८. १. क. परोहित भणइ.

१२९. १. ख. भणइ तेडयउ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

लेख लेई-नइ पहुत्तउ जाम सविवेकिइं तिहां वांचिउ ताम
गज मूउ कहइ राजा हेव अम्हे न कहउं तुम्हे कहउ छउ देव १३०

कहि रे लेख लिखाविउ कुणइ रोहइं पुत्र कसेलव तणइ
बुद्धि रोहा नी सुणी जव राइ राजा-हियडइ हरख न माइ १३१

वलती छाली मोकली एक चारउ पाउ तुम्हे सविवेक
तोली आपउं तोली लीउं अधिकी ओछी नवि सांसहउं १३२

आणी बांधी रोहा-नइ बारि छाली-नइ मन वंछित चारि
नाहर देखाडइ दिनि दिनि सही मान-प्रमाणिइ छाली रही १३३

राइं छाली अणावी जाम तोली जोई पहुती ताम
कहि रे छाली राखी कीम नाहर दृष्टि देखाडी तीम १३४

राइं तिल-गाडउं मोकलिउं साथिइं वचन इसिउ आठविउं
तिल लेज्यो तुम्हे ऊंधइ करी तेल आपज्यो पाधरइ भरी १३५

तिल लीधा दर्पण-सिउं भरी तेल-ठीप सघलइ विस्तरी
बुद्धि प्रपंची जाणिउ राइ हियडा माहि हरख न माइ १३६

इहां जोइथइ छइ मीठउ कूप रोहा-प्रतिइं कहावइ भूप
मोटा भुइं नान्हउ बीहइ एह वात विचारउ हियइ १३७

तुम्हे तउ पोतइ छउ सुविवेक नगर-माहिलउ मोकलउ एक
तेह तणइं कोटिइं नांगली इहां नउं मोकलीइ वली १३८

कुर्कुट एक मोकलीउ राइ झझाडिवा-नउ करउ उपाय
दर्पण आणिउ तीणइ ठामि झझाडी मोकलीउ गामि १३९

वलती वाटि जि वेलू तणी राजा कहइ तुम्हे वणिज्यो घणी
वलतउं रोहइ कहाविउं हेव निमूनउ मोकलज्यो देव १४०

---

१३१. २. च. भरत तणो तेणि. ३. क. आलिउं.

१३४. २. क. तोलइ बुहुत्ती तेतली ताम; घ. तोली लीधी ते परि. ४. क. दिष्टइ राषी ईम.

१३५. १. झ.ट. आठविउ. २. गघ. पाठविउं; च. पाठव्युं. ३. क. स्यल. ख. मोकलयो. ४. ग घ.झ. मोकलज्यो.

१३६. १. च. दर्पण तलइ करी. २. ख. पाधरइ; ग. ठीपउं; घ. सभि; झ. विस्तारी दीध. ३. घ. प्रपंचइ. ४. च. अचिरज थाय.

१३७. १. क. आंहां, मोटउ; झ. कूड. २. झ. मोकलीउ दूउ. ३. ख. मोटा थकउ.

१३८. ४. आंहां थउ; ख. आवइ; घ. ईहांथु; च. आ गामनो.

१३९. ४. क. झूझाडवा.

१४०. १. ठ. वणो वाटि. ४. च. भंडारथी वाती.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

राजा बोलइ चडी अहंकारि ए रोहउ तां दीसइ अपारि
आगइ समस्या पूरी घणी हिवइ बुधि जाणीसिइ एह-तणी १४१

वस्तु

राउ पभणइ, राउ पभणइ, निसुणि तूं नट्ट
मइल-सहित नवि आविवउं, स्नान यान नवि पाय चल्लिय
मारगि उनमारगि पुण, दिवस-राति अंधारि अजूआलिय
छायां तावडि नाविवउं भेटि न ठालइ हाथि
आयस हूअउ राउलउ सघलउं करज्यो साथि १४२

दूहा

चंदन ऊगटणउं करी हुडि आरोहिउ जाम
चालइ वाट जि मरडतउ पग भुंइ फरसइ ताम १४३
पडिवइ हूंती तीणि दिणि संध्यां मिलियउ सूर
माथइ दीधी चालणी चालिउ हरखई पूरि १४४
ऊजेणी थिउ डूकडउ प्रिथवी लीधी हाथि
आयस कीधउ राउलउ बाप अछइ पुण साथि १४५
ईसिउ वेस ज तसु तणउ हूउ हासाकार
गाम जि जोवा ऊलटिउं राजा किद्ध जुहार १४६

चउपई

राउ भणइ रोहा ए किसिउं मइ कीधउं जिम तुम्हि आयसिउं
कसेलवट-नइ कहइ छइ राउ रोहउ इहां रहिस्यइ तुम्हि जाउ १४७

---

१४१. च. मां ३–४. चरण १–२ तरीके छे. १. ग. वली. ३–४. च. जो इहांथी मोकलो घणी, तो इहांथी मोकलस्यु घणी ४. ग. जाणेसिउं बुद्धि; घ. जाणसूं बुद्धि.

१४२. १. च. नंदन. २. ग मलण°; घ. मलिवा; च. मल ३ ग. पागि; घ. पाग. ६ ठ. नवि पंथि चलीय. ८. क. एहवउं; ग हवउं; घ. अह ऊतावउ ९. क. कुशल क°.

१४३. २. ग. हउ; ठ. हुउ.

१४४. १. झ. पूनिम.

१४५. ग. डूकडउ थिउ; घ. डूकड थयु. ठ. थी डूकडि. २.झ. माटी.

१४६. २. क.ठ. हाहाकार.

१४७. २. ख. तुम्हारउ; घ. अम्हे कहिउं जिसूं; झ. उपदिसिउं. ३. ग. कसेलव°; घ. कसलवन°; च. भरतने. ठ. कसेळहत्थ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

अंग-ओलगू राखिसि राति मोकलिसिउं मोटइ परभाति
रातिइ राजा पउढिउ जाम ऊलग सारइ जागइ ताम १४८

सुख-सिज्या रा पउढिउ सही रोहा-नइं तव निद्रा हूई
पहिलइ पहरइ जागइ जाम रोहा-नइं बोलावइ ताम १४९

पाटू मेहलि जगावइ राइ कहि रे रोहा सूतउ कांइं
ना जी हूं जागउं छउं ताय चिंता छइ मुझ-नइं मन-माहि १५०

जागिउ राजा पूछइ वात एह-नउ अरथ कहउ तुम्हे तात
बीजउं चउपउं छाप जि करइ छाली-नी लींडी कुण घडइ १५१

राजा भणइ न जाणउं अम्हे एह संदेह जि भांजउ तुम्हे
संवर्तक वाउ अछइ पेट-माहि तीणइ लींडी वाटुली थाइ १५२

हूं सूउं छउं निश्चंत थई तउं रूडइं जागेजे भई
राजा जागिउ बीजइ पहरि रोहानइ पणि छइ बिवहुरि १५३

बोलाविउ तउ बोलइ नही गोटीलइ जगाडिउ सही
सिंहारनी मुझ निद्रा टली राजा जागिउ पूछइ वली १५४

कहि रोहा तइं चिंतिउ किसिउं हाथी कउठ गलइ मुखि जिसिउं
आखउं मेहलइ ते नीहारि पुदगल नुहइ तेह-मझारि १५५

राउ भणइ रोहा कहि वत्त एह न ऊपजइ अम्ह-नइं तत्त
कउठ कठिण ऊपरि पुण जाणि हरियइ पुदगल अगनि-पराणि १५६

---

१४८. ग.झ. राखिसु. ३. झ. निदा हूई. ४. झ. तुं जागे रे भई.

१४९. २. ठ. मां नथी.

१५०. १. ग.ठ. जगाडिउ; घ.च. जगाडचु. ३. क. स्वामि; च. मारी जगाडयो. ४. क. थई छइ सामि; ग.घ. अछइ मुझ मन.

१५२. २. च. एहनो उत्तर आपो.

१५३. १. ग. सूतो. २. क. तुं जो; ग. तु जु, जागि; घ. तुं जु जागइ. ४ ख झ. थई; ग. जोइइ बिन्नु हरं; घ.अछइ पुण बिठु हुई.

१५४. २. क. गोटीलइ जगाविउ; ख.झ. कोटी लइ; ग. जगाव्युं. घ. जगाविउ. ३. क 'मुझ' ने स्थाने 'ते'; ठ. मू. ग.च. ते रोहानी निद्रा. घ. रोहो कहइ; झ. तव रोहा नइ. ४. क. जगावी; ग. जगाइतु पूछउं. ठ. पूछि छि.

१५५. २. क. लीइ मुखि सिउं; ग गलीइ मुख सिउं, च मुख स्युं. ४. ग.च. न हुइ.

१५६. १. ख. एह; घ. सुणि; च. वृत्तांत; झ. एय २. क. एहनुं; ख.झ. अम्हे न जाणु एह नउ भेय; घ.च. चित्ति; ठ. एहवूं, तात.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

त्रीजि पहुरि रा सूतउ वली रोहा-नी तु आंखि जि मिली
पुनरपि राजा जागि बईठ राइ रोहउ सूतउ दीठ १५७

चिहुंटीइं चवकाविउ सार रोहा सूतां हूई वडी वार
ना जी हूं जागउं छउं ताय चिंता अछइ मुझ-नइं मन-माहि १५८

राजा बोलइ पुण तु हसी रोहा एवडी चिंता किसी
खाटउं देखी दाढइं नीर आवइ ते कहउ साहस-धीर १५९

राजा कहइ न जाणउं अम्हे एहनउं ऊतर आपउ तुम्हे
दूधइं दाढ ऊपनी जाणि खाटि नीर आवइ निरवाणि १६०

चउथइ पाहरि रा सूतउ वली निद्रा कीधी रोहइ रुली
रा जागिउ संचल हूउ घोर रोहा-नइं देखइ अग्घोर १६१

चावकइ सटकावइ जाम रोहउ ऊठी बइठउ ताम
राजा रीसिइं बोलइ इसिउं रोहा वलि वलि सूतउ किसिउ १६२

सूतउ नथी विमासण देव कहि रे चिंता किसी छइ हेव
राउलउ छल जो हूं नवि लहउं वचन एक अपूरव कहउं १६३

वचन अम्हारउं एह ज सही धीर-सुपारी रोहइ लही
कहि स्वामी हूं पूछउं वात अछइ तुम्हारइ केता तात १६४

रोहा तुम्हे तु बुधिइं करुया पणि तु वली अम्ह-माहि भिल्या
स्वामी तुम्हारइ पांच जि तात न मानउ तउ पूछउ मात १६५

ऊठिउ राजा गयु आवासि पूछइ वचन जि माता-पासि
अम्ब अम्हारइ केता बाप कूडउं कहउ तउ तुम्ह-नइ पाप १६६

---

१५७. २. च. निद्रा मुंकी रोहा वली.

१५८. १. क. चउटीइं; ग. चमकाव्यु; घ. चमकाविउ; झ चटकाविउ. ३. ख.ग.घ' घ. सही; च. वली. ४. क.ख. थई; ग घ.च.झ. माहरइ हईइ चिंता थई (घ. वली).

१६०. २. च. एहनो संदेहे भाजुं. ३. क. दाढ पचो ते; च उपन्नी.

१६१. २. क. मूकी रोहा वली; ख. वली; ग. मुंकी रोहा दली. घ. मूंकी रोहा वली; ठ. भली; च. रोहा निद्रा आंख ज मिली. ३. ख. चउर; झ चोर. ४ घ. अंघोर; च. अंघोरि; झ. रोहानइ वाजइ छइ घोर.

१६३. ३. ग. छण; घ. राउ जाणइ; च. राउलि अवगुण हूं; झ. राउली धीर सोपारी लहुं.

१६४. १. ग. तह्मारु. २. क. ° सोपारी रानी; ग. ' सोपारी रोहा नइं हुई, च. सुपारी. ३. च. कहु.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

कहि-नइं पुत्र किसिउं छइ काज इणि वचनइ लीधइ हुइ लाज
कहिसिउ वचन जिह्वारइ माइ धान-पाणी तउ मइं लेवाइ १६७

हूं जहींइं हूती रतिवंत दृष्टिइं पांडिया पांचइ कंत
कुंभार धोबी वृश्रिक जाइ चउथउ पांडव पांचमु राइ १६८

पाछउ आविउ पूछी वात कहि रोहा किम जाण्या तात
निद्रा-माहि जु वालिउं चेत तात कही आप्या संकेत १६९

पाटू गोटीलउ चिहुंटीउ चउथउ चाबक तुम्हे दीउ
पाटूयइं जाणिउ कुंभार धोबी वीछी पांडव सार १७०

सभा-माहि राइं इम भणिउं इह-नी बुद्धिइ हीउं रुणझणिउं
प्रधान-मुद्रां दीधी जाम हरखिउ राजलोक सहू गाम १७१

प्रधान-मुद्रा रोहइ लही रखे जाणउ बुधि सूझइ नही
विवहारीया हुइ बुधिवंत परमेश्वरि कीधा धनवंत १७२

इम करतां काणउ आवियउ यमघंटाइ बोलावियउ
रतनचूड कुमर आवियउ तुम्ह-नइ लाभ किसिउं फाविय १७३

लाभ हुणहारउ अम्ह-नइ अछइ कणय पांच सइ आप्या पछइ
जातां तुम्हारी आपसिउ आंखि च्यारि जणा कीधा तिहां साखि १७४

काणइ वात जि बोली इसी तिणि वातिइं यमघंटा हसी
एह वात हिव कीजइ किसी ताहरी डाबी आँखि जि खिसी १७५

---

१६७. १. क ए पूछिइ सिउं काज. २. क. घणी आवइ. ४. ख. अन्न.

१६८. ३. ग. तात.

१६९. ३. घ. जगाव्युं. ४. क. तेतलइं; ग.च. तहिइं कही आप्या देव संकेत; घ. तुम्हे कही.

१७१. ४. रोहानइ कीधो परधान.

१७२. १. क. लेइ. ३. घ. धनवंत. ४. घ. बुद्धिवंत, ठ. रधिवंत.

१७३. २. ख. भलाविउ. ३. च. अव्यो छइ साह. ४. ग. लावीउ; च. यमघंटा पूछइ कुण लाह; झ. पावीउ.

१७४. १.घ. लाभ घणु अम्हनइं होइसि. ३. घ. अछइ. ३. क. अम्हारी आपसइ; ग. तुझनइं आपीसि. ४. ग.घ. कीधा छइं.

१७५. २. क. बोलइं; घ. बोलइ. ३. ख. हुइसइ इसी; घ. तुम्हे कहु छु कसी ४. ग. डाबी बीजी.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

माहरा बाप-नइं आंखि जि घणी न जाणीइ केही तुम्ह-तणी
बीजी काढी मूकउ हेव समवडि तोली आपउं तेव १७६

एवडी वात न जाणइ तोइ वय-वय मानिइं बुद्धि ज होइ
गयउं राज सुबुधिइं वालियउं विहि लिखियउं नामउं टालियउं १७७

क्षितिप्रतिष्ट नगर तूं जाणि राजा पृथवीचंद्र वखाणि
सुबुधि प्रधान अछइ तेह-तणइ राउ अपुत्रियउ सहू को भणइ १७८

ईछइ पूछइ ता हूउ पुत्र छट्ठी जागइ सघलउं गोत्र
सगउं सणीजउं सूतउं जाम प्रधान रहिउ दीपांतरि ताम १७९

निसीथ-रात्रिइं आवी विहि इ अक्षर लिखी-नइ पुणिइम कहइ
आहेडी होसिइ ए सही एक जीव मारेसिइ रही १८०

प्रधान सुणी-नइं झांखउ थयउ कालिइं बीजउ बेटउ भयउ
छट्ठी रात्रिइं आवी विहि इ अक्षर लिखी-नइ तव इम कहइ १८१

सींगइं खांडउ पूछइं बंड बलद सांपजसिइ एक अखंड
तं निसुणी चमकिउ परधान राज-काजि पुणि छइ सावधान १८२

त्रीजी वारइं पुत्री हूई दीपइ छांहइ जोइ रही
छट्ठी-दिवसि विही इम भणइ होसिइ मंदिरि वेश्या-तणइ १८३

---

१७६. २. क.ग. जाणुं. ३. च. जिमणी; झ. देव ४. क ततखिणि, आलउं देव; ग. ततक्षण तोली आपुं जाम; घ. तिम ते, जेम; च. ततखिण; झ. हेव; ठ. देव.

घ.मां आटले सुधी पाठ छे. पछीना पत्रो खूटे छे.

१७७. १. झ. सोइ. २. क. एवडी बुद्धि न माइ. ४. ग. वही.

१७९. १. क. इम करंतां हूउ पुत्री; ख झ. एक वार तसु; ग. ईछइं पडिछइं हुउ. २. ग. जागरण.

१८०. ख. निसि घरि; ग.च. आवइ वहई, झ. मध्य रात्रि तिहा. २. ठ. सुषे.

१८१. ३. ग. आवइ वहइ. ४. क एहवं; ग कोरि; ठ कोहरी.

१८२. २. क. पामिसइ; ग. सांपडिसे; च. सांपडस्ये; झ. एहनइ होसिइं एक ज सउ.

१८३. ३. झ. रातिइं आवी भणइ. ४. च. जास्यइ; झ. ए थाएसिइ गणिका तणइ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पक पुरुष दिन दिन आंबडइ बीजउ पुरुष नहीं सांपडइ
प्रधान हियइ विमासइ घणउं राज जातउं देखउं एह-तणउं १८४

दिवस घणा जउ हूआ सही गोत्र-माहि वढवाडि ज हुई
राजा विणठउ भागउं राज कुटंब विखूटउं पडियउं आज १८५

कुटंब प्रधान एकठउं करी हिवइ जोउं राजा-नउं चरी
फिरतउ एकइं नगरिइं चडिउ आहेडी तिहां दृष्टिइं पडिउ १८६

देखी नयणे आविउं नीर सांई दीधउं साहस-धीर
कुटंब-तणी हिव कहु-नइं वात घरह भणी पधारउ तात १८७

*

दूहा

कहइ कुमर तूं किम करइ भाई बहिन किहां पुत्र
दिन दिन किम तूं जोगवइ किसिउं ताहरउं सूत्र १८८

एक जीव जउ मइं मरइ बीजउ नासी जाइ
भाई बहिन न जाणियइ माहरउं सूत्र ए ताय १८९

कलत्र-कन्हइ इम पूछियउं कांइं ऊगरियउं आज
हूंतउं तेह जि बाघरिउं किम कीजइ हिव लाज १९०

---

१८४. १.क. नितु नितु; ग. आवी जुडइ, झ. प्रति सांपडइ. २. ग. बीजु पण तो; झ. आभडइ. ४. क. राजसूत्र किं रहिशइएहनउं

१८५. २. क. वढावडि थई; ग. थई; झ. वढावडि हुई; ४. ख. विछूठउ विणठउं काज; ग. विछूहउं; झ. गयुं कुटंब दिसोदिसि भाजि.

१८६ १. क. प्रधाननूं; ख. प्रधानउं; ग. प्रधानतु २. ख.ग. फिरी; च. फरी; झ. राजकुमर नइ फिरी; ठ. फिरी.

१८७. १. ख. दृष्टिइं; ग.झ. दृष्टिइं आवतुं नर. २. ग. लीधूं, धरी; झ. दीधी.

१८८. १. ख. कहि उपाइ तउं; ग. ऊया; च. उपाय; झ. कहि अऊया. २. झ. बहिनर; ठ. कहि. ३. ग. दिन किम २.

१८९. १. क. भइ; ग. जो मिलइ; ग. पूछीउं; झ. मइं.

१९०. १. क. मइं; ख. मइं पूछिउं. ४. क. कहइतां आवइ लाज; ग. आज, च. मां अहींना १, ३, ४=१, २, ३. चोथा चरण तरीके 'नाम धरावीइ आपण राज'.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

बालक पंथी परहुणउ चोर मागण नइ प्रेत
आथि न जाणइ घर-तणी हियडइ नही सचेत १९१

साडी मूकी गरहणइ करउ साचवणी आज
घरि प्रधान जि आवियउ नवि कीजइ तउ लाज १९२

घरणिइं आवी इम कहिउं ऊठउ बुद्धि-निधान
तीणि वारि ते बिहु जम्या राज-पुत्र परधान १९३

आम तात तुम्हि घरि रहउ हूं जाउं छउं रानि
आहेढउ करिया सही अम्ह-नइं एक जि ध्यान १९४

प्रधान वलतउ इम कहइ हूं आविसि तुझ-साथि
हरिण जि लागउ मारिवा प्रधान विलगउ हाथि १९५

आगलि हाथी ऊमटिया टोलइ मिल्या बि-च्यारि
बाण ज ताकी-नइ रहिउ प्रधान कहइ म मारि १९६

चिहुं दंतूसलि आवियउ धवलउ जे गजराज
प्रधानइं इम आइसिउं आ तूं मारि-न आज १९७

ततखिण बाणिइ आहणिउ हस्ती गया पराण
काती लेई ते फिरिउ मूरिख तूं नवि जाणि १९८

---

१९१. १. क.ख.ठ. पही, ग. पहि: च. वेटी. ३. च. वेदन न. ४. क. सावचेत; ख. नइ जाण; च. चिंतइ एम; झ. नुहइ.

१९२. पछी झ.ट.मां वधारो : मेहली साडी गरहणइ आणिउं घृत पकवान ।
शाक अनइ दही घोल घण कीधा ऊन्हा धान ॥

१९३. २. ख. हुवइ प्रधान; ग.च. हुउं धान; झ. हूया अन्न नइ पान; ठ. हवूं धान परधान.

१९४. ३. ठ. भणी.

१९५. २. ग. आविसु तह्य; झ. आविसु तुझ संघाति. ४. क. विलग्गु; च. मां चोथु चरण खूटे छे.

१९५. २ पछी झ.ट.मां वधारो : बे जण अटवी चालीया करता बहु परि वात ।
आगलि टोलां ऊमटियां हिण तणा बहू साथ ॥

१९६. च. मां १ थी ३ चरण खूटे छे.

१९७. १. ख.ग. आवीउ; च. आविउ. २. ख. भद्र जाती; ग. जां.

१९८. १. ग. मारिउ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

इहांथी मोती काढि तूं कुंभस्थल स विडारि
नितु नितु एहवउ मारिजे बोजउ जीव म मारि १९९

माणउं मोती लेइ करी वलिया बिन्हइ साथि
नगर-माहि ते आविया जां घरि आपणइ आथि २००

हूं जाउं छउं जोइवा बहिन-भाई-नी सुद्धि
तुझ-नइं मइं ए बुद्धि कही इणि परि लेजइ रिद्धि २०१

*

तिहां थउ प्रधान चलियउ जोवइ कोहरी घर
आगलि दीठउ आवतउ लेवा जातउ भर २०२

बिहुइ ते सांई मिल्या पछइ कुटंबह वात
वली वली केहूं पूछसिउं दैविइं कीधउ घात २०३

कहउ तुम्हे किणि परि अछउ निरवाहउ छउ कीम
चारि-भारउ एक वेकीइ दिन नीगमीइ ईम २०४

मिलिया बे जण घरि गया घरिणी पूछइ वात
ए कुण आविउ प्राहुणउ कंत कहइ अम्ह तात २०५

पूछइ भोजन कांई अछइ घर-माहि राखइ देव
सुणी प्रधान जि इम कहइ पोठी वेचि न हेव २०६

१९९. १. ग. आखां मोती; झ. थां. २. च. ° स्थलनें विदारि.

२००. २. क. बिहुइ; ग. बिहुइं. ४. क. थई आपणइ घरि; ग. घर आपणउ; ठ. जे रहिवा घरि.

२०१. ४. झ. लेयो.

२०२. २. क. जोइ कुमरीअ; ख. जोई फिर २ देस; ग. जोतो नगर फिरंत; च. जोइ कुंवर घरबार; झ. जोतु सवि घरि बारि; ठ. घरि. च.झ.ट. घरि. ४. ख.ग. भार.

२०३. १. ग. बिहुंइं. ३. ख. बाधव सुधि प्रधानइं कही; ग. कांई; झ. भाई सुद्धि प्रधानइ कही. ४. ख. बहिन न जाणउ वत; ग दीधउ; झ. बहिन न जाणुं तात.

२०४. ३. ख.झ. वेची करी; ग. भरी नइ; च वेचीह; झ. खड.

२०५. २. ख.झ. परुहुणउं.

२०६. १. ग. पूछइं. २. ख.झ. नहि देव. ४. ख. वेचउ षेव; ग. वेचो; झ. वेचउ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पोठी वेची आणियउं भोजन कीधउं सार
बे जण जीमी ऊठिया असूर थयउ ति-वारि २०७

कुमर भणइ जाउं चारि-नइं घरि रहिज्यो तुम्हे देव
असूर थिउं छइ बापडी सांझ पडी छइ हेव २०८

विहाणउं थिउं तव उठीयउ जोइ जाम कुमार
आगिलि दीठउ पोठीउ जाणइ तेह जि सार २०९

भाई-नइं सघलउं कहिउं दीठउं जेह वृतांत
सुखीउ करी हूं आवीउ धन मेलसिइ अनंत २१०

पोठी वेचे दिन दिनइ एहवु आविसि नित्त
बहिनि-तणी सुधि हूं करउ आविसु लेई वत्त २११

*

चउपई

ईम कही चालिउ परधान गाम एक पुणि बुद्धि-निधान
नगर-नाइका-पाडा-भणी दीठी बेटी राजा-तणी २१२

कहउ वच्छि तुम्ह वरतणि किसी वलतूं बोलइ लाजी जसी
एक पुरुष आवइ सांझ-उरउ तीणइ नवि सूझइ घर-नउ वरउ २१३

---

२०७. ४. क. छइ बारि; ख.झ. केम ल्यावीस्यइ च्यारि; ग. किम आणीसइं सार; च. किम आणिस्यें चारि.

२०८. झ.ट.मां आ प्रमाणे : तुम्हे घरि रहियो तातजी, हुं जाउं छउं हेव ।
चारि लेवानइ कारणि, भारु ल्यावउं देव ॥

३. क. थयुं; ख. वाटडी; ग. थउं, वापडी.

२०८. पछी झ.ट.मां वधारो : तव प्रधान वलतुं भणइ, असूर थयुं छ आज
राति समइ तुं घरि रही, प्रभाति जाए काजि.

२०९. १. झ. प्रहि बहिसी तव. २. ग. जाइं. ४. ग. तेहनी.

२१०. १. ग. भाईना, झ. तुं; २. ग. तत्त. ४. ग. मेलइ ए, ठ. मेलह अत्यंत.

२११. १. ग. दिन २ एहवो आनेसे नित्त; २. क. पामिसि नितु; ख. तउं गमे काल; ग.झ. तुं इम गमजे काल. ३–४. ख.झ. जाउं छउं जोइवा बहिननी करु संभाल.

२१३. १. क कुंअरि. २. क.झ. इसी. ३. क. करु; ग. अरो; च. रहिओ. ४. ग. सिझइ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वचन अम्हारउं तूं इम जाणि साचउं होसिइ ते निरवाणि
सवा लाख जे आपइ दान तेह पुरुष-नइ देजे मान २१४

रांधिणि-पांहि रंधाविउ कूर वासउ रहउं छउं थयउं असूर
एह वात मइं निश्चल कही प्रभाति ऊठी आविउ सही २१५

एती वारि नवि आविउ कोइ तुणिउ विगूचासइ विहाणइ जोइ
रातिइं एक पुरुष आवियउ सवा लाख पणि तेणइं दियउ २१६

प्रधानि पूछिउं को आवीउ रातिइं एक आविउ भावीउ
सवा लाख तूं लेजे ईम एक पुरुष टाली तुझ नीम २१७

कुटंब सघलउं सुखीउं कीध चिंता-रहइं देसवटउ दीध
सविहू-नइं जई दीधी धीर निचिंत थई-नइं सूतउ वीर २१८

*

बिवहरि रातिइं आवी विहिइ वली वली तेह जि इसिउं कहइ
तूं तउ सूतउ निश्चंत थई चिंता सघली मुझ-नइ भई २१९

एती वारि आवियउ कुण विहि कहइ सहू जाणइ पुण
मुझ-सिउं काज अछइ केतलउं जे प्रसाद कीधउं एतलउं २२०

---

२१४. ३. ग. दाम. ४. ग. देज्यो ठाम.

२१५. १. ग. पइं. २१५. पछी झ.ठ.मां वधारो : कुमरी वात विमासी सोइ, छयल पुरष पणि नावइ कोइ । सवा लाष पणि देसइ जेह, पुरुष 'आदरसिउ निश्चिइं तेह.

२१६. ने बदले झ.ट.मां आ प्रमाणे : ईम करंता संध्या हूई तुणि तणी विमासण थई । एतलइ एक पुरुष आवीउ सवालाष पणि तेणि आपीउ ॥ कुमरी मनमाहि हर्ष अपार प्रधानवचन फलीइ ते सार । प्रभाति ऊठी मंत्रीस्वर गया लाजइ कुमरी ऊभा थया ॥ २१६. १. ख.ग. अत्यार लगइ; च. सांझ लगि नवी. २. ख. तु गूचस्थउ इ वाहणनउ तोइ; ग. तोणि विगूचिस व्याहणइं तोइ; च. इणि नइं विगूचसि, सोई; ठ. तुणि. ४. ख. दीणइ दिउ; ग. मां नथी.

२१७. १. ग मां नथी.

२१८. २. क.ख देसुटउ; ग. देसोटो; ठ. देसटउ. ४. ख. हूई.

२१९. १. झ. थध्यरात्रि तिहां. २. ख. पणि तहनइ; ग. पुण २; झ. मंत्री प्रतिइं इसिउं.

२२०. ने बदले झ.ट मां आ प्रमाणे : सुणि वचन जागिउ तिणि वारि, मंत्री कहइ कवण तूं नारि । विधात्रा छइ माहरुं नाम, अम्हनइ तइं सवि दीधां काम ॥ २२०. १. ख. अत्यारइ; ग. अत्यारे; च. अंत्यारि. २. ग. कहिउ साहु जाणो; च. विहाणइं करी हीइ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

हूं सचिंत तइं कीधउ सही तुझ-नइ चिंता किसी ही नही
ऊठि-न तूं आवि मुझ-साथि हाथी पोठी बदरउ हाथि २२१

पूरव पोलिइं आवी जोइ अम्ह विवस्था एहवी होइ
आवी दीठउं जव परधान विहि बोलाविउ लेई नाम २२२

आनावेखणउं मुझ-नइं छोडि हूं वीनवउं बे कर जोडि
प्रधानि वलती वात जि कही राज आपउ तउ छोडउं सही २२३

विहि आपिउं तव सघलउं राज लोक-तणउं तउ सीधउं काज
भाई-बहिनि तिहां सहू आवीउं लोके पुनरपि वद्धावीउं २२४

सुबुधि-अमातिइं वालिउं राज तिम ए सघलउं करिसिइ काज
एतलउ बोल काणा-नइं कहिउ तेतलइं माली आवी रहिउ २२५

*

यमघंटाइं पूछिउं तिहां कहु दे लाभ तुम्हारउ किहां
मइं कीधउं चउसर भेटणउं कहइ कांई आपेसिउं घणउं २२६

ए जाणइ छइ कांई एक वोस हूं तु एहनां वाहण ल्योस
तउं जाणइ छइ हूं ई सुजाण वाहण-नउं विती पडिसिइ पहाण २२७

कहउ-नइ तुम्हे कहिउं स्या-भणी कांई घट-माहि लिउ आफणी
जिम हाथ घालिसि लेवा-भणी डेडक विलगेसिइ आफणी २२८

---

२२१. पछी झ.ट.मां वधारो : रवेत भद्र हाथी परचंड, सींगइ पूंछइ षांडउ संड। सवा लाष सिउं पुरुष ज सार, त्रिण्हि लक्ष्मा पोलिइयारि ॥ २२१. २. च. तुझ आगलि हूं आवी रही. ३. च. पूठि. ४. क. बदरा करि; ख. बदर; च. बदिरो झ. जिम देखाडउं सघली आथि; ठ. बिदरउ.

२२२. १. ख. अम्ह नइ अवरथा इसी; च. अवस्ता सी. ४. ख.झ. बुधिनधान; च. देई मान.

२२३. १. ख. होइ; ग. अह्मनइं. ४. ग. आपइ; ठ. आपि.

२२५. १. च. महतिं. २. ग. तिम तेहि ए; ठ. तिम तु तेह्.

२२७. १. ग.ख. देसि. २. ग.च झ. लेसि: ठ. लिउस.३. क. हूं अ. ४. ख. वाहण छतउं; ग. वाहणना वतु, च. ताहरि मुडि; झ. वाहण जातां.

२२७. पछी झ.ट.मां वधारो : यमघंटा कहि सांभलि वात, एह वार्णउ षेलसिइ घात। घडामांहि डेडक दाषिसिइ, जणसाषिइं एहवउं भाषिसिइ ॥

२२८. १–२. झ.ट. कांई एक घडा माहि छइ जेय, माली हिवइ तुम्हे लिउ ते. २.क. लिय शा भणी: ग. खउली. ३. ग. घालस्थल. २२७. च.मां आ प्रमाणे : घडामाहिं डेडक घालसि, ते तु लेई आगलि मेल्हसि: घडामांहिं घालसि हाथ, कांइ कांइ मांहिं छि सोमनाथ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

घडा-माहि कांई छइ सही ओसींकल हूया अम्हे भई
एतली बुधि ऊपजसिइ नही तुम्ह पाखइ कुण जाणइ कही २२९

इम करतां आविउ रथकार कहउ तुम्हारउ किसिउ विचार
मइं पावडी मूकी पग-हेठि कहइ रुलियाइत करिसिउं सेठि २३०

हूं रुलियाइत थाइसि नही वाहण आप्या पाखइ सही
यमघंटाइ वलतउं कहिउं विमासिउं ते हियडइ रहिउं २३१

राजसभां लेई जासिइ सही राय-नइ बेटउ आविउ भई
तूं रुलियाइत कइ कालमुहु श्यामवर्ण तु राय-थिउ मूउ २३२

बुद्धि नही सूझइ एतली तुम्हि जाणउ छउ पणि जेतली
सात वरसनी वणिग-नी वहू अर्ध राज तिणि लीधउं सहू २३३

❀

सेठि-वहू-नउ किसिउ आमलउ सावधान थई सहू सांभलउ
गाम सभीतरि सोढी वसइ कलि-कंदल तसु मनि उल्हसइ २३४

त्रिकि चच्चरि पाडोसिणि-साथि करइ वढावडि आवइ बाथि
विढवाडि पणि एती सीम भणइ लोक बोलावा-नोम २३५

कउअचि सइरि लागि खाजूइ फड फड रांड वढावडि जूइ
पाडोसि आविइ एक परहुणइ घरि आएसइ ते रांधणइ २३६

---

२२९. १. ग. अछइ. ४. क.ख ग. सही. २२८ च.मां आ प्रमाणे : एतलि ए ओल्थें कल थयो, सागे बोल माली नि कहिओ; माली कहि बुद्धि उपजसि नहीं, तुम्हनि टाली कुण जाणे कही २२८ पछीनो च.नो वधारानो खंड परिशिष्टमां आपेलो छे.

२३०. १. क. कहितां.

२३१. १. ग. थाइस्युं. ३. ग. इम कहइ. ४. ग. मनमाहिं रहइं.

२३२. ४. ख. राई हाथइ; ग. रीइं हाथइं. च. नहीं कहि तो मारितो मुओ.

२३४. १. २. च.मां नथी. १. झ. गामि सावत्थि. ३. ख. सीमानि ४. ख. कलहां; ग. कलह.

२३५. २. ग. वढविढि बाथोबाथि; च. वढावढि; ठ. वढवांडि ३. झ. वढवाडिनी. ४. ख.झ. बोलेवा.

२३६. १. क. कऊअछि शरि, ख. कऊअचि; ग. कऊचि रस लागइं. च. कूअचि; २. ख. वढवाडि; ग. राडि वढावढि जोई; च. वढवाकारणि ते फुरफुरइ: झ. वढइ फूफूइ. ३. ग. पाडोसणी. ४. क. करइं रांधगउ.३. ४. च. मां : बहिन कहि प्रणाम जे करि, ते साथि वढीनि मरइ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

खीचड पाली एक जि खांडि माणउं मीठउं घालि न रांडि
एह वात परहुणइ सांभली कहइ बाई तइं बोलिउं वली २३७

रांधिउं नथी तु सांभलिउ नही एह वात तइं इम कांई कही
खाइ आपणउं बोलइ फोक तांति पराई करइ जि लोक २३८

बाई कही रे तइं छोकरी हूं सिउं ताहरा बाप-नी दीकरी
विढकणी पणि ते जाणी रांड जोतरी गाडल टलीइ मांड २३९

❀

पोटी पल्हाणी गई मरहट्टि पइठाण-पुर तव पडिउं द्रेठि
राज-भुवनि ए जई-नइ रही खड-पूलउ तिहां मूकिउ सही २४०

वादि वढावडि जे को सज्ज आणि सभां तूं नरवर अज्ज
जउ को ताहरइ नुहइ वीर खड खाउ नइं पीउ नीर २४१

रांड सांड नइ छाकिउ भांड एह त्रिहु-प्रति टलियइ मांड
पणि तउ एणि बोलिउं इसिउं कहउ प्रधान हिव कीजइ किसिउं २४२

---

२३७. १. २. च. : जे आपि रांधवा रांधणुं, तेह मांहि घालि मीठुं घणुं. १. ठ. पाडी ('दालि'ने बदले). २. झ. बाई जीभइं कही कां वली. ३. ४. ग.च.थां नथी. ४. क. तइ कांइ ए कही.

२३८. च.मां नथी. १. ग.मां नथी. २. क. न कहइ अणछती.

२३९. १. क. बाहइ हकारी; च. ते मुझने कां कही. २. ग. हुं छउं. ३. झ. विढकण पणइ. ४. क. आ; ख. गाडलिइ साड; ग. टलीया.

२३९. ४. ने बदले झ.मां आ प्रमाणे : मुखि बोलइ ते वचन अभंड ।। लोक कहइ मत बोलउ तम्हे । एहना गुण सवि जाणुं अम्हे । एह सिउ क्वचन म बोलउ कोइ । जे बोलइ ते हारइ सोइ ।। भूषिउ भाट बगायुं ढोर, सुद्ध जूयारी बांध्युं चोर । सांड भांडनी रांमा ती रांड, ए सातईथी टलीइ मांड. लोके बोलवा लीधउ नोम, वढवा पाषइ रांड रहइ कीम.

२४०. १. च. गामबाहरि काढी तेउं; ट. जोतरिया शकट पलाण्या पोठी. २. झ. ट. चाली देसि गउ मरहोट्टि. ३. झ. राउल आगलि ३. पछी. झ.मां वधारो; पुर पयठाण पडिउ तसु द्रष्टि, राजभुवनि चाली विद्वष्टि ।।

२४१. च. मू साथि वढइ जे आज, इहां तेडावो महाराज, मो सुं वढीनिं साजी जाइ जेह, खड खाइं पाणी पिइ तेह. १.२. झ.ट. राउ कहइ ए विढकणी रांड, जाणे दीसइ साचिली भांड.

२४२. १. ग. मातो. च. माती ट. २. क.च. त्रिहुया.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

कहइ प्रधान पडावउ साद समरथ कोई करेसिइ वाद
पडह वजाविउ नगर-मझारि एक सेठि-नइं वहू त्रिणि च्यारि २४३

सातमीइं सांभलिउ साद म वासउ पडहु भांजिसि वाद
तेडउं आविउं पणि राउलउं सेठि-कुटंब थयउं आकुलउं २४४

सासू खूणइं सांतइ जाम डोकउं काढी जोवइ ताम
राउला जण-नी दृष्टिइं पडी चाली राउलि पालखि चडी २४५

ससरा-सहित तिहां पहुती वहू राइं मान जि दीधउं बहू
राउ भणइ वछि भांजउ भेउ अरध राज तुम्हे लेज्यो एह २४६

इहां तेडी तुम्हे पूछउं सोढी तूं जाणइ केणी परि वढी
सोढी तेडी तीणइ ठामि वढसि विढावडि केहइ नामि २४७

वढावडि-नउं नाम जि किसिउं मुहि नीकलइ तेह जि भसिउं
वढी न जाणइ तूं बापडी कांइं आवी-नइ राउलि चडी २४८

विढावडि-ना भेद छइ च्यारि न जाणउ तउ मानउ हारि
सोढी कहइ हारिउं छइ अम्हे भेद भांजउ पणि च्यारि इ तुम्हे २४९

दिवस छ मास वरस-नी राढि जाव-जीवनी केह-नइं पाडि
भाडउं खेत्र पटाइत सही चउथी सउकि-नी वढावडि कही २५०

---

२४३. २. ख. करावा; ग. करइ; झ. विढकण साथि करावउ. ४. ख. पणि सार.

२४४. १. ख. सात वरसनी; ठ. वाहु. २. ग. वायसि; झ. पडह छबी कहइ भांजिसुं. ३-४. च. ति वचन सेठि सांभल्युं, कुटुंब सघलुं जोवा मल्युं.

२४५. १. ग. सांती. २. झ. मुहडं. ३. ४. च. ससरा सेठि नि साथि थई, पालखी बिठी राउल गई.

२४७. १. क. कहु जाणइ छइ; ग. कहइं तुं केही परि जाणइं वढी. १–२. च.मां नथी.

२४८. १.ख. कहिउं; झ. वाद वढावडि. २. ख. बोलुं तसुं; ग. मुहडइं; च. विढइ तिसिओ; झ. बोलीजइ तिसिउ.

२४९. ४. च. ए भेद कहो आपो तुम्हे.

२५०. १. ख.झ. दिवस मास; च. चउ मास. २. ख.झ. नही कुण; ठ. नही.

२५०. पछी झ.ट.मां वधारो : च्यारइ भेद कहा जूजूया, सोढी केडिइं लोक जे हूया । सोढी हारि मनांवी घणउं, लोक कहइ धिग २ जाणपणूं ॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

माथिइ पाटा पाडया सात लोक बोलइ छइ एक जि वात
काढी सोढी गर्दभि चढी आगलि काहली पणि तडतडी २५१

वहू-नइं आपिउं अधलउं राज सासू-ससरा सरियां काज
सात वरसनी राज जि लहिउं यमघंटाइं बिहुं-नइं कहिउं २५२

❀

ततक्षणि वणिग च्यारि आविया यमघंटाइं बोलाविया
कहउ तुम्हारइं फलपति किसी च्यारिइ बोलइ ते तिहां हसी २५३

फलपति होसिइ अम्ह-नइं एह झगडउ सांभलउ तुम्हे धुरि छेह
समुद्रि केतलउ अछइ नीर तुम्हे कही आपउ बावन वीर २५४

वचन तुम्हारउं कहु-नइ सही लक्ष्मी अम्हारी तुम्हे सवि लही
नीर-मान जउ नही कहउ तुम्हे बाहण तुम्हारां लेसिउं अम्हे २५५

यमघंटा तव बोलइ हसी वात सांभलउ तुम्हे उल्हसी
नदी आवती राखउ तुम्हे नीर-मान कही आपउं अम्हे २५६

---

२५१. २. क. एहवी; च. वछीआत. ४. च. तडतडी.

२५१. पछी झ.ट.मां वधारो : सोढी नइ देसुटउ हूउ, राजा नगरि करावि वूउ ।
मंत्री राजा प्रति कहइ देव, वचन आपणुं पालीइ देव ॥

२५२. २. क.झ. सीधां. ३. ख. जव लेउ. ४. क. वचन जि; ख. सहु इमिइ; ग. इनइ सहूनइ कहिउ.

२५२. ३–४.ने बदले झ.ट.मां : जिमघंटा कहइ तेणी बहू, अरध राज जो लीधूं सहू । तिम जो बुद्धिवंत बाणीया, बुधिवंत अछइ प्राणीया । काज करेसिइ आपणी मतिइ, मइं जे वचन कहिउं तुम्ह प्रतिइं ॥

२५३. च.मां २५३ थी ३१४ जुदा शब्दोमां. ते पछी शाब्दिक समानता घणा मोटा प्रमाणमां, क्वचित कोई शब्द जुदो.

२५५. १–२.ने बदले झ. : वचन कुमार प्रतिइं अम्हे कहिउं तीणइ वचन सवे सांसहिउ। वीस कोडि सोनईया जेह ईणइ लीधा हाथिइं तेह ॥ २. ठ. लाछी तुमारी अमनि हूई. ४. क. अम्ह घरि रहु; ग. अम्हारी तुम्हने हुई.

२५६. ख.मां आ कडी २५८ पछी छे. १. क. बोलइ हेव; ग. इम. २. क. बांधउ नांकां नदीनां देव; ग. पण इसी. ३. क पछइ सागर तोलुं नीर. ४. क. एवूं वचन कहिसइ ते वीर.

२५६. झ.ट.मां आ प्रमाणे : यमघंटा कहइ ए प्रतिकूलि, बाहणनइ मिसि पडिसि धूलि । कुमरबुधि सवि जाणु अम्हे । ते ऊतर नवि होसिइ तुम्हे ॥ बांधउ नदी समुद्रि आवती, नीरमान सवि आपूं रती ॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

बुद्धि एतली न सूझइ किमइं ए तु हजी जिमाडिउ जिमइ
मूरख च्यारि जि आगइ हूआ तेह-सरीखा पणि तुम्हे थया २५७
कवण कवण ते मूरख च्यारि किहां हूआ ते कहउ विचारि
सांभलउ ते थई सावधान वचन अम्हारउ देज्यो कानि २५८

वस्तु

च्यारि मूरख, च्यारि मूरख, वसइ ऊजेणि
उन्हालइ पणि नयरि-मज्झि साधु एक आगलि जि मिलियउ
अणजाणिइं तेणइ कहिउं धरमलाभ तिणि रिखिइ दीयउ
रिखि आघउ जव चालियउ परिसरि करइ विवाद
धरमलाभ मुझ-नइं कहिउं पूछइं रिखि करि साद २५९

चउपई

आगलि जई-नइं रिखि राखीउ धरमलाभ केह-नइं दाखीउ
चिहुं-माहिइ जे मूरख कीहउ(?) धरमलाभ अम्हे तेह-नइं दीउ २६०
एक मूरख बीजउ कहइ हूं अ त्रीजउ कहइ पाछउ था तूं अ
तिणि वारिइं चउथउ बोलियउ तेणइं तेह-नु ऊतर कहियउ २६१

❀

ऊजेणी अम्ह रहिवा-ठाम परिसरि जमलउं हूंतउं गाम
तेह गाम-नूं माथा-सिरउं तिहां हूंतउं माहरउं सासरउ २६२
सासरइ जावा सामहिउ जाम माइं सिखामणि दीधी ताम
तिहां गया हूंता मुद्रा धरे जिमवा ऊठाडइ नही नही करे २६३

---

२५७. २. क. हवडां बोलउ छउ तुह्मे इमइ; ख. ए ऊपरि ऊषाणु सुणउ.

२५८. ४. ख. अम्हारइ, कान; ग. अम्हारां दीउ कान.

ख.मां आ पछी २५६ मी कडी छे. ते पछी आटलुं वधारे : जिमघंटाइ वलउ इसिउ, विणिक च्यारि मइ बीतउ जसउ.

२५९. २. ख.झ. बाहरि नीकल्या हरषइं तेणि. ४. क. सद्युं; झ. जाणे सुरतरु अफलां फलिउ. ५. झ. कहिउ. ७. क. मूरख करइ तिहां वाद; ठ. मंदि वाद; ग. परस्पर. ८. ठ. केहनि.

२६०. ठ.मां नथी. १. झ. पूछीउ. २. ग. झ. दीउ. ३. ख.ग. सही, झ. सुध. ४. ख. कही: ग. कहीउ भाई; झ. दीध.

२६१. २. ख. न थाउं. ३. झ. कलकलिउ. ४. झ. अटकलिउ.

२६१. पछी झ.ट.मां वधारो : रिषि कहइ जूठी म करउ बात, आपापणा कहउ अवदात । मूरिष विगति कहउ जूजूई, जिणि परि जेहनी बात ज हुई ॥

२६२. २. ग. जाम.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

माइ-वचन जु मन-माहि धरी गयउ सासरइं टइंगर करी
सासू-नइं जई कीध जुहार दिइ आसीस अजरामर सार २६४

तिहां जई-नइ बइठउ जेतलइ जिमवा ऊठाडइ तेतलइं
हिवडां जिमी-नइ आव्या तोइ माइ-नइं हाथिइं भूख न होइ २६५

इम करतां आथमियउ सूर आछण्या चोखा रांधिउ कूर
ऊठाडिउ वली जिमवा-भणी मुझ-नइं भूख नथी कांई घणी २६६

पहिलउं जमाई आव्या आंह प्राणइ किम विलगीजइ बांह
आगइ जिमी आव्या छइ परइं जिमाडीइ तु बडइ सासरइ २६७

जमिसिइ जमाई पणि परभाति रसोइ-माहि सूआरिउ राति
कीधी माम जि आवी माहि भूख लागी पणि पेट विदाहि २६८

आघउं पाछउं जोवइ जाम आछण चोखा दीठा ताम
गाल भरी बइठउ जेतलइ घर-नी स्त्रीइं दीठउ तेतलइं २६९

मोटा गाल देखी संदेह होठ बूरी-नइं बइठउ तेह
बेटीइ बोलावी माइ कांइं जमाई असरीखउं थाइ २७०

ततखिणि आवी सासू जाम बोलाविउ बोलइ नही ताम
धाउ जमाई-नइं किसिउं थयउं वैद्यराज-नइ तेडउं गयउं २७१

आविउ वैद्य ऊतावलउ तिहां जोइ नाडि नइ साहइ वांह
मुख-छाया जोई तिणि वारि धउलउ तंदुल दीठउ सार २७२

---

२६३. १. ठ. सुडिउ. २. ख. सीरामण दीधु.

२६४. १–२. ख.झ. : गयउ सासरइ गहिगट्ट करी, मित्र त्रिणि (झ. च्यारिइं तव) साबिइं धरी. २. ग टंगारव करी; ठ. टिगर.

२६५. २. झ. ऊठउ जिमवा कहिउं.

२६६. २. क. क.ख.झ. आण्या; ख. रांधावा धीर; ग. आछण. ३. ख. राति; ग. ऊठो जमाई जमवा; झ. निसि.

२६७. ४. क. वली जिमता लाजइं; ख. जमाइ चडइ; ग. जमाई जाइ तो; झ. विहाणइ ए जिमसिइ.

२६८. २. ख.ग. रसोडा. ३. ठ. ठाहि. ४. क. घणी पेट माहि; ग पेट ज माहि.

२६९. २. ख.झ अछाड्या; ग, आछुण्या; ठ. आछण्या. ३. ग. जाम. ४. ख. अस्त्री जागी; ग. स्त्री दीवो लेई आवी ताम; झ. स्त्री दीवउ ल्यावो तेतलइ.

२७२. १. पछी ख.मां वधारो : जमाई बइठउ छइ जिहां. २.ने बदले झ. : आपकाजि जे छइ आकुलउ । तेहनइ मनि छइ एक ज भूष, द्रव्य करी पामीजइ संख्य. ३. ग. मुख उधाडी, ठ. तिणि वारि; ठ. बधउ तंदल दीठल सार.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वैद्य कहइ ए तंदुल-व्याधि नही अनेरा केह-नइ साधि
ल्यावउ छुरी देखाडउं ईम दुष्ट व्याधि ए मोटी सीम २७३

गाल चीरी-नइ काढउं कण काठ-माहि जिम दीसइ घुण
आ जाणउ व्याधि-नउं मूल तुम्ह-नइ परमेश्वर अनुकूल २७४

कर्म तुम्हारउं अम्हारी बुद्धि चडइ जस नइ हुइ हस्त-सिद्धि
थाइसिइ जमाई जु सटेक तुम्ह-नइं भइंसि आपसिउं एक २७५

पाछा थाउ कांई रह्या फिरी अणावउ ठीब राखइं भरी
निवरउं थानक तेणइं कही नाखि-न मूरख माहि सही २७६

थूक राख बेहु ल्यावी करी दाटउ बाहिरि खाडउ भरी
सासू कहइ अम्ह हुंती आधि भलइं जमाई हुई समाधि २७७

वैद्य भइंसि लेई चालीउ जमाई आणउं करि हालीउ
मूरखपणउं मूं एती सीम भइंसी नीगमी ससरा-नी ईम २७८

एहवउ मूरख हूं अ जि सही धर्मलाभ तउ मूह-नइं कही
बीजउ बोलइ तीणइ वारि गाढउ मूरख हूं अप्पार २७९

एक वार हूं सासरइ गयउ आणउं करि पाछउ आवियउ
जउ अम्हे आव्या नगर-दूआरि पउलि दीधी रह्या देउल-मझारि २८०

---

२७३. ४. क. एतलइ ए सीम.

२७४. १–२. झ. काढिउ दाणउ चीरी गाल, कष्ट माहि छइ मोटउं साल। २. ग. होइ जिस्यो घण.

२७४. पछी झ.मां वधारो : जउ हिव हीयडुं करसिउ घरुं, तुझ जमाई साजउ करउं.

२७५. १. क.ख. धर्म. २. ख.झ. चडस्यइ; हुस्यइं; ग. चडउं; च. जस कीरत; झ. अम्ह सिद्धि. ३ ख. सचेत; ग. सविसेक; ४. ग. दूध जमाईनुं जासिइं छेक.

२७६. ३. ख. कही; झ. करीनइ साहिउ बांहि. ४. ख. थूकि, बाहइं धरी; ग. थूंकि नि थूंकिन मूरिष एह ज माहि.

२७७. १. ग. राख हलावी; झ. मेलिउ आफणी. २. झ. षाडीइं षणी. ३. ठ. व्याधि. ४. ख.ग.झ. टाली व्याधि.

२७८. १–२. पछी झ.मां वधारो : एहवउ मूरिष हूउ हेव, धर्मलाभ अह्मनइ दिउ देव। एहवउ मूरिष हूंअ जि अछउं धर्मलाभ लेईसइ मछउं ॥ ३. झ. मुझ.

२७९. ४. ठ. गमार.

२८०. ४. ख. रहीयां बारि; झ. रह्यां अम्हे बारि. ठ. नगरि °

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वात करतां राति जि गई एतलइ राति बिवहुर जि थई
मइ कहिउं पहिलउं बोलसिइ जेह दस लाडूआ हारिसिइ तेह २८१

तिहां आगलि रहियउ छइ चोर दृढपणइं छइ कठिन कठोर
सर्व लेई-नइ तेह जि गयउ हूं अणबोलिउ थई-नइ रहिउ २८२

दस लाडूआ-नइ कीधइ गमिउं मइं तउ सर्व-स्व नीगमिउं
एहवउ मूरख जाणउ तुम्हे धर्मलाभ तउ लेसिउं अम्हे २८३

❀

त्रीजउ बोलइ तीणइ वारि हूं तु मूरख अतिहि गमार
कलत्र बे तु मइं परिमही बिन्हइ बाथइं आवइ सही २८४

विहंची आपिउं अधलउ देह कंदल-नउ तव आविउ छेह
एक वार घरि आविउ जाम जिमवा बइठी एक जि ताम २८५

बीजीइं बेहु धोया पाग जिमती हेरइ जाणइ काग
जिमतां ऊठी पग भांजीउ बीजीइ बीजउ गांजीउ २८६

एहवउ मूरख मूह-नइं जाणि धर्म-लाभ अम्हे लेसिउं प्राणि

❀

चउथउ तिणि वारिउ कलकलिइं धर्मलाभ लेवा टलवलिउ २८७

बे घरिणि हूंती अम्ह-तणइ एकि खाटि सूसिउं इम भणइ
डाबइ पासइ सूती एक जिमणइं पणि बीजी सुविवेक २८८

---

२८०. पछी झ.मां वधारो : नगरपासि देवी देहरइ, अम्हे जई सूता सुषभरइं.

२८१. १. ख. ग. ठ. नही आरति; झ. आरती नही करंता वात. २. ग.ठ. तिवारइं गई विवहर राति; झ. तिणि वेला हुई मध्यराति. ३. झ. आवइ नींद.

२८२. १. क. तिणि थानकि रहित घणा चोर; ग. आगइ रहिउ थुं; झ. आगइ तिहां. २. ख. नर षरउ; झ. दुष्टपगइ.

२८३. २. ग. सवेंसु; झ. चोर आपणइ थानकि रमिउ.

२८४. ३. ख. झ. संग्रही. ४. ग बिहु ए.

२८६. १. ख. झ. जिमली.

२८७. १. ग.झ. हुंय अजाण. २. ख. कलमल्यु, झ. ऊजमिउ. ४. झ. कमकमिउ.

२८८. १. क. बेहु. २. ख. सूती, झ. ठ. सूईइ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

बेहु हाथ बिहूं ऊपरि धरि ऊंदिरि दीवटि लेई संचरी
हाथ न कीधा पाछा बेह जाणिउं रखे जागेसिइ तेह २८९

घर लागउं वलि डाढी मूछ मूह-सरीखउनही कोई भूंछ
मूरखपणा-माहि पहिली लिही धर्मलाभ तउ मइं संग्रही २९०

तेह मूरख-सरिखा जाणिवा लहुडा मेाटा मनि नाणिवा
यमघंटा इम कहि-नइ रही सहू विसर्जिउ साथिइ सही २९१

राति रहिउ रणघंटा-पासि वात करइ बिन्हइ आवासि
माहरउं जीविउं तउ परमाण तुझ-नइं साथइं लिउं निरवाणि २९२

प्रभाति रणघंटा इम भणइ ऊठउ स्वामी आवउ आंगणइ
ऊठिउ कुमर ऊतारइ गयउ मित्र-आगलि वृत्तांत जि कहिउ २९३

❀

कुमर भणइ तुम्हे आवउ साथि जीतउं आपणि टली अणाथि
कही जोयउं सम-दानि करी पछइ राउलि लीधा धरी २९४

कुमर सुलक्षण दीठउ राइ हियडइ हरख किमिहि न समाइ
आप आपणउ झगडउ कहिउ राउ सुणी अणबोलिउ रहिउ २९५

ततक्षणि कुमर करइ वीनती सावधान तुम्हे रहउ एक रती
प्रवहण लीधां बोलिउं इसिउं जं मागिसिउ भरी आपिसिउं २९६

---

२८९. १. ख. बिन्हइं हाथ; ग. बे हाथ. २. ख. दीवउ; झ. दीवा. ४. ग. जागइं.

२९०. क. ठ. मां नथी. १. ग. नइं वलीउं कूंच, झ. वली मूंछ दाढी तिणि वारि, हसिवा जागी वहू नारि. ३. ग. लीह. ४. ग. लेसिउं सवि दीह; झ. लेसिउं थई सीह.

२९०. पछी. झ. मां वधारो : ते तु च्यारि वदता रहा, ते लोके पणि मूरिष ते कह्या.

२९१. १. ग. ठ. जाणि. २. क. तुम्हो हवइ इहां नाविवा; ख. बुधिवंत छइ पणि नवनवा. आ पछी ख.मां वधारो : रत्नचूड कुमर सहू ते कह्यउ, एहनु काम विसेष थयउं । एहवा मूरिष छउ तुम्हि जाण, धन नीगमस्यउ पणि निर्व्वाण ॥ ग. धन नीगमीउं सो पुण निरवाणि. ठ. डाहापण आवशि माहि निरवाणि. ३. क.ठ. रणघंटा.

२९१. ३–४.ने बदले झ.मां : जूजूया बोल विचारी कह्या, तेउ सघला ऊठीनइ गया । कुमरइ ते तु प्रीछिउं सहू, इम करतां असुर थिउं बहू ॥

२९२. २. झ. मन उल्हासि. ४. झ. मुझ.

२९२. २. ग. सूर आव्यो.

२९३थी ३१६ सुधी झ.नेा पाठ स्वतंत्र—जुदा शब्दोमां ए ज वस्तु.

२९४. ३. क. साजना नइ करी; ख.च. समदाइं. ग. सामदामई. ४. क. जईइ फिरी; ग. पछइं लिवारु राउलि धरी.

२९६. २. ग. सुणो.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

तात-तणउ कागल आवियउ मसा-तणा अस्ति ल्याविजउ
परइ अछइ जु अम्हारइ चाड तुम्हे ल्यावउ मसा-ना हाड २९७
राउ भणइ तुम्हे कांइ कहिउं बोलिउं तउ जोईइ निरवहिउं
लक्ष्मी एहनी आपउ रही जासिइ नाक कान बे सही २९८
कुमर भणइ भरी आपउ जाण अम्हे नवि लेउं कूडउं क्रियाण

*

दस-इ कोडि तिहां चिहुए कही कुमरइं तेह जि लीधी सही २९९
ततखिणि काणउ आविउ तिहां कहु दे आंखि अम्हारी किहां
जमली काढी मूकउ आंखि तोली आपउं राजा-साखि ३००
ल्याविउ शस्त्र नइं काढिउ सार काणउ नाठउ तीणइ वारि
तिणि अवसरि माली आवियउ तेणइं कुमर जि बोलाविय उ ३०१
कांइ अम्हारउं आपउ तुम्हे राय-वदीतउं लेसिउं अम्हे
सउ पंचास लिउ तुम्हे सही ओसीकल तुम्हे करउ रही ३०२
माली कहइ तउ कांइ लीउं आवि भाई तु ताहरउं दीउं
हाथ घलाविउ घट-माहि पछइं वलतउं इम कहइ कांइ अछइ ३०३
ऊसरामण थया छउं अम्हे महाराज सांभलिज्यो तुम्हे
माली प्रीछवी रहिया जाम सूत्रधार तिहां आविउ ताम ३०४
अम्हे जावा हींडउं छउं गामि झगडउ टालउ लेई द्राम
अम्हे कांइं नही लीउं भई रुलियाइत करउ-नइ लई ३०५

---

२९७. ४. ख. आपस्यउ; ग. आपो.

२९७ पछी क. मां नीचेनो पाठ वधुः

पछइ आपु ससानां सींग, पहिलुं तुह्मे थया छउ रीग
कागलमां प्रीछवणी भली, कहिक घोडानु ल्यावउ वली
गाडानु आपु चींचूउ, तेत तणु ए ऊतर हुउ
च्यारि वस्तु आपु तुह्मे सार, हवइं म करसउ कांइ इ कार

२९८. ३. ग. कहीं.

२९९. १. ग. ठ. आपो वाहाण. ४. ठ. तिहा कणि.

३००. ४. ख. तो वारइ कुमरय साखि.

३०१. १. क. काढिवा सारि; ग. काटल सार.

३०२. ४. ख. उसीगलउ; ग. उसींगल करुं तुह्मे भाई, ठ अम्हे थाउ सही.

३०३. १. ग. लेउं. २. क. हूं; ग. देउं.

३०५. २. ग. भाई. ४. ग. लाई.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वलतउं एम कहइ कुमार राय-नइं बेटउ आविउ सार
रुलियाइत कालमुहा तुम्हे किस्या जिसिउं चीति मुखि बोलउ तिस्या ३०६

रुलियाइत अम्हे थया छउं सही ओसीकल अम्हे हूआ भई
वणिग च्यारि ते तिहां आविया सागर-झगडा-ना भाविया ३०७

बोल तुम्हारउ करउ प्रमाण नीर-मान कहु तुम्हे सुजाण
नव सइ नवाणूं नदी राखि नीर-मान कहुं राय-साखि ३०८

राउ भणइ तुम्हे कहिउं करउ द्रव्य एह-नउं आपउ परहु
प्रधानइं तिहां कीधउ न्याय सोल कोडि द्रव्य लेई जाइ ३०९

इणि बुद्धिइं तिहां तूठउ राउ मागि मागि तूं उचित पसाउ
न्याय-घंट तुम्हे बांधउ हेव न्यायइं उलग सारइ देव ३१०

वस्तु

कुमर पभणइ, कुमर पभणइ, निसुणि तूं भूप
न्यायइं राजा जाणियइ, न्याय-धर्म त्रिहु भुवनि वखाणइ
न्यायइं लक्ष्मी ऊपजइ ते धनि धनि घरि घरि प्रमाणइ

न्यायवंत-नइं तिर्यंच अपि करइ सखाइत सार
न्याय-विण रावण मूकि करि भाई गया तिणि वार ३११

दूहा

तिणि वार राउ हरखियउ बंधावइ न्याय-घंट
वलिय जि तूठउ इम भणइ मुझ आपउ रणघंट ३१२

---

३०७. २. क. तुझि भई. ४. क. व ल्यावीआ.

३०८. ३. क. सवे नदी आवंती. ४. ठ. तोली नीर आपुं.

३०९. १. ख. हारिउं कहु.

३१०. २. ख. अचिंत. ३. ठ. बंधावु.

३११. ३. क. व्यापीअ; ख. दीपइ; ग. लोक. ५. क. जाणीअ; ख. झाइं संग्राम संवाद जीपइ; ग. रहि जाणी; ठ. रधि माणिइ. ६–९. ख. झाइं सषाइत तस करइ, झाइं तणी ए वाणि । झाइ रिण रावण मूउ, नरगि गयउ निरवाणि ।। ठ. नरनि सही. ७. क. भई अन्याय निवारि; ठ. सषाइक लोक. ९. ठ. राज गयु एह लोक.

३१२. ३. क. कुअर इम.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

रणघंटा तेडावि करी दीधउ उचित पसाउ
विम्मासण तुम्हे म करउ कुमरह साथइं जाउ ३१३
तेह वचन मानी करी राय-नइं कीध प्रणाम
कुमरइ जेहवउं चींतविउं सघलउं सीधउं काम ३१४

चउपई

नगर-माहि पुण न्याय जि भयउ खोटहडउ जे साधु जि थयउ
कुमर सजाई चालिवा तणी कीधी पणि ते तिहां अति घणी ३१५
यमघंटा मोकलावी करी चाल्यां वाहण सरवस भरी
पूर्या सद्ढ वाय-नइं प्राणि तामलती आव्या निरवाणि ३१६

त्रूटक

वद्धावी वाजइ गयणि नर-नारी जोवइ नयणि
मृदंग भेरि ज सार ढमकइ ढोल अपार
सार सीकरि छत्र चामर सोहए ध्वज-पताका-सहित आविउ,
वाहण देखी मोहए ३१७
पगि पगि करइ उयारणां भामिणि बहिनर सार
माइ-बाप बे हरखियां राजा-हरख अपार ३१८

---

३१३. १. ग. तेडी. २. क. दीधां. ३. ग. मत.

३१४. ३. ख. हूअउ जे °; ठ. सहु न्याय.

३१४. पछी क.मां आटलुं वधारे :

राय भणइ तुझे करु, अह्म बेटी वीवाह
कुंअर तव बोलिउ नही, हूउ मनि उत्स
रूडइ दिमि लीधउं लगन, वीवा कर्यिु उदार
नामइ ते सुरमंजरी, परणिउं रत्नचूडकुमार.

३१५. २. क. खोटारू; ख. खोटइ झूठइ; ग. सहु साध ज थयो. ३–४. कीधी बात चालवा तणी, हूई वीवाह तणी पूरणी.

३१६. २. ख. सवषर; ग. पूर्या, सरवस्त; ठ. भणी. ३. ग. चाल्या. ४. क. पुहुता तामलती अहिठाणि; ख. नगरी ग्यां जाणि; ग. ते जाणि. च. पुहता ठाण.

३१६. पछी ख.मां 'त्रूटक'ने बदले 'छंद'. ३१७–३२१ क.झ.मां नथी.

३१७. २. ख नगर नारि. ३. ख. झालर सार. ४. ख ढम २ ढमकइ. ६. ग. मन मोहए.

३१८. १. ख. धरि धरि करइ वधामणा. ग.मां ३१८ पहेलां 'लहण' छे.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

प्राणप्रिया आणंदिया हरखिउ सयल जि लोक
नगर ज हरखिइं भेटियउ टलियउ सघलउ शोक ३१९

वाहण-माहि-थी ऊतरी लागा बाप-नइं पाइ
सजन-सहित घरि आविया चरण नम्यो तिहां माइ ३२०

माडी आसीस ऊचरइ अखइ होइजे वच्छ
महियलि रवि-ससि जां लगइ सागर-पाणी सच्छ ३२१

त्रूटक

ऊतरियां वाहण सही द्रव्य कोडी त्रीस ज हुई
हीर चीर पटकूल बहूय (?) रणघंटा साथइं वहूय (?)
दानि मानि सहू संतोखीउं पहुता मंदिरि आपणइं,
सजन सहूइ पोखीउं ३२२

चउपई

रणघंटा नइ सुभगमंजरी परणी पुणि तु रतनसिरी
नव नव उच्छव नव नव रंग भोग भोगवइ अतिहि सुचंग ३२३

सुगंध सालि दालि घृत-घोल हीडोला नइं फूल-तंबोल
जस-कीरति नइं साहूकार कुटुंब-वृद्धि नइं उत्तम सार ३२४

---

३१९. ३. ग. मेलीओ.

३२०. १. ठ. थिया. ४. ख. नमीजई.

३२०. १. ख. दिई आसीस बहु. २. ख. चिरजीवि तूं वछ. ३. ख. ससहर.

३२१. क.मां : ऊतरी बहेणि वस्त्र जि करी, वीस कोडि शरवालइ धरी । चीर पट्टकूल धन बहू, लयाविउ रणघंटा नइं वहू ॥ झ. धन सोवन बहू.

३२२.नी पंक्तिओ ख.मां उलटपुलट छे. २. ख. कोडी ज; ठ. तेत्रीस. ३. ख. माणिक. ४. ख देषी मोहए दृष्ट. ५–६. झ.मां नथी. ५. पछी ख.मां वधारो : याचक जन जय २ रव भणइ. ६. ख. सवे हरषीया; ग. पहुतलां.

३२३. १. क. सुरमंजरी, ख. सोहगमंजरी. २. क. परणी घरि आवी पाधरी; झ. रतनमंजरी.

३२४. क.मां नथी. १. हीजोलाघाटइं; ग.ठ. हीडोलाट.

३२४ थी ३२९ ख.मां स्वतंत्र—जुदा ज शब्दोमां. ४. ख.ग.च. कुटंबमेलावउ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

तिणि नयरी आव्या केवली पाखलि संघ बइठउ मिली
बापइं वचन जि पूछिउं इसिउं करम-विपाक बेटो-नउं किसिउं ३२५

मंद-गामि वसइ डोकरी बेटउ एक बीजउ गिउ मरी
थावर बेटउ नही घरि धन्न पर्वणि लोक जिमइ पकवान्न ३२६

खीर खांड घी मागइ तिहां माइ भणइ वच्छ देउं किहां
रोतउ दिखि पाडोसिणि कहइ खीर आपिसिउं घी पणि लहइ ३२७

खीर खांड घी तिणि आपिया भाणइ प्रीसी बिरला किया
मास-खमण-नइं मुनि पारणइं धर्म-लाभ दीधउ बारणइं ३२८

चित्त वित्त नइं उत्तम पात्र थावर-नउं टाढउ थिउ गात्र
जग-चिंतामणि साहस-धीर हरखइ ऊठी दीधी खीर ३२९

देवलोक-नउं बांधिउं आय पाडोसणि विमासइ माइ
बिहू कहिउं कुल उत्तम आपणउं नीच करम तिहां बांधिउं घणउं ३३०

आउ पूरी-नइं गया देव-लोकि रत्नचूड आविउ इह-लोकि
पुत्र तुम्हारउ इणि परि हूउ दान-प्रमाणइ धनवंत थयउ ३३१

---

३२५. २. ग. लोक बइठा तिहां. ३.४. क. पूरवभव बेटानुं वली, मणिचूड प्रति कहइ केवली.

३२६. २. क. बेटउ मागइ परमान्न; ग. भव्य अन्न; ठ. भव्यन.

३२७–३३० ने बदले क. मां आ प्रमाणे :

खीर खांड घी न प्रीसइं माइ, रोवा लागउ तेणि ठाइ
खीर खांड घी मइं दीध, दान देई आहारह लीध.

३२७. ३. ख. रोता, मिली. ४. ख. आप्यउस.

३२८. १. ख. बिहु आपिया; ग. बेहुं आलीयां. ४ ख. आगणइ.

३२९. ख. दीधी भावइं षीर.

३३०. २. ग. बेहु नइं माथ.

३३१. १–२. कः तेणइ पुन्यइं गयु देवलोकि, रत्नचूड हूउ मृत्युलोकि. २. ख. पाम्यउं ध्यांन अति अवलोकि; ग. आव्या मृतलोके; च. अवतर्यो मृत्यलोक.४. ग. च. प्रभावइं.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पाडोसिणि ते बिन्हइ मुई अहंकारि ते वेश्या हूई
अनुमोदना करी एकि तिहां रतनसिरी पणि हूई इहां ३३२

धर्मइं कुल-सोभागी आप धर्मइं उत्तम मा नइं बाप
धर्मइं विद्या लक्ष्मी मित्र धर्म-लगइ सवि जीपइ शत्र ३३३

रतनचूड संसारी जीव कूटकटाह संसारह दीव
जे वेश्या ते गुरु-उपदेश वाहणि चडीउ गर्भनिवेश ३३४

आज्ञाइं कुल-नू संयोग नीच-कुल-नु तेह जि भोग
चिहु वणिगे वस्तु जे लही क्रोध मान माया लोभ सही ३३५

सूत्रधार-नी जे पावडी राग-द्वेष बेहू तडवडी
समुद्रवाद कीधउ जे जाणि क्यारि विकथा ते निरवाणि ३३६

रणघंटा ते सुभाषित-बुद्धि यमघंटा मिथ्यात्व प्रसिद्ध
अंतरंग ते बुद्धि जाणिज्यो चित्त-माहि सूधउं आणिज्यो ३३७

*

३३२–३४३. क.मां नथी. ३३२. १ झ. त्रिण्हि. २. झ. इक वेश्या. ४. झ. रत्नसुंदरी परणी छइ इहां.

३३३. च. झ.मां नथी. १. ख. शोभइ. २. ग. सहइ. ४. ग. तंत्र.

३३४. ३. ग. सदउपदेश; च. सहगुरू.

३३४. पछी ख. मां वधारो: धर्म तणउ एहवु निवेस.

३३५. १. ख. झ. अन्य. २ ख. थानक; ग. आज्ञा थइ थानकनो योग; च. अन्याय थानकनुं योग. २. ख. जीव कुल; झ. जीवा योनि तेह जिनु.

३३५. पछी झमां वधारो : कांणी आंखि तणउ वृत्तांत, ते विनि मिथ्र प्राणीउ जंतु ।
समकित मिथ्यात्व सरीषु गिणइ, जिनवर हरिहर अंतर नवि मुणइ ।।
माली कुलकीड भेटणक, पुण्य करइ तस महिमा घणउ ।
पात्रदान दीधउं इणि सही, तउ एवडी ऋद्धि सवि लही ।।

३३६. २. क. तडीवडी; ख. ते बेवड तेवडी. ३- ४. च. मां नथी.

३३७. १–२.च.मां नथी. १. ग. शुभाशुभ; ३. शास्त्रवात यमघंटाबुद्धि. २ झ. रणघंटा.

३३७. पछी झ.मां वधारो: गणधर गुरु न्यानी जिम कहिउ, सूधइ मनि ते सवि सहहिउ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

कर्म-विपाक सहु-इ साँभली वैरागि पूर्या आव्या वली
सुमति-सहित बार-इ व्रत लिया बोधि-बीज-अंकूरा भया ३३८
सप्त-क्षेत्रि धन वेचिउं घणउं दीन-दुस्थित तेह-नुं सिउं भणउं
तप तपीउ वरतावी अमारि महामंत्र ते घरि घरि बारि ३३९
ग्रही-धर्म ते इणि परि कीध पंच महाव्रत हियडइ लीध
खडग-धार सूधउ तप करइ प्रमाद अंग-थिकउ परिहरइ ३४०
चउद पूरव इग्यारइ अंग अवडाव्यां ते अतिहि सुचंग
आराधी इम संयम-सिरी छेहडइं अणसण अंगीकरी ३४१
पहुता देव-लोकि सातमइं सतर सागर आउ तिहां गमइ
एक वार अवतरसिइ वली मुगति जाइसिइ करम सवि दली ३४२

*

रतनचूड-नउ सुणिउ विचार पात्र-दान तिणि दीधउं सार
दान-प्रभावइं एवडी रिद्धि दान-प्रभावइं पामी सिद्धि ३४३
दान सील तप भावन सार दान-तणउ उत्तम विस्तार
दानइं जस-कीरति विस्तरइ त्रिण्णि जीव पणि दानिइं तरइ ३४४

*

३३८. २. ग. उठीया; झ. रुली. ३. ख. समक्ति लइ जिया, ग,च,झ, समक्तिसहित. ४ ग. बुद्धि.

३३९. १. ग. वित्त झ. नवइ थोपि. २. ख. ग. भणुं. ३. ख. म कर्यउ अहंकार; च. नृप वीनवी. ३–४. ख. मां नथी.

३४०. १. ख. पालीउ. २. ग. ख.झ. छेहडे; अ सूधइ मनि संयम तिणि लीउ, ३. ग. करी ४. ग. थिका, परहीरी.

३४१. १. ठ. अग्यारह. २. ग. सरव सअंग, झ. भण्या भणाव्या. ३. ख. धरी.

३४१. पछी झ.मां वधारो : मास दिवस अणसण प्रतिपालि, शुभ ध्यानि तसु हूउ काल.

३४२. पछी झ.मां वधारोः देवलोकना सुप भोगवी, अनुक्रमि तेह तिहांथी चवी.

३४२. क. झ. ट. भाद्रवइ, ग. भाद्रवई.

३४२. २. ख. अंगमइ, ग. सागर सात आय तिहां खपइं; झ. रमइ. ३. ख. महाविदेहि अवतरसिइ सही. ४. ख. टली; ग. निर्दली. झ. निर्दही.

३४३. २. ग. तिणवार. ३–४ ग. मां नथी. ३. झ. प्रमाणिइं. ४. ख. प्रसिद्ध.

३४४. १. ग. मां नथी. २. ख. ग. विचार. ४. च. दान देयंतां दूस्तर तरइ.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पनर-नवोत्तरि एह प्रबंध पढतां गुणतां टलइ कर्मबंध
बहुल बीज भाद्रवडइ हुती कवित नीपनउं भृगु-रेवती ३४५

वड-तप-गछि श्री-रतनसूरिंद अद्भुत कला करी अभिनव चंद
तास सीस सेवक ऊचरइ खटपद चरण-कमल अणुसरइ ३४६

सवि सुख हूइ एणइ भणिइ नर-नारी जे निश्चिइं गुणइ
तस घरि लक्ष्मी हुइ भरपूरि जां तपइ वली चंद नइं सूरि ३४७

एह मंगल एह ज कल्याण भणउ भणावउ जां ससि-भाण
रतनचूड-नउं चरित्र ए सार श्री-संघ-नइं हुइ जयजयकार ३४८

*

---

३४५. १. २. क. पनर एकोत्तरई प्रबंध, रत्नचूडनउ कहिउं संबंध.
१. क. ख. पनर एकोतरइं हुउ प्रबंध; झ. पनर बारोतरइं ए. २. ख.ट. रतनचूड तणउ संबंध.
१. च. पनर एकोत्तरि नीपनेा प्रबंध, रत्नचूडनेा ए संबंध.

३४६. क. ख. ठ.मां नथी. १. ग. तपगछ श्री जिनरयणसूरिंद. २. ग. अमृत; झ. पूरउ. ३. ग. तास तणो.

३४७. क. ठ.मां नथी. १. ख. ऊपजइ; ग. भणइं. २. ख. सुगति निर्मल लाभ इणि भण्यइ; ग. सुगतिमर्म लाभइं ईण गुणइं. झ. भाविइं सुणइ. ३. ४. ख. : अनंत कीरति संपद इणि जपइ, चंद सूरिज इम निर्मल तपइ: ग. अति कीरति संपद संपजइं, उत्तम थानिक ते उपजइं.

३४८. १. २. क.मां नथी. २. झ. जाणसुजाण. ३. क. रत्नचूडनु सुणउ विचार; श्री संघनइं करइ जयकार (३२७). ४. च. श्री संधनि करइ जयजयकार; झ. हुयो.

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

पुष्पिकाओ

क. इति श्री रत्नचूड रास संपूर्णं ॥छ॥ सकल पंडित शिरोमणि पंडित श्री ५ सूरविजयगणि तत् शिष्य प्रीतविजय लिखितं समाप्तं ।

ख. इति रत्नचूडरासः ॥ श्री ॥ छः ॥

ग. इति श्री रत्नचूड चोप । चउपई ॥ संपूर्ण ॥ संवत १७१५ वर्षे चैत्र मासे कृष्णपक्षे ४ः। दिने । पंडित श्री ५ श्री सुमतिविजयग० शिष्य मु० साधुविजय लिषिते ॥ श्री

च. इति श्री रत्नचूडरास संपूर्णः ॥ लिखित् १७२६ वर्षे माघ वदि ११ दिने ॥ दूहा—उत्तम आदरी आंय, ऊदाऊ भजीइ नही । जिम हर धत्तूरांहि, विरूआंहि विरचइ नहीं ॥

छ. इति श्री सुपात्रदानविषये रत्नचूड प्रबंध संबंध संपूर्णः ।

ट. इति श्री पात्रदानविषये रत्नचूडकुमार चउपइ ॥ संपूर्णः ॥ श्री ॥

ठ. अति रत्नचूडचरित्र संपूर्ण ॥ समाप्त ॥ मति ॥श्री॥ च्छ ॥श्री च्छ॥श्री॥छ॥श्री छ॥

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

परिशिष्ट

[लालभाई दलपतभाई भारतीय संस्कृति विद्यामंदिरना हस्तप्रतसंग्रहमांना पुण्यविजयजी संग्रहनी ८४६० क्रमांकनी हस्तप्रतमां पत्र १४३ थी १५३ पर आपेल **'रत्नचूडरास'** (लेखनकाल विक्रम संवत् १५५८)नां महत्त्वनां पाठान्तर]

१.१. मग्गिसु
३.४. संपुन्न
४.१. सुरवरवासि. ४. वनसाहि
१३.१. जि
१५.२. लेसाल. ३. जि
१६.२ सोहगमंजरी
२१.१. दूमीउ
२२.२. चिंति
२३.२ ए वसिउं
२४.२. जीवुं
२६.४. तुं मात
२७.८. सीखामणि
२८.३. तातिइं
३०.१. अर्द्ध गलि
३१.२. सु
३२.१. ए कवण सदीप
३७.४. मोती थाल भरी वधावीयां
३८.१. आतमाराम
३९. नथी
४१.४. भलिउं
४२.४. बाहिइं
४५.२. पूगी आस जगीस. ३ अंगोहलि
५०. नथी
५६.४. कोइ
६४.१. च्यारि बोलइं
६५.२. मांजिसु
६६.४. लागा
६८.३. मन
७०.१. सुण्ण इड बांधी. ४ वेशाहरि
७२.३. पाधारुं
७४.२. *टिइ पुढी
७९.३. मूहरइ दहइं
८०.३. दूखणी
८१.७. थयां
८२.४. कन्हा
८५.२. सहीअपणूं छइं ए गपण
८६.१. बेउ. ४. कुण लाहु
९२.३. कुशल
९७.२. ऊषिसइ
९८. नथी
९९.१. वसी
१०७.१. कुह दे
१०८.२. पूगी
११०.३. ठाइ. ४. नदी माहि
११२.३.४. ऊलटांसुलटां
११६.३. रलुगनि
११८.३. कहु हिव
११९.१ चाचरि. ३. आकोडिउ
१२१.५. ए व्रतंत. ७. चारउ पालउ ९. अणकहिइ
१२३.२ परसइ
१२८.४. कुंजर फिरइं
१३८.४. आहांथु
१३९.१. कूकडउ
१४०.४ मानप्रमाण
१४३.१. चंदणि
१४६ २. हाहाकार

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

१४७.३. कसेलव
१४८.१. राखेसिउं
१५१.१. राजा : प्रतिइ
१५४.२. कोटी लेइं
१७०.१. कोटीलउ
१७३.४. एह वात सविसंभ लावीउं
१७८.४. सकोई
१७९.१. ईछपरीछइं हुउ
१८२.२. बलद एक साढीउ
१८४.१. आमडइं
१८६.२ राजनूं फिरी
१९१.१. बालक प्रीय नइं
१९२.२. सजाई
१९४.४. एह जि
१९७.२. जव
२०२.२. जोउं कोरी नउं घर
२१६.२ तुणि जोईसइं विहाणइ होइं
२२१.४. बलदउ
२२७.३. सहू अजाण. ४. वतूं
२२९.४. पाघलिइ
२३२.४. राय-हाथई
२३६.४. कहु वाई वढावडि काइं करुं
२३७–२३९. नथी
२४०.२. परठी
२४४.२. पडइ म वाइसु
२५०.२. नही कुण पाडि
२५२.३. बरसनीइं, लीउं. ४. सहू नइ
२५६. नथी.
२५९.२. बाहरि नीकलइं हरषइ भेणि.
६. परिवाली नइ गयु.
२६०.१. राहवीउ. ३. सही. ४. कही
२६४.१.२. गयु सासरइ हूं गहिगट करी
मित्र विचणइ साथइ धरी
२६९.४. स्त्री जागी
२७०.४. जमाई नइं
२७३.४. द्रष्टि
२७५.३. सटेक
२७६.४.थुंकनि
२७७.१. वे हलावी. ४. टाली व्याधि
२८०.४. रहियां बाहरि वाडि
२८१.१. नही आरति. २. तिवारइ गई
बिपहर रात्रि
२८७.३. तिवारइं कलमलिउ
२९०. नथी
२९१.२. बुद्धिवंत छइं ए पणि नवा.
आ पछी वधारे: रत्नचूडिकुमार ते
कहिवं। एहनूं काज सविसेषुं हऊं
२९४.३. समादायक
२९९.१. वहण
३१०.४. न्याइ लगइ सानिद्धि करइं देव
३११.६.९. झाइ तुरीय सषाइत करइं
झाइ भणी ए वाणि।
झाइ विण रावण मूकि करि
भाई गयां विण नरवाणि॥
३१७.३. भेरी झलरि सार
३१८–३२२. नथी
३२४.२. हीडोलाटइं
३२८.४. आंगणइं
३३१.२ पाम्युं ध्यान अतिहि अवलोक
३३२.४. परणी छइं ईहां
३३५.१ अन्याइ थानकनुं
३३८.४. समकित अजूआलीयां
३४०.२. छेहडइं
३४६. नथी
३४७.१. सिव. २. मुगति निर्मल लाभइ
इणइ गणिइं
(अंत) ३३४॥ इति रत्नचूडरास संपूर्णः॥
पूर्णिमापक्षे कछोलीवालगच्छे
भ० श्री ६ विद्यासागरसूरिभि
आचार्य श्री ३ लक्ष्मीतिलकसूरि-
शिष्य मुनि कर्मसुंदरेण लिषतं: ॥

Jain Education International　For Private & Personal Use Only　www.jainelibrary.org

र. रा.ना महत्त्वना शब्दोनी सूचि

(निर्देश कडी अने पंक्तिना क्रमे)

अघोर १६१.४
अणाथि २९४.२
अधलउ २८५.१
अपारि १४१.२
अर्धांगुलि (?) (पाठां. अर्धंगलि) ३०.१
अस्ति ८८.३
अंघोलि १०५.१
आइसिउं ६६.२
आछण्या २६६.२
आठविउ ११७.२
आतां ५३.४
आथि १९१.३
आनावेखणउं २२३.१
आफणी २८.२, २२८.२
आम तात १९४.१
आमलउ २३४.१
आह ९७.१
आहणिउ १९८.१
आहेडी १८०.३, १८६.४
आंबडइ १८४.१
उयारणां ३१८.१
उलग ३१०.४
ऊकसइ ९७.२
ऊदालइ २९.४
ऊलग १४८.४
ऊसरामण ३०४.१
ओलग ४७.४
ओलगू १४८.१
ओसीकल ३०२.४, ३०७.२
ओसींकल २२९.२
कउअचि २३६.१
कउची ४८.४
कच्च ५९.४
कणय ७०.१, १७४.२
कन्हलि ८२.४
कपइ ७.१
कंदल २८५.२
कासलि १०८.१
कुर्कुट १३९.१
कोहरी २०२.२
खमण ३२८.३
खलखंच २९.४
खाजूइ २३६.१
खेव २५.२, ७४.३
खोटहडउ ३१५.२
गरहणइ ५६.३, १९२.१
गाडल २३९.४
गोटीलउ १५४.२
गोलि १०५.२
घीहटी ८.३
चउपउं १५१.३
चरी १८६.२
चारुहली ४४.२
चांद्रिणउं ४३.४
चिंहुटीउ १५८.१
छेक ६२.४
छेह २५४.२
छोकरडउ ११४.२
जगीस ४५.२
जमलउं २६२.२
जूउं ५२.४
जूजूउं ६७.२

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

झगराइ ११२.४
टइंगर २६४.२
ठीक ८९.३
ठीब २७६.२
डोकरी ३२६.१
तांति २३८.४
तामलती ३१६.४
तुणि १०२.२
तुणिउ २१६.२
थाहर ४१.३
दीकिरउ १०४.२, ११५.१
द्रेठि २४०.२
धीर-सुपारी १६४.२
धुरि २५४.२
नात्रउं ८५.२
नाहर १३३.३
नांगली ११८.३
निमूनउ १४०.४
निरतउं ४९.३
निवरउं २७६.३
नीक ८९.४
नीहारइ १५५.३
नुहइ १५५.४, २४१.३
पइलइ ७१.४
पटाइत २५०.३
परवाहि (पाठां. वन-साहि) ४.४
परहु ३०९.२
पस्ति ८८.४
पाखइ २२९.४
पाखलि ४.२
पांडव १६८.४,१७०.४
पांहि २१५.१
फडहटी ८.४
फलपति २५३.३, २५४.१
बदरउ २२१.४
बहिनर ४४.४
बंड १८२.१
बिवहरि २१९.१
बिवहुर २८१.२
बिवहुरि १५३.४
भिल्या १६५.२
भूंछ २९०.२
मउडउं ९५.४
मडफर २०.१
माडी ३२१.१
माथा-सिरउं २६२.३
माम २६८.३
मुकरि ८१.२
रमलि १११.३
रसोइ २६८.२
'रहइं २१८.२
राखे ९०.२
रांधणि २९५.१
रुलउ ९४.२
रुलियाइत २३०.४
रुलियाइति ६१.४
लगइ ३३३.४
लागउं २९०.१
लिही २९०.३
वढावडि २३५.१
वरतणि २१३.१
वरांसिउ ८८.१
वाटुलउं १५२.४
वासइ २४४.२
विगूचाइ २१६.२
विढकणी २३९.३
विढवाडि २३५.३
विती २२७.४
विरलउ ३२८.२
विहूंचइ २८५.१
विहि १७७.४, १८०.१
वेकीइ २०४.३

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

वेचिउं ३३९.१
सइर २३६.१
सइं फेटि ६१.१
सखाइत ३११.२
सटेक २७५.३
सणीजउं १७९.३
सभीतरि २३४.३
समवडि १७६.४
समाधि २७७.४
सरवस ३१६.२
सरवालउ ५१.२
सरिसउं ६४.२
सवा ७.४
सागउटउ १०.३
सामहिउ २६३.१
सायर ७९.३
साहुली ४८.४
साहइ ११३.१
सांई १८७.२, २०३.१
सांझउरउ २१३.३
सांतइ २४५.१
सांपजइ १८२.२
सांसहइ १३२.४
सिट्ठ ५०.४
सीकरि ३१७.५
सीप ३२.२
सीम २७३.४, २७८.३
सीरामण २५.३
सुधि २११.३
सूआरिउ २६८.२
सूघउं ३३७.४, ३४०.३
हालीउ २७८.२
हासाकार १४६.२
हींडोलाट ४६.२, ७४.१
हींडइ ३०५.१
हुइ १४३.२
हुणहारउ १७४.१
हेरइ २८६.२

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

शुद्धिपत्र

भूमिका

पृष्ठ	पंक्ति	सुधारो
११	७	पछ्छायो
	९	तेनो
	१४	होईने
	२१	तेटलुं ज
	२८	मोकलीए.
	३३	—ए
१२	१५	करी.'
	३०	मळतुं.
१३	२	प्रधाने
	२२	मीडुं
१४	२	थई गयां छे'
	४	पाणी
	५	यमघंटा
	१७	छडेला
	१७	आवी.
	२५	गाम
१५	४	रीते
	६	कोटि
	१४	वेश्या
	२१	सुभाषित
	२३	बीज ने
	२३	रत्नचूड-कथागक[१]
१६	९	जाणीता
	१७	नथी. रचनाशैली
	२४	१५०९ना विरोधमां
	२५	सूचक छे.
	२९	भूल छे.

मूळ पाठ

पृष्ठ	पंक्ति	सुधारो
२	४	झाक
३	२	सुरहट
४	९	कहु
६	८	तणउं
	११	देसंतरि
७	१७	जिम्म
	१८	कंठि
	१९	बुद्धिइं
८	६	ठाम
१०	१०	काणउ
१२	२	रंडि
१५	२	तउ बीजी
	११	एहनउं
१६	७	गोलि
	११	तिहां
	१४	दिनि दिनि
	१६	देवारउ
	१७	सीरावी
	१७	राउलि
१७	१५	राउलउं
	१७	भणइ
१९	१३	लीधा
	१३	टीप
	१५	जोइयइ
२०	१२	संध्यां
२२	९	पहरि

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

मूल पाठ

पृष्ठ	पंक्ति	सुधारो
२३	१७	मुद्रा
२४	९	पुणि इम
	१५	जोई
२५	१	एक
	१५	वावरिउं
२६	८	आहेडउ
२७	३	लेई
	९	पूछई
	१६	वेचि-न
३२	७	पोठी
३८	५	सर्व-वस्त
	७	ग्रीजउ
	१४	कलकलिउ
३९	३	सरीखउ नही

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org

Jain Education International For Private & Personal Use Only www.jainelibrary.org